اووم ټولگی

جغرافیه — اووم ټولگی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوى رياست

جغرافيه

اووم ټولګی

۱۳۹۰ هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- الحاج سرمؤلف نجيب الله امين افغان
- پوهاند غلام جيلاني عارض
- عبدالصمد رامکي غزنوي

مسلکي اډيټور:

- پوهاند غلام جيلاني عارض
- پوهنمل دکتوراندوس رحمت څواکمن

د ژبې اډيټور:

- سر محقق نعمت الله اندړ

ديني، سياسي او فرهنگي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

_ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

_ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

_ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوى رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی	دا عزت د هـــر افـغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی	د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو	د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي	پـاميـريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هـم ايمـاق، هم پشه يان
دا هيـواد به تل ځليږي	لـکـه لمـر پر شنه اسمان
په سينـه کې د اسيـا به	لـکـه زړه وي جـاويدان
نوم د حق مو دی رهبــر	وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پر له پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱-	د جغرافیې بنسټ (مبادي)	(۱)
۲-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲)
۳-	لومړی لوست – جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات	(۳)
٤-	دویم لوست – آیا ځمکه کروي شکل لري؟	(٥)
٥-	دریم لوست – د استوا کرښه او اقلیمي سیمې	(۷)
٦-	څلورم لوست – شمالي او سویلي نیمې کرې	(۱۱)
۷-	پنځم لوست – د ځمکې شمالي او سویلي قطب	(۱۳)
۸-	شپږم لوست – عرض البلد	(۱٥)
۹-	اووم لوست – د طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟	(۱۷)
۱۰-	اتم لوست – د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې	(۱۹)
۱۱-	نهم لوست – د ځمکې انتقالي حرکت	(۲۱)
۱۲-	د لومړي څپرکي خلاصه	(۲۳)
۱۳-	دویم څپرکی - د افغانستان جغرافیه	(۲٥)
۱٤-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲٦)
۱٥-	لسم لوست – د افغانستان موقعیت او څلور خواوې	(۲۷)
۱٦-	یوولسم لوست – طبیعي جغرافیه	(۲۹)
۱۷-	دوولسم لوست – د افغانستان د اقلیم په اړه څه پوهیږئ؟	(۳۱)
۱۸-	دیارلسم لوست – غرونه	(۳٥)
۱۹-	څوارلسم لوست – د افغانستان سیندونه، د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله	(۳۹)
۲۰-	پنځلسم لوست – د افغانستان د نورو حوزو سیندونه	(٤۳)
۲۱-	شپاړسم لوست – د افغانستان د جهیلونو په اړه څه پوهیږئ؟	(٤٥)
۲۲-	اوه لسم لوست – بشري جغرافیه	(٤۹)
۲۳-	اته لسم لوست – د افغانستان اقتصادي جغرافیه	(٥۱)
۲٤-	نولسم لوست – طبیعي او صنعتي نباتات	(٥٥)
۲٥-	شلم لوست – د افغانستان مالداری، څړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٥۹)
۲٦-	یوویشتم لوست – کاني منابع	

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٦٣)
٢٧- دوه ويشتم لوست – كاني سون مواد .... (٦٧)
٢٨- در ويشتم لوست – په افغانستان کې صنايع او سوداګري .... (٦٩)
٢٩- څلرويشتم لوست – مواصلاتي جغرافيه .... (٧٣)
٣٠- د څپرکي خلاصه .... (٧٧)
٣١- دريم څپرکی- د آسيا لويه وچه .... (٧٩)
٣٢- د څپرکي موخې .... (٨٠)
٣٣- پنځه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې موقعيت او څلورخواوې .... (٨١)
٣٤- شپږويشتم لوست – طبيعي جغرافيه .... (٨٣)
٣٥- اوه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟ .... (٨٥)
٣٦- اته ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرګي او خليجونه .... (٨٧)
٣٧- نهه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې اقليم .... (٩١)
٣٨- ديرشم لوست – بشري جغرافيه .... (٩٥)
٣٩- يو ديرشم لوست – اقتصادي جغرافيه .... (٩٩)
٤٠- دوه ديرشم لوست – کانونه او صنايع .... (١٠٣)
٤١- درې ديرشم لوست – د آسيا مواصلاتي جغرافيه .... (١٠٧)
٤٢- څلور ديرشم لوست – د آسيا سياسي جغرافيه .... (١٠٩)
٤٣- د آسيا د لويې وچې د هيوادونو لست .... (١١١)
٤٤- د څپرکي خلاصه .... (١١٣)
٤٥- جغرافيايي اصطلاحات .... (١١٥)

لومړی څپرکی

د جغرافیې بنسټ (مبادي)

د ځمکې د کرې مدل

په دغه څپرکي کې لولو:

- جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات (د جغرافیې د علم تعریف، او د جغرافیې د لوستلو ګټې)
- د ځمکې کره
- د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارونو سیمه، معتدلې سیمې، سړې سیمې.
- شمالي او سهیلي نیمې کرې
- شمالي قطب، سهیلي قطب، د شمالي قطب دایره، د سهیلي قطب دایره او د ځمکې محور.
- عرض البلدونه
- طول البلدونه
- د ځمکې وضعي حرکت او نتیجې یې
- د ځمکې انتقالي حرکت او نتیجې یې
- د څپرکي لنډیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکي هدفونه

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددغې څېرکي له لوستلو څخه وروسته د جغرافیې له علم او د هغه د لوستلو له ګټو سره آشناشي.

ـ د دغه څېرکي مفاهیم، اصطلاحات، ارزښتونه او مهارتونه زده کړي.

ـ د ځمکې څرخیدل په خپل چاپیر او د شپې او ورځې د پیدایښت سره یې اړیکه درک کړي.

ـ د لمر په شاو خوا باندې د ځمکې د ګرځیدو او د څلورو فصلونو پیدایښت پر اړیکه پوه شي.

ـ د ځمکې پرمخ د هرې سیمې د وخت د بدلون او طول البلد د کرښو ترمنځ اړیکې ټینګې کړي.

ـ د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څېرکي په لوستلو سره لاندی مهارتي هدفونو ته لاس رسی ومومي:

- د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره رسم کړای شي.
- وکولای شي د هر طول البلد وخت وټاکي.
- د ځمکې د مخ د بیلابیلو سیمو د اقلیم توپیر وکولای شي.
- د ځمکې د وضعي حرکت اهمیت بیان کړي.
- د ځمکې د انتقالي حرکت اهمیت بیان کړي.

لومړی لوست

جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات

د طبيعي چاپېريال يوه منظره

جغرافيه د نړۍ د ښودلو هنداره ده چې د ځمکې او کايناتو په ټولو برخو کې موږ ته معلومات راکوي.

د جغرافيې د علم تعريف

ځينې خلک د ځمکې پرمخ کرکيله کوي، کانونه راباسي چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه له چاپېريال څخه ګټه اخلي. د هوا حالت زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري. په سرو هواکې اړ يو چې ځان او خپل کور تود کړو. انسانان د نقليه وسايلو څخه په ګټې اخستلو سره طبيعي چاپېريال ککړوي او په هغه باندې اغيزه کوي. د پورتنيو مطالبو په نظر کې نيولو سره جغرافيه داسې تعريفوو: جغرافيه هغه علم دی چې د انسان او چاپېريال متقابلې اړيکې مطالعه کوي.

د جغرافيې ګټې

موږ او تاسو د خپل کلي، ښار او هيواد په هکله چې په هغه کې اوسيږو معلومات لرو خو د نورو ښارونو، هيوادونو، د ځمکې کرې، لمريز نظام، سيارو او نورو موضوعاتو په هکله معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

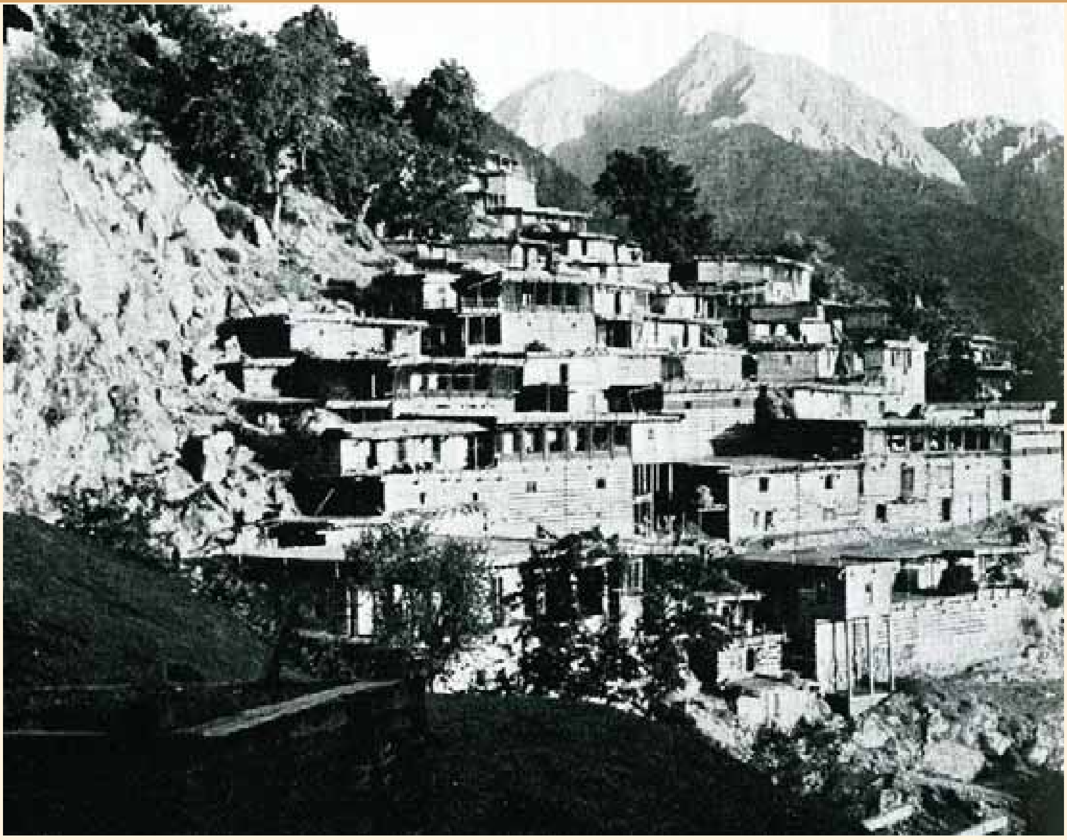

د نورستان طبيعي او بشري منظره

نه لرو. وخت او امکانات هم محدود دي. ترڅو هرځای ته لاړشو او د هغو په هکله معلومات لاسته راوړو. د جغرافيې علم او دهغه مستند معلومات له موږ سره مرسته کوي، پرته له دې چې چيرته لاړشو او يا سفر وکړو، صحيح او مؤثق علمي معلومات لاسته راوړو.

د ټولګي دننه فعاليت

په ټولګي کې دې د زده کوونکو هره ډله پورتني عکس ته وګوري چې کوم شيان پکې ويني؟ له هرې ډلې څخه دې يو تن د خپلې ډلې نظريې د ټولګي ترمخه نورو ته بيان کړي.

پوښتنې

۱- جغرافيه تعريف کړئ.
۲ـ جغرافيه د موږ په ژوند کې څه مرسته کوي؟
۳ـ د خپلې استوګنې د ځای د يوې په زړه پورې منظرې په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

آیا ځمکه کروي شکل لري؟

د ځمکې عکس له سپوږمکۍ څخه

ځمکه د لمریز نظام له سیارو څخه ده چې کابو کروي شکل لري. د هغو د قیقو څېړنو په اساس چې ترسره شوي دي د ځمکې قطبونه لږ ننوتي او د استوا په برخه کې لږ[1] وتلي دي. پدې اساس ځمکه د یوې بشپړې کرې شکل نلري بلکې هغه د یوې نامنظمې کرې په شکل تعریفوي. ځکه چې استوایي قطر يې د قطبي قطر په پرتله لږ اوږد دی. د ځمکې کره د جوړښت له مخې لوړې او ژورې هوارې دښتې او همدارنګه څپانده سیندونه، جهیلونه، سمندرګي او سمندرونه لري. د ځمکې ډېره لوړه څوکه د ایوریست څوکه ده چې د آسیا د لویې وچې د همالیا په غرونوکې، چې د هند په شمال کې پراته دي موقعیت لري او د سمندر له سطحې څخه (۸۸۴۸) متره لوړوالی

۱. استوايي قطريې ۱۲۷۵٤ کيلومتره او قطبی قطر يې ۱۲۷۳۳ کيلومتره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د ځمکې ډېره ژوره برخه د چین په سهیل ختیځ کې په آرام سمندر کې پرته ده چې (۱۱۰۲۲) متره د سمندر له سطحې څخه ټیټه پرته ده او د ماریانا ګودال په نامه یادیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې د مجسمې کرې یا نقشې او ښوونکې په مرسته، استوایي سیمه، قطبي سیمه، د ځمکې ډېره لوړه څوکه، د ځمکې ډېره ژوره برخه په تقریبي توګه پیدا کړي. وروسته دې د هرې ډلې استازې د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ ځمکه منظمه کره ده او که غیر منظمه؟
۲ـ د ځمکې کومې برخې وتلې او یا ننوتلې دي؟
۳ـ په هغه ځای کې چې تاسو ژوند کوئ، لوړې او ژورې برخې یې څه نومیږي؟
۴ـ د نړۍ جګه څوکه څومره لوړوالی لري او په کوم ځای کې پرته ده؟
۵ـ د نړۍ ژوره برخه چیرته پرته ده او څومره ژور والی لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

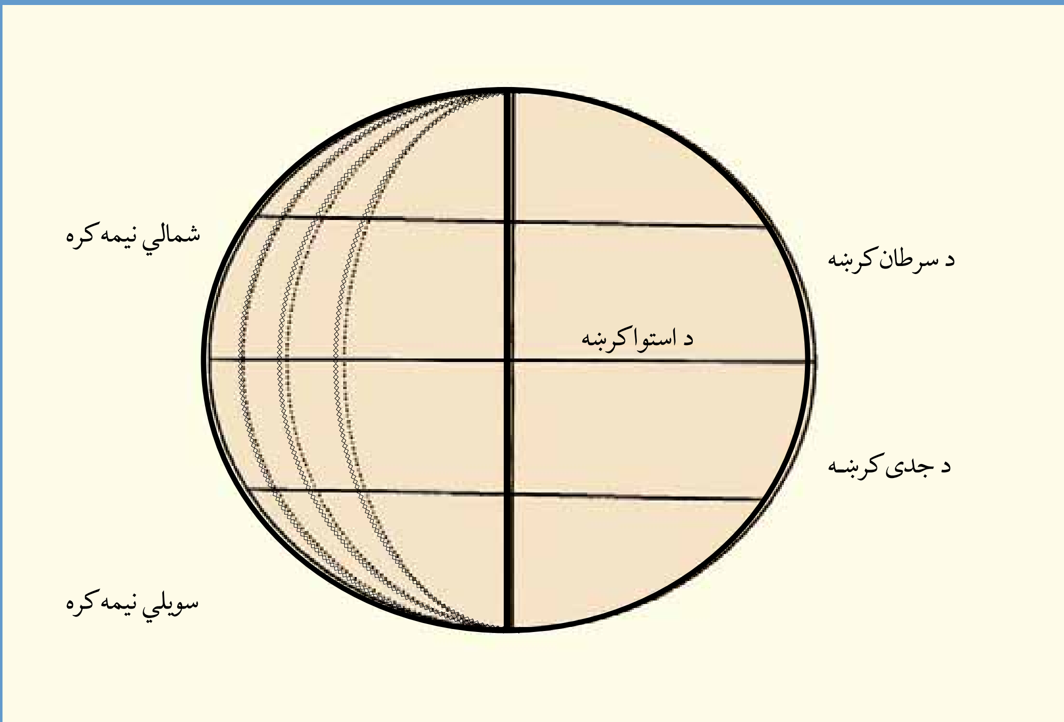

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

زده کوونکي دې د استوا د کرښې، د سرطان د کرښې، د جدي د کرښې او د مدارین د سیمې له مفهوم سره آشنا شي.

د استوا کرښه

لویه فرضي دایره ده چې د ځمکې کره په دوو برابرو برخو ویشي او د طول البلد پر دایرې او محور باندې عمود ده. د استوا د کرښې شمالي برخې ته شمالي نیمه کره او جنوبي برخې ته یې جنوبي نیمه کره ویل کیږي.

د سرطان کرښه

د وري د لومړۍ نیټې څخه وروسته، د لمر وړانګې ورو ورو د شمالي عرض البلدونو پر لور عمود لګیږي تر څو چې د سرطان په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د سرطان د دایرې (Tropic of Cancer) په نامه یادوي. په دې وخت کې د شمالي نیمې کرې دوبی او د دوبي لمریز انقلاب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي کرښه

د تلې له لومړۍ نيټې څخه وروسته د لمر وړانګې د استوا د دايرې جنوب په لور عمود لګيږي ترڅو چې د جدي په لومړۍ نيټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګيږي. له دې کبله دا عرض البلد د جدي د دايرې په نامه يادوي (Tropic of Capricorn) او جنوبي نيمه کره دوبی وي. د جدي له لومړۍ نيټې څخه وروسته د لمر وړانګې بيرته د استوا خواته حرکت کوي، د درې مياشتو په اوږدوکې يعنې د وري په لومړۍ بيا د استوا پر کرښې باندې عمود لګيږي.

د استوا، سرطان او جدي کرښې

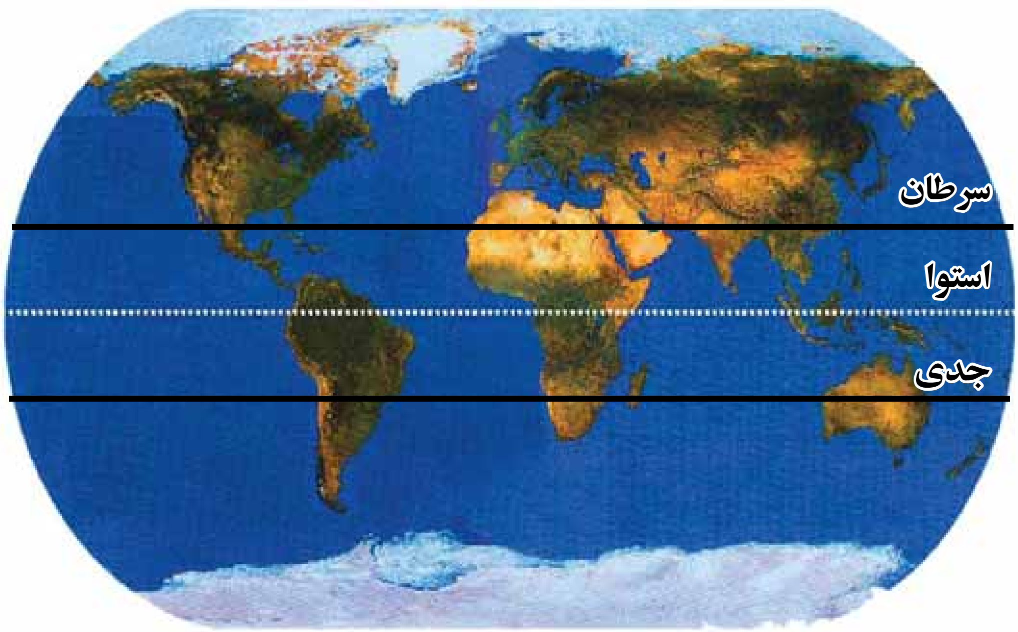

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدارین سیمه

د جدي او سرطان په کرښو باندې د لمر وړانګي یو یوځل او پر نور و عرض البدونو باندې چې د سرطان او د جدي د دایرو تر منځ پراته دي د لمر وړانګې دوه ځله عمود لګیږي. نوځکه دا سیمه د استوایي مدارینو په نامه یادوي. چې هوا یې ډېره توده او مرطوبه ده او زیات اورښت لري.

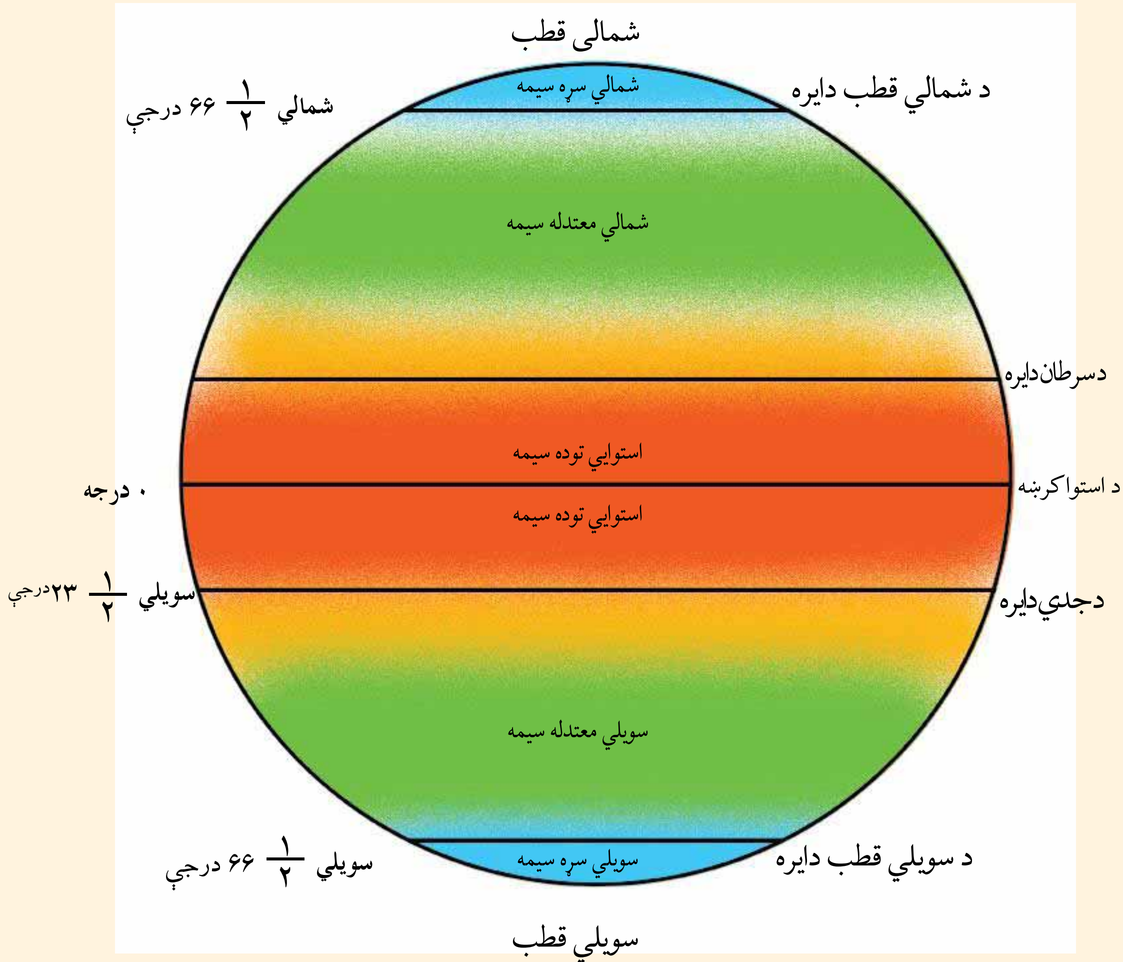

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدله سيمې

په شمالي او جنوبي نيموکروکې د عرض البلد د $\frac{1}{2}$۲۳ درجو او $\frac{1}{2}$ ۲۲ درجو تر منځ پرتې دي چې هوايې معتدله ده.

سړې او باردې سيمې

په دواړو نيموکروکې د $\frac{1}{2}$ ۲۲ درجو او ۹۰ درجو په منځ کې هوا نوره هم سړه وي چې بارده او يخچالي سيمه جوړوي.

په ټولګي کې دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د ځمکې د کرې شکل رسم کړي او په هغه باندې دې د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارين سيمې، معتدله سيمې او سړو سيمو د يوې موضوع په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د خپل بحث پريکړه دې د ټولګي تر مخ نوروته بيان کړي.

پوښتنې

۱- د استوا کرښه څه ده؟
۲ـ د لمر وړانګې څه وخت د استوا پر کرښې عمود لګيږي؟
۳ـ د جدي کرښه په کومه سيمه کې پرته ده؟
۴ـ د سرطان دايره ولې د سرطان د دايرې په نامه يادوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې پلټنه وکړي چې د لمر وړانګې څه وخت د دوی د استوګنې په سيمه کې عمود ته نيږدې او څه وخت د لمر وړانګې ډېرې کږې (مايل) لګيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي او سويلي نيمې کرې

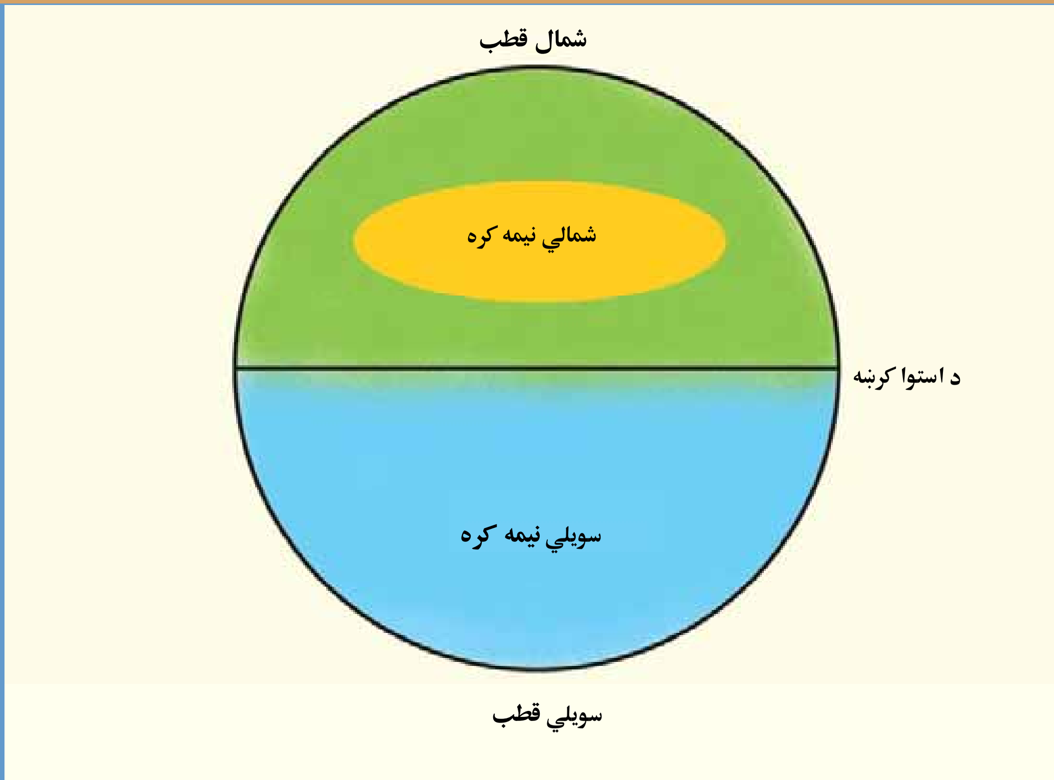

شمالي او سويلي قطب

زده کوونکي دې د شمالي او سويلي نيمو کرو، شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

د شمالي او سويلي نيمو کرو، شمالي قطب او سويلي قطب په هکله زده کوونکو لپاره معلومات څه اهميت لري؟

که چيرې د ځمکې کرې ته ځير شو نو کتل کيږي چې، د استوا کرښه هغه پردوو برابرو برخو ويشي. د استواکرښه چې د عرض البلدونو مبدا منل شوې ده د عرض البلد صفر درجه ده. د عرض البلد نوي درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد نوي درجې په سويلي نيمه کره کې شتون لري. که ځير شو د استوا کرښه په سويلي امريکا کې د امازون د سيند له شمال، په افريقا کې د وکتوريا له جهيل او په آسيا کې د سوماترا له ټاپو څخه تيريږي. په دې توګه د وچې زياتره سيمې لکه شمالي امريکا، مرکزي امريکا، د اروپا ټوله لويه وچه، د آسيا او د افريقا زياته برخه په شمالي نيمه کره کې پراته دي. لومړني انسانان او لرغوني مدنيتونه هم په همدې لويو وچو کې منځ ته راغلي او وده يې کړيده. خو په سويلي نيمه کره کې يوازې استراليا، سويلي افريقا، د سويلي امريکا زياته برخه او انتارکتيکا پراته دي. له بلې خوا د سمندرونو زياته برخه په جنوبي نيمه کره کې پرته ده لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګې په توګه د هند سمندر، د آرام سمندر زیاته برخه، سویلي کنګل سمندر او د اطلس سمندر سویلي برخې په سویلي نیمه کره کې موقعیت لري. نو ځکه سویلي نیمه کره د اوبیزې نیمه کرې او شمالي نیمه‌کره د وچې نیمې کرې په نامه یادوي. د سویلي نیمې کرې د هوا حالت سمندري او د شمالي نیمې کرې د هوا حالت کابو وچه ده. د نړۍ وګړي ډېر په شمالي نیمه کره کې ژوند کوي.

د نړۍ نقشه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په ټولګي کې نیمه کره د نیمې دایرې د قوس په توګه جوړه کړي. یوه ډله دې شمالي نیمه کره او بله ډله دې سویلي نیمه کره تمثیل کړي.

پوښتنې

۱- په شمالي نیمه کره کې د وچې کومې ټوټې پرتې دي؟

۲ـ په سویلي نیمه کره کې کوم سمندرونه موقعیت لري؟

۳ـ استرالیا په کومه نیمه کره کې پرته ده؟

۴ـ افغانستان په کومه نیمه کره کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د شمالي او سویلي نیمې کرې شکل د سمندرونو او وچو له ټوټو سره په خپلو کتابچو کې رسم کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د ځمکي شمالي او سويلي قطبونه

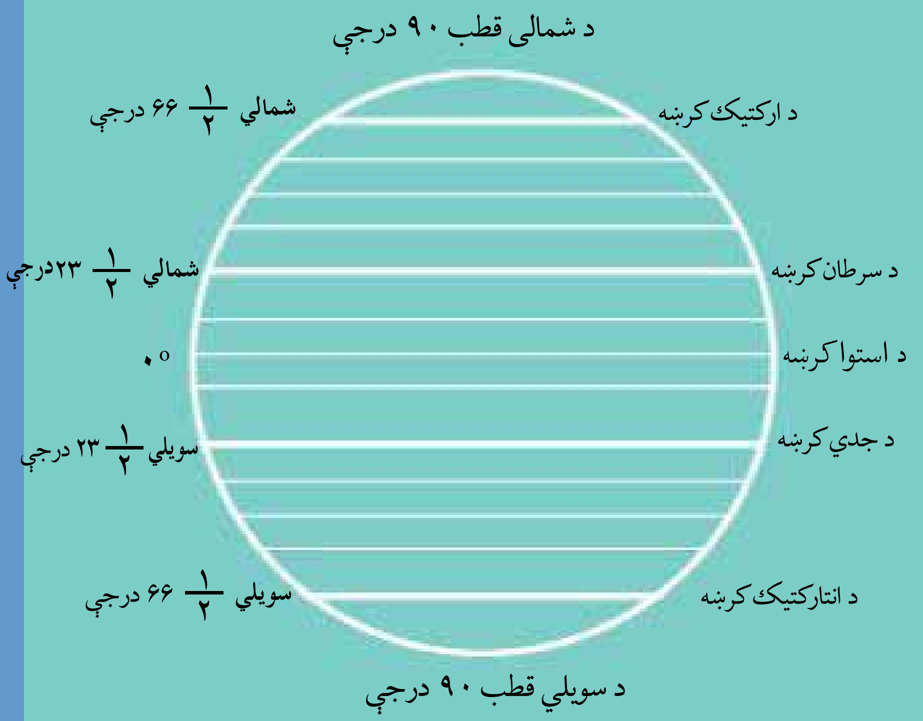

زده کوونکي دې د شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

که د ځمکي د کرې شکل ته ځير شو ليدل کيږي چې د استوا کرښه ځمکه له ختيځ نه لويديځ ته په دوو برخو ويشي، چې شمالي برخه يې د شمالي نيمي کرې په نامه او جنوبي برخه يې د سويلي نيمي کرې په نامه ياديږي. د استوا کرښه د عرض البلد صفر درجه ده نوي درجې په شمال او نوي درجې د ځمکې په سويل کې پرتې دي خو د نوي درجو عرض البلدونو پای د ځمکې د قطبونو وروستی برخه جوړوي.

شمالي او جنوبي قطب

شمالي قطب په شمال کې د محور وروستۍ نقطه ده چې عرض البلد يې شمالي نوي درجې دی. همداراز سويلي قطب د ځمکې په سويل کې د محور وروستی ټکی دی. چې عرض البلد يې سويلي نوي درجې دی. له دې کبله د عرض البلد د صفر درجې (د استوا کرښې) اوږدوالی ډېر زيات دی، د عرض البلد د ۴۵ درجې اوږدوالي منځني او د قطبينو ۹۰ درجې عرض البلدونه ډېر کوچني عرض البلدونه شميرل کيږي، چې اوږدوالی يې صفر ته رسيږي.

دب اکبر

د ارکتیک دایره
د شمالي قطب دایره (ارکتیک) د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د انتارکتیک دایره
د جنوبي قطب دایره (انتارکتیک) د سویلي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د ځمکې محور
که چیرې د شمالي قطب وروستۍ نقطه د سویلي قطب د وروستي نقطې سره و نښلو، هغه کرښه چې دا دوه ټکي سره نښلوي د محور په نامه یادیږي، د محور شمالي پای شمالي قطب او د محور سویلي پای د سویلي قطب په نامه یادوي. جغرافیایي شمال قطب د قطب ستوري په لور دی چې د ځمکې محور ته یې له عمودي حالت نه ښي لورته د $23\frac{1}{2}$ درجو په زاویه میلان ورکړیدی. جغرافیایي شمال قطب چې د قطب ستوري په لور دی او د[2] قطب ستوري موقعیت د دب اکبر سره موازي په شنه آسمان کې د شپې لخوا کولای شو و ټاکو.

د ټولګي دننه فعالیت
زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د ځمکې د محور په هکله او بله ډله دې د شمالي نیمې کرې په هکله سره بحث وکړي او معلومات دې لاسته راوړي، وروسته دې د هرې ډلې أستازي خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې
۱ـ شمالي قطب د عرض البلد په کومه درجه کې پروت دی؟
۲ـ سویلي قطب د ځمکې په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۳ـ د قطب ستورى د ځمکې د کومې برخې په لور دی؟
۴ـ کوم عرض البلد ته د استوا کرښه ویل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت
هر زده کوونکی دې د ځمکې شکل رسم کړي، شمالي او سویلي نیمې کرې دې په هغه کې وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرض البلد

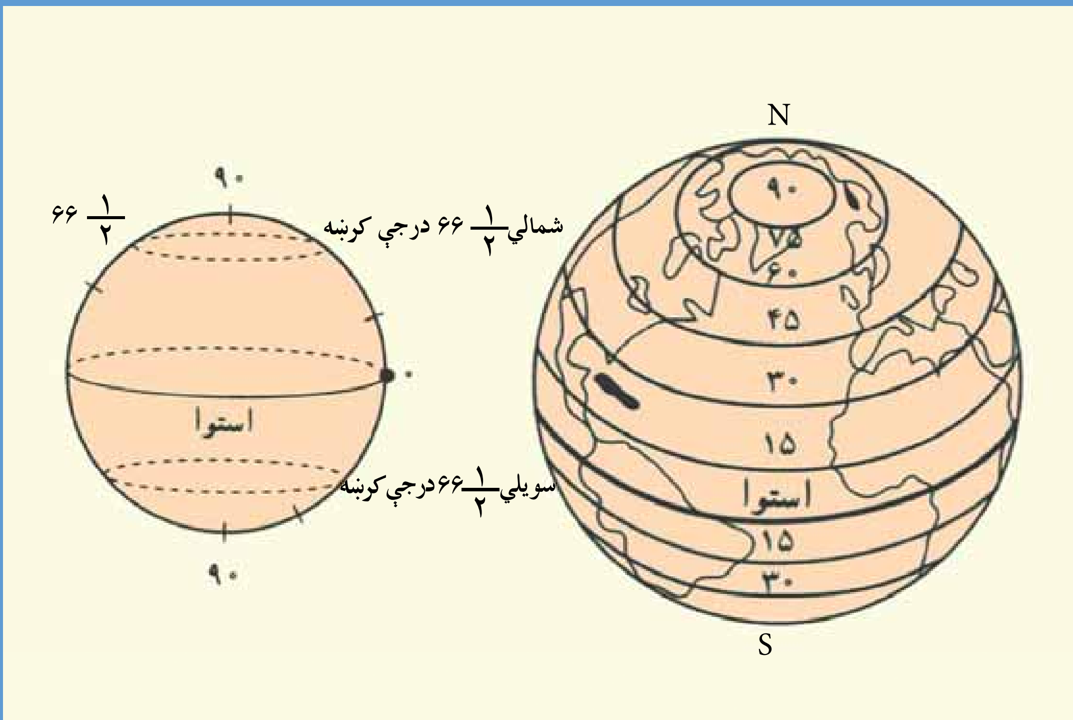

عرض البلد

زده کوونکي دې پوه شي چې د عرض البلد دايرې څه شي دی او څه اهميت لري؟

د عرض البلد دايروته موازي دايرې هم وايي ځکه دا ټولې کرښې د استوا له کرښې سره موازي دي. چې د نقشې او مجسمې کرې په مخ باندې په ډاګه ليدل کيږي. عرض البلدونه هغو دايرو ته ويل کيږي چې د استوا له کرښې سره موازي د ختيځ لويديځ لوري ولري يوبل سره موازي او د طول البلد پر دايرو باندې عمود دي. څرنګه چې ځمکه کروي ده، د عرض البلد ډېره لويه دايره د استوا کرښه ده او د عرض البلدونو مبداء (پيل) ګڼل کيږي نو ځکه صفر درجه منل شوې ده. د استوا شمالي عرض البلدونوته شمالي عرض البلدونه وايي چې د (N) په توري ښودل کيږي او د استوا جنوبي عرض البلدونوته، جنوبي عرض البلدونه وايي او د (S) په توري ښودل کيږي. د عرض البلد هره درجه په ۶۰ دقيقو او هره دقيقه په ۶۰ ثانيو ويشل شوې چې په تقشو کې د درجې، دقيقې او ثانيې په توګه ښودل کيږي. که شکل ته ځير شو د عرض البلد ۹۰ درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد ۹۰ درجې په جنوبي نيمه کره کې شته دي. د عرض البلد لويې درجې ته د استوا کرښه وايي چې د ځمکې کره په دوو مساوي برخو ويشي او عبارت دي له: شمالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمر وړانګو کوږوالی د کال په بېلو بېلو موسمونو کې

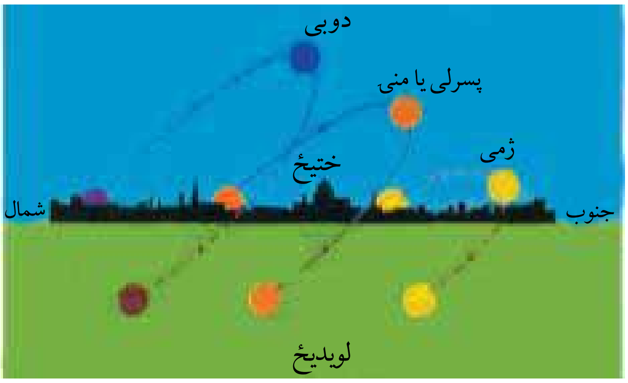

د کال په بېلا بېلو فصلونو کې د لمر د وړانګو لګېدل د غرمې پر ۱۲ بجو کې د کابل د عرض البلد پر ۳۴ درجو او ۳۲ دقیقو باندې

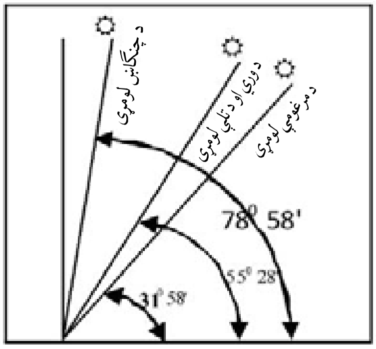

نیمه کره او جنوبي نیمه کره. د عرض البلد ډېره کوچنۍ دایره شمالي او جنوبي ۹۰ درجې دي، چې اوږدوالی یې صفرته رسیږي.

د استوا پر کرښې باندې د حمل (وري) او میزان (تلې) پر لومړۍ، د سرطان پر کرښې باندې د سرطان (چنګاښ) پر لومړۍ، او د جدي پر دایرې باندې د جدي(مرغومي) پر لومړۍ نیټې د لمر وړانګې عمود لګیږي. له همدې کبله چې د لمر وړانګو د لګېدو زاویه او موقعیت په هر فصل کې توپیر لري. پاملرنه دې وشي چې د لمر د وړانګو د لګیدو توپیر د فصلونو په بدلون او د بوټو په وده او اقلیمي سیمو باندې مهمه اغېزه لري، په ځانګړې توګه په معتدله او قطبي سیمو کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي ، لومړۍ ډله دې د شمالي عرض البلدونو دایرې، دوهمه ډله دې د جنوبي عرض البلد دایرې رسم کړي او خپل شکلونه دې د ټولګي په وړاندې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د استوا دایره تعریف کړئ.

۲ـ د سرطان دایره له کومې درجې نه تیریږي؟

الف) $23\frac{1}{2}$ درجې ب) شمالي $23\frac{1}{2}$ درجې ج) جنوبي $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجې

۳ـ قطبي دایرې کوم عرض البلدونه ښیي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عرض البلد دایرې په یوه کره کې رسمي کړي او د مهمو دایرو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

په طول البلد پوهېدل څه اهمیت لري؟

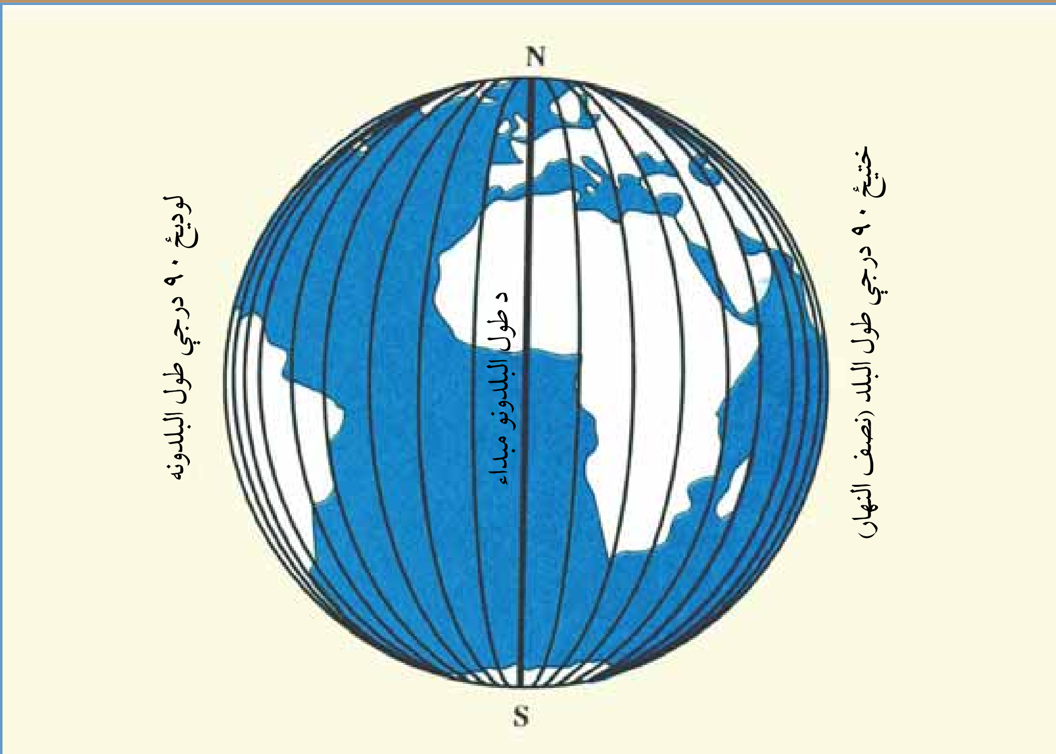

طول البلد

- د طول البلد له دايرو سره د زده کوونکو آشنايي.

د جغرافيايي نقشو پر مخ داسې کرښې رسم شوې دي چې د هغو په وسيله پر نقشې باندې، د ځمکې پرمخ هره نقطه چې وغواړو پيدا کولی بې شو. دا کرښې د طول البلد او عرض البلد کرښې دي چې د جغرافيايي وضعيه کمياتو په اصطلاح هم يادېږي. ځمکه دوه قطبه لري، شمالي قطب او جنوبي قطب. هغه فرضي کرښې چې د شمالي قطب څخه پيل او ترجنوبي قطبه رسېږي د طول البلد (نصف النهار) په نامه يادېږي. څرنګه چې د يوې دايرې محيط (۳۶۰) درجې دی نو د طول البلد د ټولو درجو شمېر (۳۶۰) درجې کېږي. د طول البلد هغه کرښه چې د لندن په ښارګي له ګرينويچ څخه تېرېږي د طول البلدونو مبداء ده او صفر درجه منل شوې ده چې د طول البلد (۱۸۰) درجې يې د ګرينويچ ختيځ خواته پرتې دي او د ختيځ طول البلدونو په نامه او (۱۸۰) نورې يې د ګرينويچ لويديځ خواته پرتې دي او د لويديځ طول البلدونو په نامه يادېږي. د طول البلد

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره درجه په (۲۰) دقیقو او هره دقیقه یې په (۲۰) ثانیو باندې ویشل کیږي. د طول البلد کرښې په موازي توګه د نړۍ په بیلو بیلو ځایوکې د وخت توپیر ښیي. په نقشوکې د طول البلد او عرض البلد د کرښو تقاطع د ځایونو موقعیت ښیي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې د ځمکې کره رسم کړي او پرهغې باندې دې شمالي قطب، جنوبي قطب، د ګرینویچ د طول البلد کرښه او ختیځ او لویدیځ طول البلدونه وښيي وروسته دې یوتن د خپلې ډلې په استازیتوب زده کوونکو ته خپله موضوع په ټولګي کې توضیح کړي.

پوښتنې

۱ـ د کوموکرښو د تقاطع په وسیله یوه نقطه د نقشې پرمخ موندلې شو؟
۲ـ د ټولو طول البلدو شمیر څو درجې دی او ولې؟
۳ـ د صفر درجې طول البلد له کوم مهم ښار څخه تیریږي؟
۴ـ په نړۍ کې د وخت توپیر د کوموکرښو په وسیله ښودل کیږي.
۵ـ جغرافیايي طول البلد تعریف کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د نن ورځې د لوست لنډیز په پنځوکرښوکې په خپلو کتابچوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پايلې

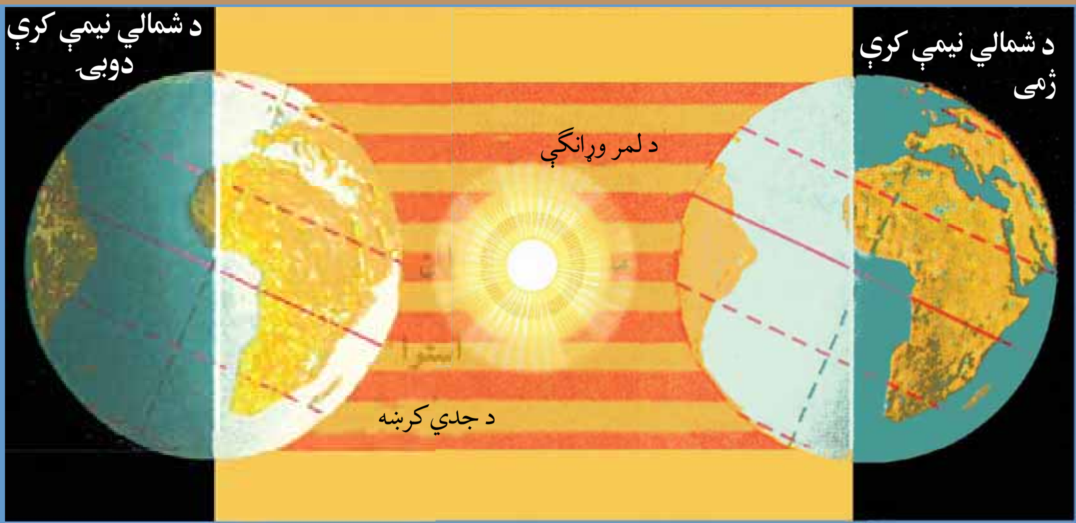

د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له دايرو سره او وضعي حرکت له لويديځ څخه د ختيځ پر لور

د ځمکې له وضعي حرکت څخه څه نتيجې منځ ته راځي؟

ځمکه دوه ډوله مهم حرکتونه لري: وضعي حرکت او انتقالي حرکت. ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې د خپل محور په چاپېر چورلي او خپله دوره بشپړه کوي، چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه يادېږي. دځمکې وضعي حرکت له نتايجو څخه د شپې او ورځې مينځته راتګ دی. لمر تل په يوه طول البلدکې د ختلو په حالت کې او د هغه په مخالف لوري کې په يوه طول البلد کې د پرېوتو په حالت کې وي. نوځکه په ټولو طول البلدونو کې شپه او ورځ پرله پسې واقع کيږي. د ځمکې کره چې د طول البلد (۳۶۰) درجې لري، د (۲۴) ساعتونو په موده کې د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي. په دې اساس په يوه ساعت کې د لمر د وړانګو له مخې د طول البلد (۱۵) درجې تيرېږي. $۱۵° = ۲۴ ÷ ۳۶۰°$ د طول البلد يوه درجه په څلورو دقيقو کې د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي. لومړی ختيځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي او له هغو څخه وروسته لويديځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي. ځکه نو د ختيځ طول البلدونو وخت نسبت لويديځو طول البلدونو ته ناوخته وي. د بېلګې په توګه د کابل ښار چې د ختيځ طول البلد په (۶۹) درجو کې پروت دی او د مکې معظمې ښار چې د ختيځ طول البلد په (۴۰) درجو کې پروت دی د وخت توپير به يې څومره وي؟

يو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې (۶۹°-۴۰°=۲۹°×۴=۱۱۶َ÷۶۰=۱/۵۶َ) په دې اساس د کابل او مکې معظمې ښارونو په مينځ کې د وخت توپيريو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې دی چې په دې صورت کې که د کابل وخت د غرمې نه وروسته يوه بجه او شپږ پنځوس دقيقې وي د مکې معظمې وخت به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرمې ۱۲ بجې وي. د یوې سیمې د وخت د پیداکولو لپاره له نقشې څخه د هغې سیمې د طول البلد درجه پیدا کوو. وروسته د هرې درجې توپیر له خپل ښارسره پرتله کوو. څرنګه چې هره درجه په څلورو دقیقوکې د لمر له مخې تیریږي نو هغه د څلورو دقیقو باندې ضربوو په دې توګه د دووسیمو تر منځ د وخت توپیر موندل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لندن د ګرینویچ ښار چې د طول البلد په صفر درجې کې پروت دی او د کابل د ښار چې د ختیځ طول البلد په ۶۹ درجوکې پروت دی ترمنځ د وخت توپیرمعلوم کړي او سم ځواب دې د ټولګي ترمخ شرح کړي.

پدې شکل کې د طول البلد °۳۶۰ په ۲۴ ساعتوکې د لمر د وړانګو له مخې تیریږي.

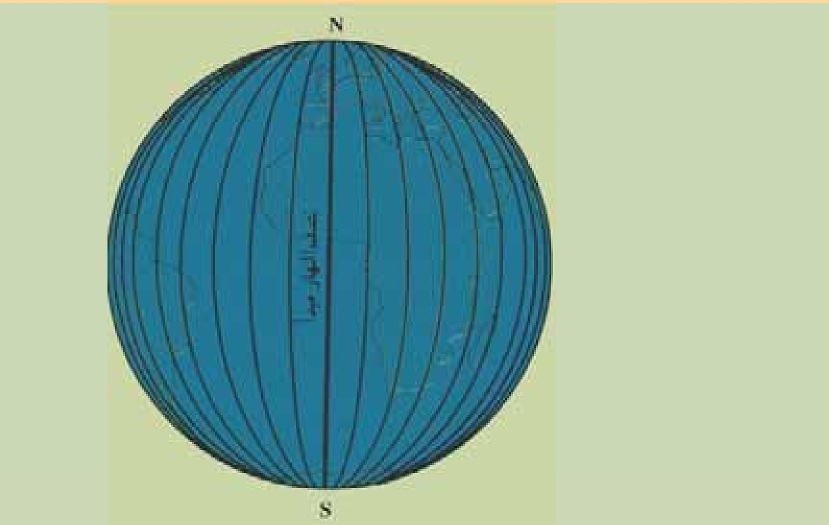

پوښتنې

۱ـ ځمکه څو ډوله حرکت لري؟
۲ـ د ځمکې وضعي حرکت څرنګه یو حرکت دی؟
۳ـ د طول البلد څو درجې د ۲۴ ساعتونو په موده کې د لمر له مخې تیریږي؟
۴ـ د طول البلد هره درجه په څومره وخت کې د لمر له مخې تیریږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ځمکې انتقالي حرکت

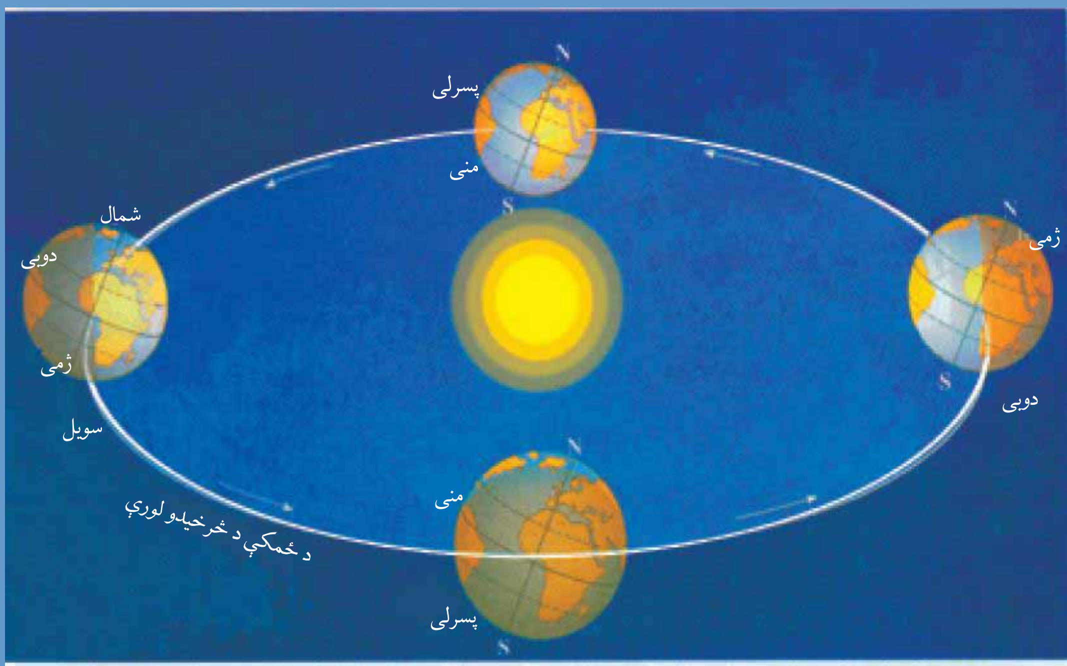

د ځمکې انتقالي حرکت

زده کوونکي دې د ځمکې پر انتقالي حرکت پوه شي او واضح دې شي چې د کال فصلونه څرنګه منځته راځي.

د ځمکې انتقالي حرکت د لمر په چاپېره ترسره کېږي او مدار يې بيضوي دی. لمر د بيضوي په يوه محراق کې ځای لري. له دې کبله د ځمکې واټن له لمر څخه په دوبي او ژمي کې توپير لري. نږدې واټن يې د ۱۴۷ ميليونه کيلومتره او ډېر لرې واټن يې ۱۵۲ ميليونه کيلومتره دی. د ځمکې حرکت پرمدار باندې په يوه ثانيه کې د (۳۰) کيلومترو په چټکوالي ترسره کېږي.

- په پسرلي کې، د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود وي او هغه هم د ورځې پر لومړۍ باندې.
- د چنګاښ پر لومړي کې د دوبي د فصل پيل وي او د لمر وړانګې د سرطان پر دايرې باندې عمود ځلېږي.
- د تلې په لومړۍ کې د منې فصل او د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود لګيږي.
- د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د ژمي د فصل پيل او د لمر وړانګې د جدي پر دايرې باندې عمود لګيږي.
- له بلې خوا د سرطان (چنګاښ) لومړۍ نېټه د لمر وړانګې د ارکټيک د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو له شانه مماس تېرېږي او ټول شمالي قطب د لمر د وړانګو لاندې راځي. خو په جنوبي قطب کې د لمر وړانګې نه ليدل کېږي. ځکه په شمالي قطب کې شپږ مياشتې ورځ او په جنوبي قطب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شپږ میاشتې شپه منځ ته راځي.

- ددې په خلاف د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د لمر وړانګې د انټارکټیک (جنوبي $66\frac{1}{2}$ درجې عرض البلد) څخه مماس تیریږي ټول جنوبي قطب د لمر د وړانګو په وسیله روښانه کیږي او په جنوبي قطب کې شپږ میاشتې ورځې منځ ته راځي چې دا حالت د شمالي قطب په خلاف وي.
- د حمل (وري) لومړۍ ته د پسرلي اعتدال او د میزان (تلې) لومړۍ ته د منې اعتدال[1] وایي.
- د سرطان(چنګاښ) لومړۍ ته د دوبي لمریز انقلاب او د جدي (مرغومي) لومړۍ ته د ژمي شمسي انقلاب وایي[2] .

د سرطان او جدي کرښو ترمنځ د لمر د وړانګو تګ او راتګ په دولسو میاشتوکې پوره کیږي او په منځنیو عرض البلدونو کې څلور فصله(پسرلی، دوبی، منی او ژمی) روښانه لیدل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ځمکې انتقالي حرکت رسم کړي او د هغه په هکله دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د ارکتیک دایره د ځمکې په کومه برخه کې پرته ده؟
۲ـ د سرطان دایره څه اهمیت لري؟
۳ـ د پسرلي اعتدال څه دی؟
۴ـ د دوبي لمریز انقلاب څه وخت منځ ته راځي؟
۵ـ په شمالي نیمه کره کې شپږ میاشتې ورځ څه وخت منځ ته راځي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دځمکې د حرکتونو په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

۱. د پسرلي اعتدال ته ربیعي اعتدال Vernal Equinox او د منی اعتدال ته خریف اعتدال Autumnal Equinox هم وایي.
۲. د دوبي لمریز انقلاب ته Summer Solstice یا سیفي انقلاب او د ژمي انقلاب ته Winter Solstice یا شتوي هم وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي خلاصه

- جغرافیه هغه پوهه ده چې د انسان او طبیعي چاپیریال متقابلې اړیکې مطالعه کوي. د جغرافیې د پوهې په مطالعې سره د ډېرو لرو سیمو په باره کې صحیح او علمي معلومات ترلاسه کوو.
- ځمکه چې د لمریز نظام د سیارو له جملې څخه ده کروي شکل لري. د استوا کرښه یوه فرضي دایره ده چې ځمکه په دوه شمالي او سویلي نیموکرو ویشي.
- د سرطان دایره هغه کرښه ده چې د شمالي عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجوکې پرته ده او د چنګاښ په لومړۍ کې ورباندې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- د جدي دایره هغه کرښه ده چې په جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجوکې پرته ده او د مرغومي په لومړۍ کې ورباندې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- معتدله سیمې په دواړو نیموکروکې د $23\frac{1}{2}$ درجو او $66\frac{1}{2}$ درجو په منځ کې پرتې دي او معتدله اقلیم لري.
- سړې سیمې په دواړو نیموکروکې د $66\frac{1}{2}$ درجو د عرض البلدونو او شمالي او سویلي قطب ترمنځ پرتې دي چې سوړ اقلیم لري.
- د استوا له کرښې شمال خواته د شمالي نیمې کرې په نامه یادوي. د استوا له کرښې سویل خواته د سویلي نیمې کرې په نامه یادوي. د شمالي قطب له دایرې (ارکتیک) نه تر شمالي نوي درجې پورې شمالي قطب او د سویلي قطب له $66\frac{1}{2}$ درجو (انتارکتیک) څخه تر جنوبي ۹۰ درجې عرض البلد پورې د سویلي قطب په نامه یادوي.
- د ځمکې محور فرضي کرښه ده چې شمالي او سویلي قطب له یوبل سره په مستقیمه توګه نښلوي او ځمکه دهغه په چاپېره له لویدیځ څخه د ختیځ په لور څرخي.
- هغه کرښې چې د ځمکې په کره کې له ختیځ څخه د لویدیځ په لور کښل شوي دي او د استوا کرښې سره موازي دي د عرض البلد د کرښو په نامه یادیږي چې ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې په شمال کې او ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې سویل خواته پرتې دي.
- هغه کرښې چې شمالي او سویلي قطبونه سره نښلوي د طول البلد په نامه یادیږي. هغه کرښه چې د لندن له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلد صفر درجه منل شوې چې ۱۸۰ درجې یې ختیځ خواته د ختیځو طول البلدونو په نامه او ۱۸۰ درجې یې د لویدیځ په لور د لویدیځو طول البلدونو په نامه یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

– ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې په خپل چاپېر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي او د هغه په نتیجه کې شپه او ورځ مینځته راځي. ځمکه په ۳۶۵ ورځو او شپږو ساعتونوکې د لمر پر چاپیر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د انتقالي حرکت په نامه یادیږي او د هغه له نتیجې څخه د کال څلور فصلونه مینځ ته راځي.

دويم څپرکی

د افغانستان جغرافیه

په دي څپرکي کې لولو:

- د افغانستان موقعیت
- طبیعي جغرافیه (لوړې سطحې او دښتې، اقلیم، غرونه، سیندونه او جهیلونه)
- بشري جغرافیه (نفوس، قومونه، ژبې او دین)
- اقتصادي جغرافیه (کرنه، مالداري، ځنګلونه، د څرځایونه، کاني زیرمې، صنایع او سوداګري)
- مواصلاتي جغرافیه (هوایي او ځمکنی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

ددې څپرکي له لوستلو څخه وروسته له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې:

- د هیواد پر طبیعي جوړښت پوه شي.
- د افغانستان له اقلیم سره آشنا شي.
- د افغانستان د مشهورو غرونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان د سیندونو پر سیستم و پوهیږي.
- د افغانستان د اوبو لرونکو حوزو او د هغو له لويو سيندونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د جهیلونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان له نفوسو او بشري قواوو سره آشنا شي.
- د افغانستان له قومونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له ژبو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له دین سره آشنا شي.
- د افغانستان له اقتصادي جغرافيې سره آشنا شي.
- د صنعتي بوټو له ډولونو سره آشنا شي.
- له طبي بوټو سره آشنا شي.
- د مالدارۍ او ښارویو له روزنې سره آشنا شي.
- د ځنګلونو او څرځایونو سره چې ملي شتمني ده، آشنا شي.
- د کاني زیرمو په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- د سوداګرۍ پر اهمیت باندې خبرشي.
- د ورلو او راوړلو پر ډولونو او اهمیت باندې پوه شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره په لاندې مهارتي هدفونولاس بری پیدا کړي.

- په افغانستان کې د نفوسو د خصوصیاتو تحلیلول.
- له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د وګړو د ګڼوالي د توپیر تشریح.
- د نقشې پرمخ د کاني شتمنیو ویش.

لسم لوست

د افغانستان موقعیت او ځلورخواوې

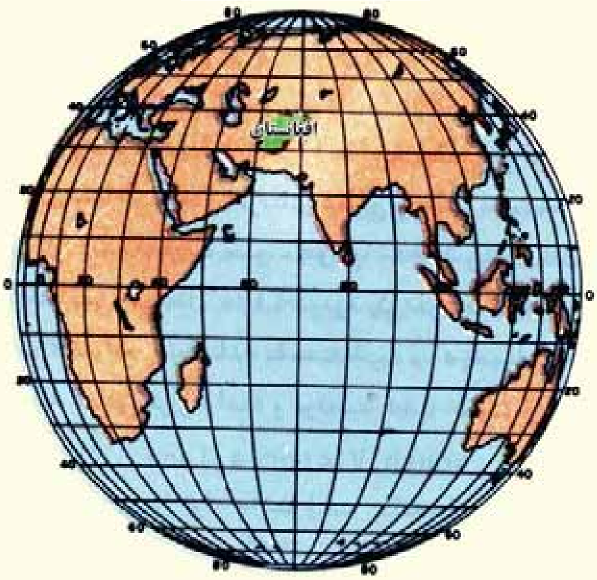

د ځمکې د کرې مدل ته وګورئ چې افغانستان د آسیا د لویې وچې او نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې په شمالي نیمه کره (د استوا له کرښې نه شمال خواته) او په ختیځه نیمه کره کې (د لندن د ګرینویچ له کرښې څخه ختیځ خواته) پروت دی. د افغانستان پراخوالی (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع دی. زموږ هیواد افغانستان له ځلورو خواوو وچې چاپیر کړی دی او آزاد سمندرته لار نه لري. د عربو سمندرګي ته یې نږدې واټن ۵۰۰ کیلومتروته رسیږي.

د آسیا سیاسی نقشه

د افغانستان شمال خواته د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان جمهوریتونه پراته دي. زموږ د هیواد سویلي او ختیځې پولې (سرحدونه) د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره د ډیورند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحمیلي کرښې په واسطه په ښنه شوي چې د افغانستان خلکوهغه په رسمیت ندي پیژندلي. زموږ د هیواد لویدیځ خواته د ایران اسلامي جمهوریت پروت دی. زموږ هیواد شمال ختیځ لورته په یوه لږه برخه کې د چین له جمهوریت سره ګډه پوله لري. د منځنۍ آسیا هیوادونه هم آزاد سمندرته لار نه لري. لدې کبله دهغوی سوداګري د آسیا له سویلي هیوادونوسره د افغانستان له لارې کیږي چې دا موضوع د افغانستان موقعیت ته ښه اهمیت ورکوي.

د ټولګي دننه فعالیت

د نقشې له مخې پیداکړئ چې افغانستان له کومو هیوادونو سره ډېره ګډه سرحدی پوله لري، په ترتیب سره یې له اوږدې پولې لرونکو څخه پیل کړئ.

- پاکستان
-
-

پوښتنې

۱ـ افغانستان د آسیا د لویې وچې په کومه برخه کې پروت دی؟
۲ـ افغانستان د نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟
۳ـ د افغانستان پراخوالی څومره دی؟
۴ـ له افغانستان وچه چاپیره ده او که سمندر؟ نږدې واټن یې له کوم سمندرګي سره او څومره دی؟
۵ـ د افغانستان شمال خواته کوم هیوادونه پراته دي؟ د هریوه نوم واخلئ اوپه نقشه کې یې وښیئ.
۶ـ افغانستان د شمال ختیځ خواته له کوم هیواد سره ګډه پوله لري؟ په نقشه کې یې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان ګاونډي اسلامي هیوادونه د هغو له لوري سره په خپلو کتابچو کې لست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

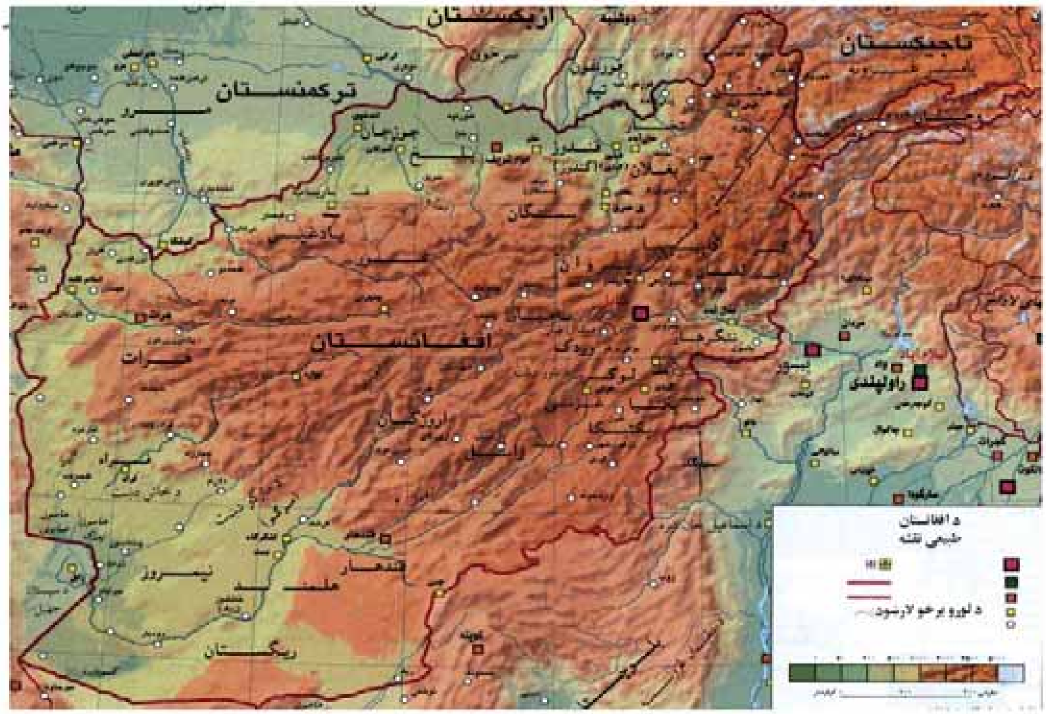

د افغانستان طبیعي نقشه

د افغانستان د طبیعي حالت په هکله څه پوهیږئ؟

تقشي ته ځیر شئ، زموږ د هیواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده، ځیني برخې یې هوارې دي. دهندوکش د غرونو لړۍ، د بابا غر، سفید کوه او سیاه کوه د ترکستان تیربند، او د سپین غر او تور غر د غرو لړۍ لوړې سیمې جوړوي. دا غرونه د هیواد په منځنیو، شمال ختیځو او ختیځو سیموکې پراته دي. په لوړو غرنیو سیموکې ژمی ډېره سړه هوا لري او زیات اوربښت یې د واورې په بڼه وي. واورې په غرونوکې زیرمه کیږي او د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د هوارو سیمو لپاره د سیندونو د اوبو اصلي سرچینه جوړوي.

دافغانستان ددې غرونو له لړیو څخه زیات سیندونه سرچینه اخلي، چې خلک یې له اوبو څخه د ځنبلو لپاره او د خپلو ځمکو د خړوبولو په برخه کې ګټه اخلي. دافغانستان پر ځینو سیندونو د بریښنا بندونه جوړ شوي دي، چې له یوې خوا له نوموړو بندونو څخه په ګټې اخستنې سره د هغو له بریښنا نه ګټه واخلو او له بلې خوا د هغو د اوبو له زیرمو څخه د کرنیزو ځمکو په خړوبولوکې کار واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړې سطحې

هوارې ځمکې چې د غرونو په مینځ کې پرتې دي او نسبت خپل شاوخوا سیموته لوړې وي د لوړې سطحې په نامه یادیږي. زموږ د هیواد مشهورې لوړې سطحې: دپامیر او واخان له لوړې سطحې او مرکزي لوړې سطحې څخه عبارت دي.

د پامیر لوړه سطحه د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پرته ده، چې لوړ والي یې د سمندر له سطحې څخه د ۶۰۰۰ او ۷۰۰۰ مترو تر منځ دی ، او د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. ددې لوړې برخې یوه برخه د افغانستان په خاوره کې پرته ده.

دښتې

د هیواد سویل لویدیځه برخه چې توده او وچه د هوا حالت لري، اوربښت یې کم دی. په دې سیمو کې د مارگو، سیستان او بکوا دښتې پرتې دي. زموږ د هیواد نورې دښتې عبارت دي له: همدم آب څخه په هرات کې، چمتله په کابل کې، کیله گې په بغلان کې، گمبیري په لغمان کې، د سقاوې دښته په لوگر کې، د توپ دښته په وردگو کې او د لیلي دښته په جوزجان کې.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دافغانستان د غرونو او د هغو د موقعیت او دغزیدو د لورې په هکله، دوهمه ډله دې د افغانستان د لوړو سطحو په هکله او دریمه ډله دې د افغانستان د دښتو په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولگي تر مخ بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ دافغانستان د ډېرو مشهورو غرونو نومونه واخلئ؟

۲ـ لوړې سطحې یعنی څه؟ معلومات ورکړئ.

۳ـ د هیواد د لوړو سطحو نومونه واخلئ.

۴ـ ډېره جگه لوړه سطحه څه نومیږي او څومره لوړوالی لري؟

۵ـ د هیواد د مهمو دښتو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د غرونو، سیندونو او دښتو نومونه واخلئ، او د جغرافیې په راتلونکي درسی ساعت کې یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د افغانستان د اقليم په باره کې څه پوهيږئ؟

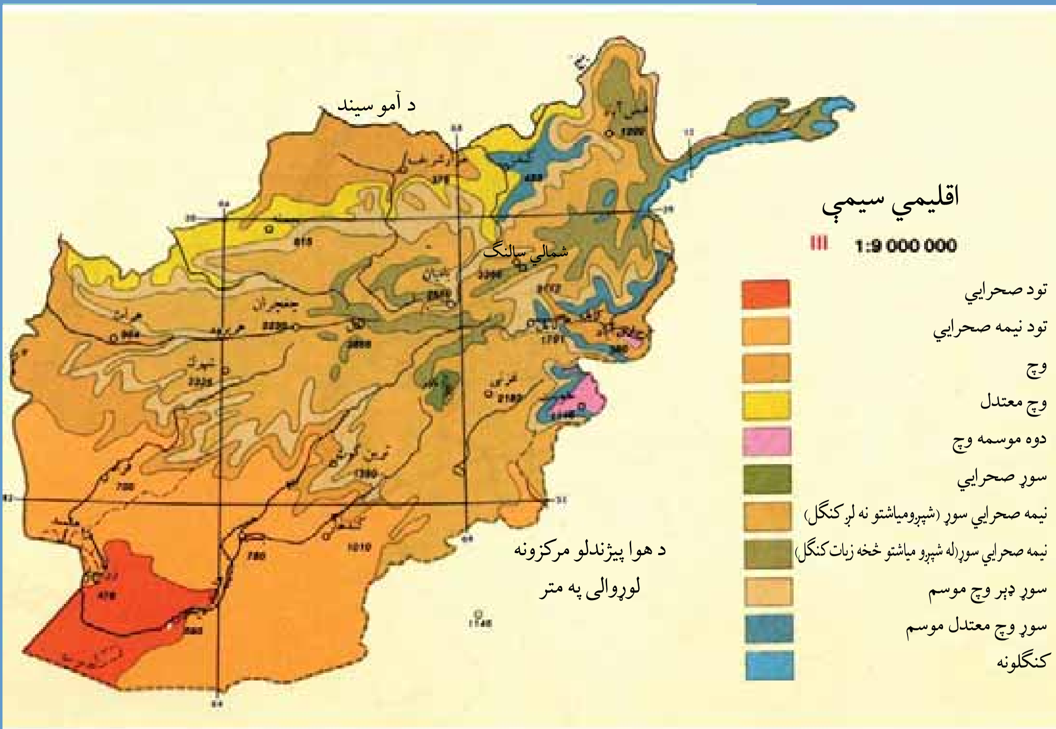

د افغانستان اقليمي نقشه د عرض البلد له کرښو سره

د اقليم توري لاتيني ريښه لري له Klima څخه اخستل شوی دې، چې د لمر د وړانګو د ميلان معنا ورکوي. د لمر د وړانګو ميلان دځمکې د مخ په بيلو بيلو برخوکې توپير کوي. اقليم د (۳۰) کلونو په موده کې د يوې سيمې د هوا د حالاتو له منځنۍ اندازې څخه عبارت دی چې په يوه ټاکلي وخت او ځای کې بيلې بيلې ځانګړنې غوره کوي. افغانستان د جغرافيايي موقعيت او طبيعي جوړښت له امله په شپږو لاندې اقليمي سيمو باندې ويشل شوی دی:

صحرايي سيمې

۱- صحرايي اقليم

د هيواد سويل لويديځې سيمې، لکه ګرشک، نيمروز او د فراه سويلي برخې په برکې نيسي. اورښت په دې سيموکې لږ دی. په هغو سيموکې په ژمي کې واوره نه اوريږي. زياته تودوخه او لږ اورښت ددې سيمې له ځانګړنو څخه دي. د شپې او ورځې تر منځ

بې د هوا د تودوخې توپیر زیات دی. لکه چې شپې یې ډېرې سړې او د ورځې هوا یې ډېره توده وي. دمارګو، بکوا، خاشرود او سیستان دښتې په دې سیمو کې پرتې دي. په دې برخو کې اغزي لرونکي ډول ډول بوټي، چې د وچې هوا او لنده بل د لړوالي په مقابل کې مقاومت لري، شنه کېږي.

٢- غرنی اقلیم

لوړوالی د ځمکې د مخ د اقلیم په بدلون کې ډېره اغیزه لري چې د غرني سوړ اقلیم د منځته راتلو سبب کېږي. څرنګه چې دهوا تودوالی په هرو زرو متروکې د شپږو درجو په شاوخوا کې کمېږي او د واورې او باران د اورښت کچه زیاتیږي، نو له همدې کبله په لوړو غرنیو برخوکې له سړې هوا سره مخامخ کېږو. ډېر اورښت په دغو سیموکې د واورې په شکل وي. دغه واورې په غرونوکې زیرمه کېږي او د سیندونو اصلي سرچینه جوړوي. د هندوکش او سالنګونو د منځنۍ برخې آب و هوا ددې راز اقلیم بیلګه ده.

٣- مدیترانه یي اقلیم

مدیترانه یي ونې

د مدیترانه یي اقلیم سیمه ډېر تود او وچ دوبی لري. اورښت یې ډېر وختونه په ژمي کې د باران په توګه وي. وریجې، ګنې او د ستروس د کورنۍ میوې په هغې کې وده کوي. د ننګرهار او لغمان ولایتونه مدیترانه یي اقلیم لري.

٤- د مونسون اقلیم

د پکتیا، خوست او ننګرهار د ولایتونو ځینې سیمې مونسوني اقلیم لري. په دې سیموکې په دوبي کې باران اوري. ددې سیمو لنده هوا د لمنځي، خیرۍ، جنغوزېو او قهوې د ونو د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ډېره برابره او مناسبه ده. زموږ د هیواد ډېر طبیعي ځنګلونه په همدې سیمو کې پراته دي.

٥- ستپي (وابنه لرونکي) اقلیم

اوربښت په دې سیمو کې زیاتره په ژمي کې کیږي. په دې سیمو کې بوټي ښه وده کوي. دا سیمې د کرنې ودې او د څارویو روزنې ته ډېرې مناسبې دي. په دې سیمو کې د بغلان، کندز، فاریاب، پروان، غزني، کاپیسا، کابل او هرات ولایتونه شامل دي.

د استپي بوټو انځور

٦- الپي توندرا اقلیم

لوړې برخې چې د ځنګلونو او ونو ساحه پکې پای ته رسیږي او نباتات پکې د وړو بوټو او وابښو په بڼه شنه کیږي د توندرا د اقلیم سیمه جوړوي. په دې سیمو کې واوره زیاته اوري. ژمی یې ډېر سوړ او اوږد او دوبی یې معتدله او لنډوي. د هوا د ډېر سړښت له امله پکې ونې نه شنې کیږي. په بدخشان کې د پامیر سیمه د هندوکش لوړې برخې او دغزني ناور په دې سیمه کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د اقلیم او صحرايي اقلیم په باره کې، دوهمه ډله دې د غرني اقلیم او مدیترانه یي اقلیم په باره کې، دریمه ډله دې د مونسوني اقلیم، ستپي اقلیم او الپي توندار اقلیم په باره کې سره بحث وکړي او هره ډله دې خپله موضوع د ټولګي په مخ کې شرح کړي.

پوښتنې

۱ـ اقلیم تعریف کړئ.

۲ـ د افغانستان دغه لاندې اقلیمي جدول په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د اقلیم نوم	ځانګړنې	نباتي پوښښ
صحرايي اقلیم		
		مختلف نباتي پوښښ
مونسوني اقلیم		
	اورښت په ژمي کې	د ستروس د کورنۍ میوې

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو د استوګنې سیمه کوم ډول اقلیم لري. په هکله یې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرونه

د افغانستان غرونه

د افغانستان غرونه موږ ته څه ګټې لري؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې کابو $\frac{1}{3}$ برخه خاوره یې غرونو نیولې ده. دا غرونه د افغانستان په منځنۍ او ختیځه برخه کې پراته دي. زموږ د وطن ځینې غرونه په ځنګلونو پوښل شوي دي. زموږ د هیواد په لوړو غرونو کې، دایمي واورې شته، دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کېږي او د سیندونو سرچینه جوړوي.

که په افغانستان کې دا لوړ غرونه نه وای، زموږ هیواد به په یوې بې اوبو او بې بوټو وچې صحرا بدل شوی وای. پر دې سربېره زموږ د هیواد په غرونو کې ډېرې کاني زېرمې، لکه اوسپنه، مس، سرپ او قیمتي ډبرې لکه یاقوت، لاجورد، زمرد او داسې نورې شته دي. له همدې کبله غرونه د افغانستان طبیعي شتمني شمېرل کېږي. د غرونو موقعیت د یوې سیمې د هوا په حالت کې هم زیاته اغېزه لري. د مثال په توګه د ننګرهار په ولایت کې سپین غر له ختیځ نه د لوېدیځ په لوري پروت دی، چې په هغه سیمه کې د هند د سمندر له خوا څخه د مونسوني لندې هوا د راتلو مخه نیسي، ځکه نو یوازې د سپین غره په لوړو څوکو کې اورښت د واورې په شکل، خو ددې ولایت په هوارو برخو کې اورښت کم او د باران په ډول وي. لوړې غرنۍ سیمې د ټیټو برخو په نسبت سړه هوا لري. غرونه له پوځي اړخه هم د اهمیت وړ دي.

د افغانستان مهم غرونه
۱ ـ هندوکش

هندوکش د افغانستان د ډېرو لويو غرونو له ډلې څخه دی، چې د افغانستان له شمال ختيځ کوچني پامير څخه پيل شوی او د سويل لويديځ په لور د باميان تر درې پورې غزيدلی دی. ددې غرونو لړۍ په مرکزي برخه کې پراخه سيمه نيولې ده. هندوکش د ښې مطالعې لپاره په دوو برخو ويشل شوی: ختيځ هندوکش او لويديځ هندوکش. ختيځ هندوکش د بدخشان له زيباک درې څخه د خاواک تر کنډو پورې غزيدلی دی. ختيځ هندوکش زيات لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې تيراجمير نوميږي، چې په چترال کې پرته ده او (۷۷۵۰) متره لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې د افغانستان په خاوره کې نوشاخ نوميږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۷۴۸۵) متره لوړوالی لري. لويديځ هندوکش د خاواک له کنډو څخه د باميانو تر درې پورې غزيدلی دی. لوړوالی يې له ختيځ هندوکش نه لږ دی. له دې کبله يې له کنډوونو تګ راتګ آسانه دی. د سالنګ کنډو د (۳۴۰۰) مترو او د شيبر کنډو د (۳۲۰۰) مترو په لوړوالی سره د لويديځ هندوکش له مشهورو کنډوونو څخه دی، چې د خلکو د تګ او راتګ لاره ده، له شمال څخه سويل ته او د هغې برعکس.

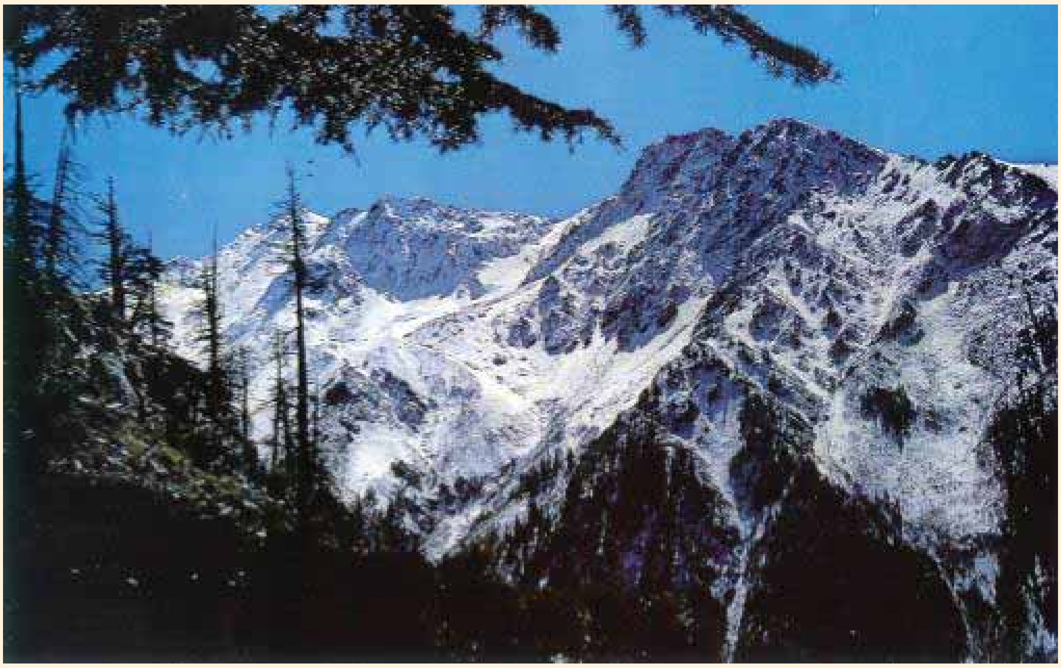
د هندوکش غرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د بابا غر

د بابا غر د افغانستان په منځنۍ برخه کې له ختيځ څخه لويديځ ته د حاجيگک له کنډو نه پيل شوی د حصار د غره تر سويل پورې غزيدلی دی. لوړه څوکه يې شاه فولادي نوميږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۵۱۴۰) متره لوړه پرته ده. ددې غره لوړې څوکې زياتره له واورو ډکې وي. په شمالي او سويلي لمنوکې يې د څارويو د روزنې لپاره ښه څر ځايونه شته دي.

د بابا غر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-سپین غر

سپین غر د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. لوړه څوکه یې سیکارام د سمندر له سطحې څخه (۴۷۵۵) متره لوړوالی لري. شمالي او سویلي لمنې یې له طبیعي پراخو ځنګلونو څخه ډکې دي. د خیبر نامتو دره چې له تاریخي او ارتباطي پلوه د اهمیت وړ ده، ددې غره په لړۍ کې پرته ده.

افغانستان زیات غرونه لري. نور مهم غرونه یې دادي: فیروزکوه یا لویدیځ سفیدکوه، لویدیځ سیاه کوه، ګل کوه، د ترکستان تیربند، د سلیمان غرونه، چاګايي، ختیځ تورغر او نور.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندې موضوعاتو په باره کې دې بحث وکړي او موضوع دې د ټولګي ترمخ شرح کړي. لومړۍ ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي، د بابا غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دوهمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي سپین غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دریمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي د هندوکش غر دی پکې وښيي او دهغه په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان غرونه زیاتره په کومه سیمه کې پراته دي؟
۲ـ ولې په لوړو غروکې دایمي واورې شته دي؟
۳ـ د هندوکش غر زموږ د هیواد په کومې برخې کې پروت دی؟
۴ـ د بابا غر د هیواد په کومه برخه کې پروت دي؟
۵ـ سپین غر د هیواد په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۶ـ د افغانستان د غرونو اهمیت بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په خپلو کتابچو کې د افغانستان نقشه رسم کړئ، مهم غرونه د کتاب د نقشې له مخې په هغې کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارلسم لوست

د افغانستان سیندونه د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله

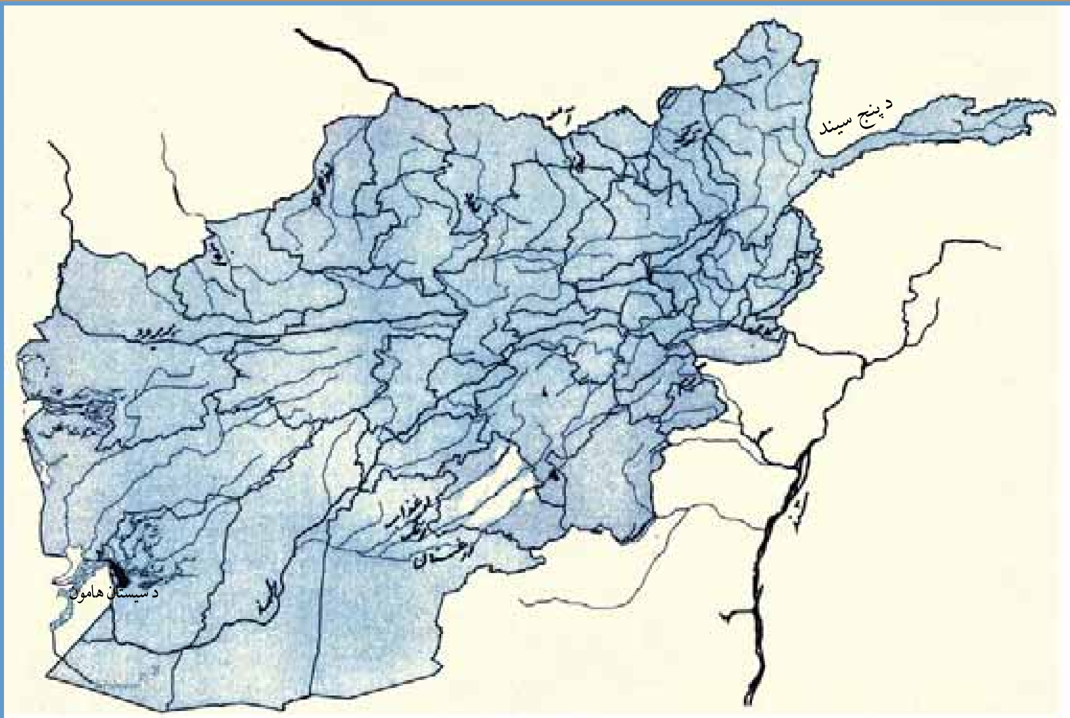

د افغانستان د سیندونو نقشه

آیا رواني اوبه او سیندونه په یوه سیمه کې په مستقیمه د خلکو پر فعالیتونو اغیزه لري؟

د غرونو په لوست کې مو ولوستل چې د هیواد په ډېرو لوړو غرونوکې دایمي واورې شته. دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کیږي او د سیندونو د اوبو سرچینه جوړوي. سیندونه په خپله سرچینه کې واړه وي او لږې اوبه لري، د لارې په اوږدوکې د ځو ناوونو اوبه سره یوځای کیږي او سیند ورو ورو لوییږي. څرنګه چې د افغانستان ټولو سیندونو له لوړو غرونو څخه سرچینه اخستې ده، نو په هغو سیموکې چې د سیندونو ځوړ زیات وي. په زیاته اندازه د اوبو د برېښنا انرژۍ د تولید او قوت درلودونکې وي. د هر یوه سیند په اوږدوکې په ځینو برخوکې د څو کیلومترو په اوږدوکې د برېښنا بندونو د جوړښت امکان شته دی. خو د سیندونو له سرچینې څخه تر خولې (مصب) پورې د زیات ځوړ او ډېرېن بستر له امله د افغانستان سیندونه زیاتره د بیړۍ چلولو وړ نه دي. همدارنګه د سیندونو له اوبو څخه په کرنه اوکب نیولوکې هم ګټه اخستله کیږي. لوی سیندونه عموما مرستیالان او څانګې لري. د سیندونو څانګې د سیند په ښي اوکینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړو کې بهیږي په پای کې یې اوبه د لویو سیندونو سره یوځای کیږي. له لویو سیندونو سره ددې کوچنیو سیندونو د اوبو یوځای کیدل د سیندونو د سیستم په نامه یادیږي.

د جغرافيې پوهانو د افغانستان روانې اوبه په پنځو اوبه لرونکو حوزو ویشلې دي، چې عبارت دي له:

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه

دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه

څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه

پنځم ـ د تړلو حوزو سیندونه

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر لوی سیند د کابل سیند دی، چې د بابا د غره د اونۍ له کنډو څخه سرچینه اخلي، له لویدیځ څخه د ختیځ په لور بهیږي.د کابل ښار، لغمان ولایت او ننګرهار څخه تیریږي او په اټک کې

د نغلو د برېښنا بند

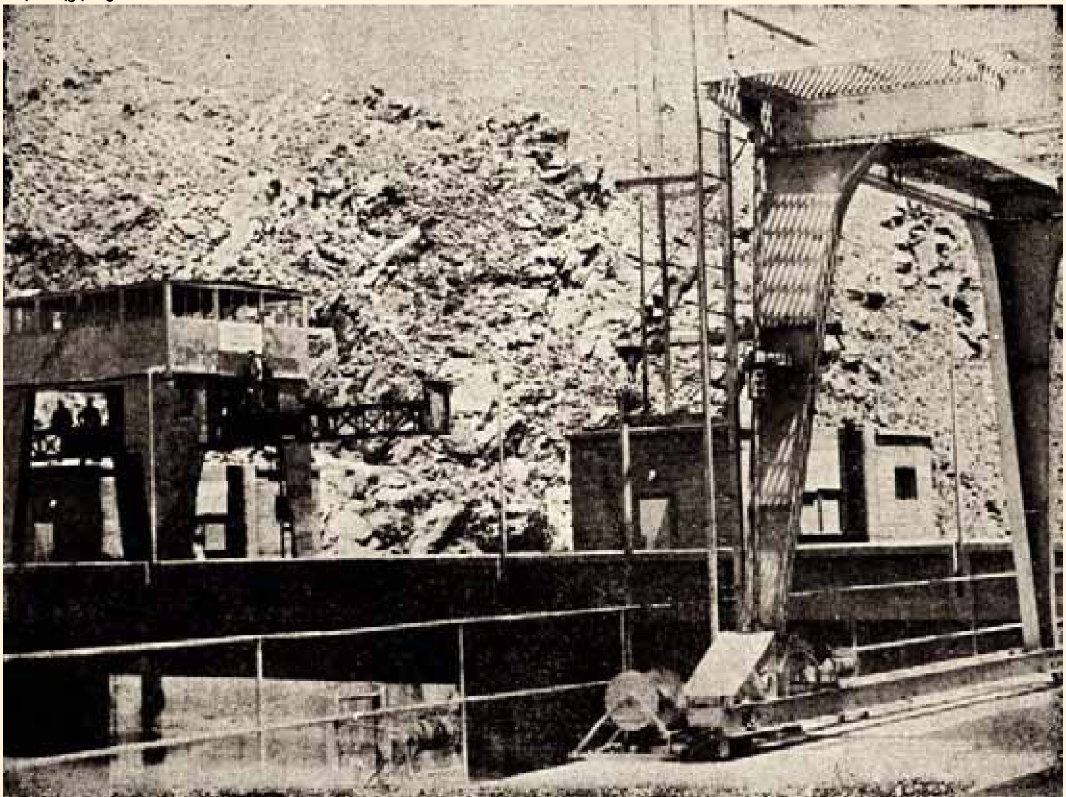

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سند له سیند سره یوځای کیږي. د کابل د سیند مرستیالان دادي: د لوګر، پنجشیر، لغمان (الیشنګ او الینګار) او د کونړ سیندونه. د کابل د سیند له اوبو څخه د کرنې د ځمکو په خړوبولو کې ګټه اخستله کیږي. د ماهیپر، نغلو، سروبي او درونټې د برېښنا بندونه د کابل د سیند په اوږدوکې جوړ شوي دي، چې د هغو له برېښنا څخه د کابل او جلال آباد د ښارونو په روښانولو کې ګټه اخستله کیږي.

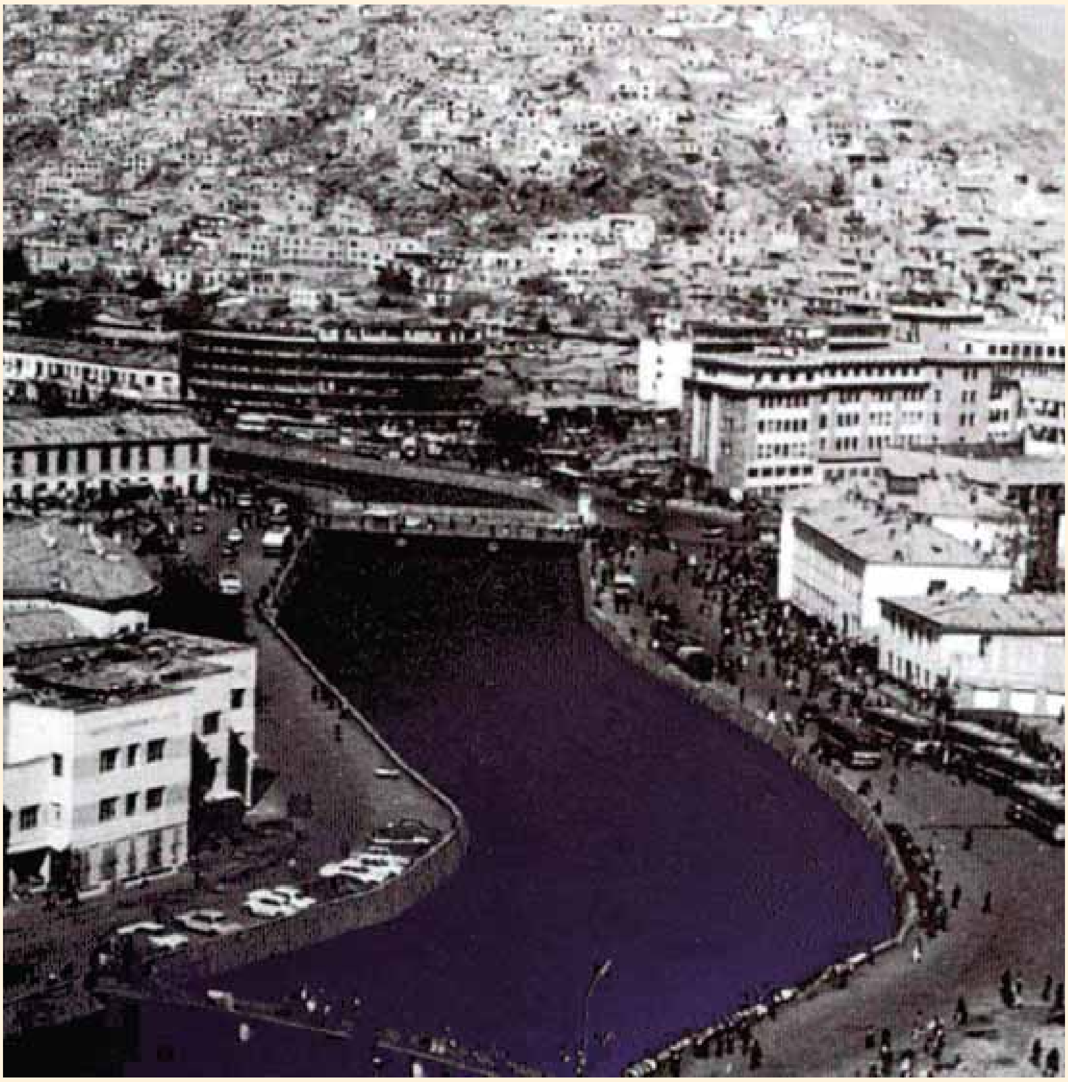

د کابل سیند او د ښار مرکز

دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه

د آمو سیند، چې یونانیانو د آکسوس او عربانو د جیجون په نوم یاد کړی دی، ددې سیمې ډېر لوی سیند دی چې له کوچنی پامیر څخه سرچینه اخلي او د ارال په سمندرگي کې تویېږي. دا سیند د زرقول نه تر خماب پورې د (۱۲۰۰) کیلومترو په اوږدوالي د افغانستان او تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د جمهوریتونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي. مرستیالان یې د افغانستان له خاورې څخه د کندز او کوکچې سیندونه دي.

د آمو د سیند له اوبو څخه لږې کبله چې سیند ټیټ او د افغانستان په خاوره کې د سیند بهیر ته نږدې ځمکې لوړې پرتې دي، گټه نه اخستله کیږي.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. دوه ډلې دې د آمو د حوزې پر سیندونو او دوه ډلې دې د کابل د سیند د حوزې پر سیندونو بیل بیل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپله موضوع د ټولگي تر مخ تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ سیندونه له څه ډول غرونو څخه سرچینه اخلي؟
۲ـ آیا د سیند اوبه ناڅاپه زیاتیږي؟
۳ـ له سیند څخه څه گټه اخلو؟
۴ـ ولې د افغانستان سیندونه د بیړۍ چلولو وړ ندي؟
۵ـ په هغو سیموکې چې سیند ډېر ځوړ لري، ورځنې څه گټه اخستلای شو؟
۶ـ د افغانستان د اوبه لرونکو حوزو نومونه واخلئ؟
۷ـ د آمو سیند د افغانستان او کومو هیوادونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي؟
۸ـ د کابل سیند له کوم غره څخه سر چینه نیولې او د بهیدو لوری یې کوم لوري ته دی؟
۹ـ د کابل د سیند د مرستیالانو نومونه واخلئ؟
۱۰ـ د کابل د سیند له اوبو څخه څه گټه اخستله کیږي؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د سیندونو د اهمیت په باره کې معلومات راټول کړئ او په ټولگي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د افغانستان د نورو حوزو سیندونه

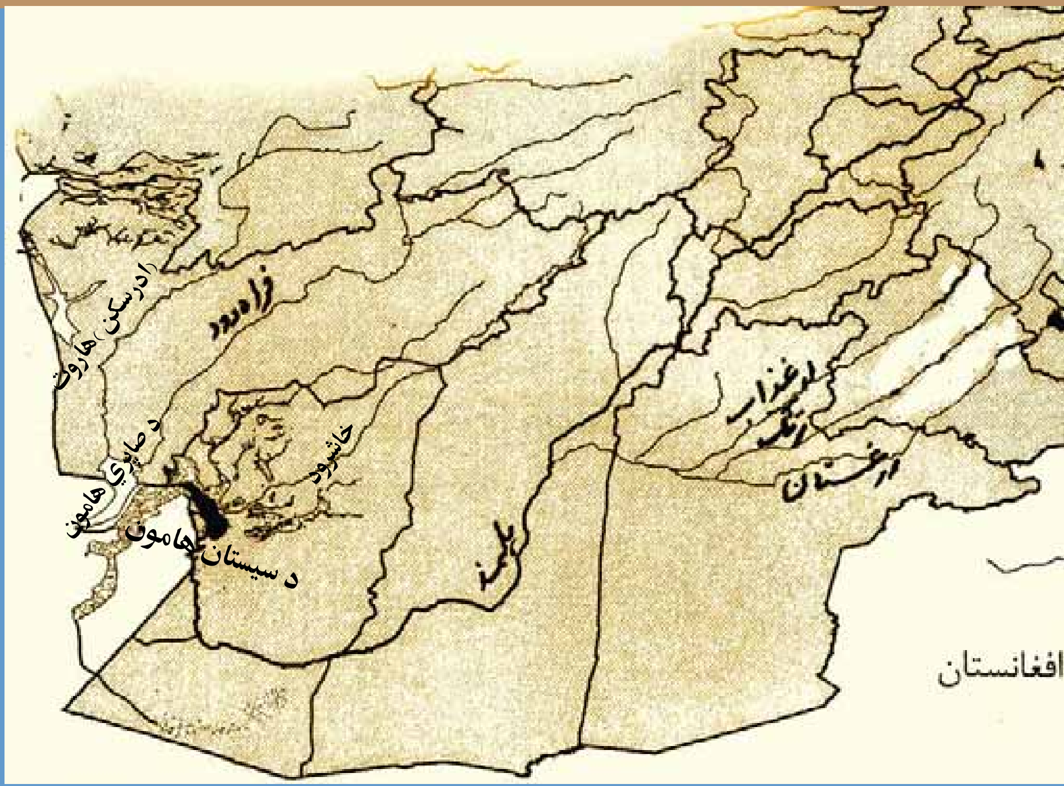

د هلمند او د هغه د مرستیالانو نقشه

آیا د افغانستان له ډېر اوږده سیند سره آشنا یاست؟

دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه

د افغانستان ډېر لوی او اوږد سیند د هلمند سیند دی، چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او د سویل لویدیځ په لور بهیږي. اوږدوالی یې (۱۴۰۰) کیلومتره دی. مرستیالان یې د موسی کلا، ارغنداب، ترنک او ارغستان سیندونه دي. ځینې سیندونه له هلمند سره نه یوځای کیږي او د سیستان په جهیل کې توییږي، چې هغه له: خاشرود، فراه رود، ادرسکن یا هاروت څخه عبارت دي. د هلمند د سیند تر څنګ د ګرشک په سیمه کې د بغرا نهر جوړ شوی دی. دا نهر د نادعلي سیمې او هغه دښتې چې د بست کلا په لویدیځ کې پرتې دي خړوبوي.

څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر مهم سیند هریرود دی، چې د بابا د غره له لویدیځ څخه سرچینه اخلي او له ختیځ څخه د لویدیځ لورته بهیږي. دا سیند له اسلام کلا څخه تر ذوالفقار پورې د افغانستان او ایران ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي پوله جوړوي. هریرود په خپله تگ لاره کې د هرات ولایت سمسوروي. ددې حوزې بل مهم سیند د مرغاب سیند دی.

پنځم - د ترلو حوزو سیندونه

هغه سیندونه چې له لوړو غرونو سرچینه اخلي اوپه یوې ترلې حوزې کې بهیږي او دبل سیند سره نه یوځای کیږي، د ترلو حوزو د سیندونو په نامه یادیږي، لکه: د غزني سیند چې د غزنی د ښار څخه له تیریدو وروسته د غزني په ولاړو اوبو کې توییږي. ددې حوزې نور سیندونه له: بلخاب سیند، سمنگان سیند، اندخوی سیند او د قیصار له سیند څخه عبارت دي.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاندې یوې موضوع په هکله سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولگي ترمخ بیان کړي.

- د هلمند د حوزې سیندونه
- د هریرود د حوزې سیندونه
- د ترلو حوزو سیندونه

پوښتنې

۱- د افغانستان ډېر اوږد سیند کوم دی او څومره اوږدوالی لري؟
۲ـ د هلمند د سیند د مرستیالانو نومونه واخلئ؟
۳ـ د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې په مستقله توگه بهیږي او د سیستان په جهیل کې توییږي.
۴ـ د هلمند له سیند څخه تر اوسه څه گټې اخستل شوي دي؟
۵ـ هریرود له کوم غره څخه سرچینه نیولې او کوم ولایت سمسوروي.
۶ـ هریرود د کومو هیوادونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي؟ د هغو هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د پرانیستو حوزو سیندونه، لکه هلمند او نور د ترلو حوزو له سیندونو سره پرتله کړئ او خپل معلومات ټولگي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د افغانستان د جهيلونو په باره کې څه پوهيږئ؟

آيا تر اوسه په خپل چاپيريال کې له ولاړو اوبو سره، چې له څلورو خواوو څخه پر وچه چاپيره شوي وي، مخامخ شوی ياست او پوهيږئ چې هغو ته څه وايي؟

هغه ولاړې اوبه چې څلورو خواوته يې وچه وي د جهيل په نامه ياديږي. زموږ هيواد افغانستان په ځينو برخوکې ترلې حوزې لري، چې د جهيلونو د رامنځته کيدو سبب شوي دي. ځيني له دغو جهيلونو د مساحت له مخې کوچني او ځيني لوی دي. يو شمير له دغو جهيلونو په لوړو سيموکې د يخچالي اوبو څخه منځته راغلي او ځيني په هوارو سيموکې د سيمه ييزو سيندونو د اوبو له توييدو څخه جوړ شوي دي او په بيلو بيلو نومونو، لکه هامون، کول، ولاړې اوبه او يا جهيل په نامه ياديږي.

د سيستان هامون

د هلمند هامون، د صابري هامون، د پوزک هامون او گود زيره د هيواد په سويل لويديځه برخه کې د نيمروز په ولايت کې د سيمه ييزو سيندونو اوبه جوړوي. ددې هامونونو غاړې د سيندونو د اوبو د زياتيدو له امله توپيرکوي.

د هلمند هامون د افغانستان او ايران ترمنځ يوه برخه طبيعي پوله جوړوي. لکه چې دارنگه يوه برخه چې د افغانستان او بله برخه يې په ايران پورې اړه لري.

د شیوا جهیل

د شیوا جهیل د بدخشان په ولایت کې پروت دی. اوبه یې پاکې او رڼې دي، په ژمي کې کنګل کیږي. د شیوا جهیل د سمندر له سطحې څخه (۳۰۵۰) متره لوړوالی لري.

د زرقول جهیل

د زرکول یا زرقول جهیل د پامیر په لوړه سطح کې د افغانستان او تاجکستان د پولې تر منځ پروت دي. دا جهیل د آمو او پامیر د سیندونو لومړنی سرچینه جوړوي. د شمالي غاړې اوږدوالی یې شپږ کیلومتره، سویلي غاړې یې لس کیلومتره او سورېې څلورنیم کیلومتره دی، دا جهیل هم یخچالي دی. د کال په ډېرو وختو کې یې اوبه منجمدې او کنګل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چقمقتین جهیل

دا جهیل هم په پامیر کې پروت دی. د واخان سیند له دې جهیل څخه سرچینه اخلي. ددې جهیل اوږدوالی ۱۷ کیلومتره او سوریې دوه نیم کیلومتره دی. شاوخوایې شنه او سمسوره ده د قرغز خلکو د ځارویو لپاره یې د څړ ځایونه جوړ کړي دي.

د غزني ولاړې اوبه

د غزني ولایت سویل خواته موقعیت لري. د غزني سیند پکې تویږي. ددې جهیل اوبه ښه خوند نه لري.

د هرات مالګین جهیل د افغانستان او ایران د پولې تر منځ پروت دی. اوبه یې مالګینې دي اوله هغه څخه مالګه لاس ته راوړي.

له پورتنیو جهیلونو پرته، یو شمیر طبیعي بندونه چې سیمه ییز جهیلونه یې جوړ کړي دي، هم زموږ په هیواد کې شته دی، چې ډېرې ښکلې او زړه وړونکې منظرې جوړوي.لکه د بامیانو په ولایت کې د امیربند (هیبت، پنیر، پودینه او ذولفقار).

په ټولګي کې دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د جهيلونو او د هغو د منځته راتګ، دوهمه ډله دې د سيستان د هامون او د غزني د ولاړو اوبو، دريمه ډله دې د بدخشان د ولايت د جهيلونو، زرقول او چقمقتين او څلورمه ډله دې د امير بند په هکله سره بحث وکړي او د بحث نتيجه دې د ټولګي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

۱ـ جهيل تعريف کړئ.
۲ـ د لوړو او ټيټو برخو جهيلونه سره څه توپير لري؟
۳ـ جهيلونه په کومو نومونو او اصطلاحاتو ياديږي؟
۴ـ د هلمند هامون د کومو هيوادونو ترمنځ يوه برخه پوله جوړه کړيده؟
۵ـ د زرقول جهيل د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟
۶ـ کوم سيند د زرقول له جهيل څخه سرچينه اخلي؟
۷ـ د امير بند د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه جهيلونه چې تاسې ليدلي دي، نومونه يې واخلئ، د هغو په هکله څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې يې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

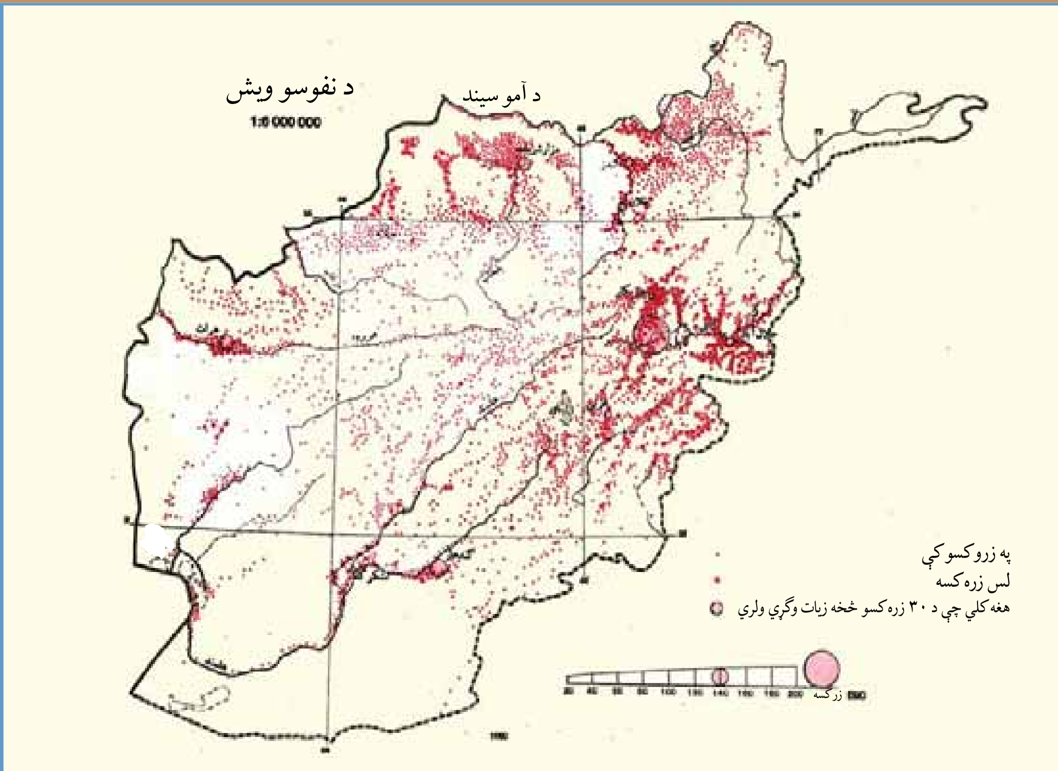

د جغرافيې علم په بيلابيلو څانګو ويشل کيږي، چې د هغو له اصلی څانګو څخه يوه هم بشري جغرافيه ده، چې د نفوسو، قومونو، ژبو، دينونو او نورو موضوعاتو په هکله بحث کوي.

نفوس

افغانستان يو پراخه هيواد دی چې کابو ۲۲ ميليونه تنه وګړي لري. په ۱۳۸۲ کال کې په افغانستان کې په هرکيلومتر مربع کې د وګړو ګڼوالی په منځنۍ توګه ۴۰ تنه و. د نفوسو ويش د افغانستان په ټولو ځايونو کې يو ډول نه دی، په ختيځو برخوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په سويل لويديځو او منځنيو برخوکې د وګړو ګڼوالی لږ دی. د هيواد اوسيدونکي د بيلابيلو سياسي، اقتصادي او اقليمي عواملو په اساس له کليونه د ښارونو په لور مهاجرت کوي، چې دا کار په ښارونوکې د خلکو د ګڼوالي سبب شوی دی.

قومونه

- په افغانستان کې کوم قومونه ژوند کوي؟

زموږ ګران هيواد افغانستان، د افغانستان د اسلامي جمهوري په نامه او هره تبعه يې د (افغان) په نوم ياديږي د بشري جغرافيې له نظره افغانستان له بيلوبيلو قومونو، لکه: پښتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوڅ، نورستاني او نورو څخه جوړ شوی دی. پښتانه او تاجکان چې ددې سيمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آریايي نژاد څخه دي د هیواد په کابو ټولو برخوکې ژوند کوي. هزاره ګان، ازبکان او ترکمنان هم د افغانستان له نورو توکمونو څخه دي، چې زیاتره دافغانستان په مرکزي او شمالي برخوکې اوسیږي. نورستانیان او پشه یان هم له اصلي قومونو څخه دي، چې په ختیځو ولایاتوکې ژوند کوي. بلوڅان هم ددې هیواد له اصلي اوسیدونکو څخه دي چې په بلوڅي ژبه خبرې کوي او د افغانستان په سویل لویدیځ کې ژوند کوي.

ژبې

په افغانستان کې له دیرشو څخه زیاتې ژبې او لهجې شته دي چې ځینې یې دادي: پښتو، دري، ازبکي، ترکمني، بلوڅي، پراچي،منجي، واخي، زیباکي، اشکاشمي، پشه یي، نورستاني، تیرايي، جتي، سندي، پنجابي او نورې چې له دې جملې څخه دوه ژبې پښتو او دري چې د هیواد اکثریت وګړي ورسره بلد دي، زموږ د هیواد رسمي ژبې دي. سیمه ییزې ژبې، لکه: ازبکي، ترکمني، بلوڅي، نورستاني او پشه یي په خپلو سیموکې د دریمې ژبې په توګه رسمیت لري.

دین

زموږ د هیواد خلک د اسلام د مقدس دین پیروان دي. زموږ اکثریت خلک د حنفي مذهب پیرو دي. د جعفري او اسماعیلیې د مذهبونو یو شمیر پیروان هم په دې هیواد کې ژوند کوي. یو شمیر هندوان هم په افغانستان کې اوسیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د بشري جغرافیې پر یوې موضوع، لکه: نفوس، قومونه، ژبې او د افغانستان د خلکو ددین په هکله سره بحث وکړي او له هرې ډلې دې یوتن موضوع د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان په کومو ولایتونوکې د وګړو ګڼوالی زیات او په کوموکې لږ دی؟
۲ـ د افغانستان اتباع په څه نامه یادیږي؟
۳ـ په افغانستان کې د ژبو شمیر څومره دی؟ د څو مهمو ژبو نومونه واخلئ.
۴ـ د افغانستان د رسمي ژبو نومونه واخلئ؟
۵ـ په افغانستان کې د کومو دینونو پیروان ژوند کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په ولایت او د استوګنې په سیمه کې مهاجرت له کلي نه ښار ته زیات دی او که له ښاره کلي ته؟، په څوکرښوکې یې ولیکئ اوپه ټولګي کې یې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي جغرافيه

د افغانستان کرنيز فعاليتونه

آيا پوهيږئ چې کرنه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

له تصويرونو څخه مو څه زده کړل؟

د تراکتور په واسطه د ځمکې پستول (يوې کول)

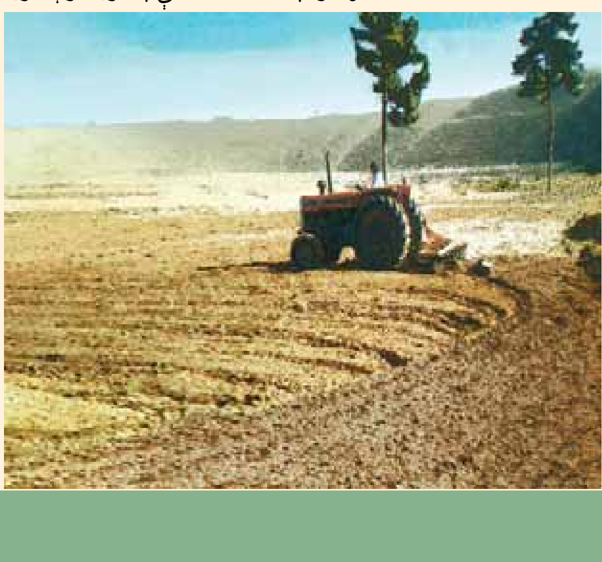

د نباتاتو د غټېدو او ودې لپاره هوا، اوبو، خاورې، لمر او نښې او ډول ډول سرې ته اړتيا ده، د ځمکې خاوره د نباتاتو تکيه ځای دی، او پکی بيلابيل غذايي توکي شته دي. افغانستان يو داسې هيواد دی چې په سلوکې ۸۵ خلک يې د کرنيزو محصولاتو له لارې ژوند کوي. زموږ په هيواد کې د آريايانو له وخته تر اوسه پورې کرنه په دوديزه او عنعنوي توګه يوې کول

د ځارویو په وسیله او د کروندګرو د مټو او لاسونو په زور ترسره کیږي.

زموږ د هیواد کرنیز حاصلات غلی دانې، لکه: غنم، وربشې، جوار، وریجې، ګدن، لوبیا، نخود، مۍ، مشنګ، باقلي او داسې نور دي.

غنم

دغنمو کرل په کرنیزو ځمکو کې په اوبیز او للمي توګه د مني او پسرلي په موسمونو کې سرته رسیږي. د مني غنم په تودو سیمو کې تر (۲۵۰۰) مترو لوړوالي او پسرلني غنم په اوبیز او للمي توګه تر(۳۳۰۰) مترو لوړوالي پورې کرل کیږي. په سړو سیمو کې د کال یو یا دوه فصله حاصل اخستل کیږي او د تودو برخو په ځینو سیمو، لکه: ننګرهار کې یوکال د یوې کرنیزې ځمکې څخه تر درې فصله هم حاصل اخستل کیږي.

للمي غنم د کب او وري په میاشتو کې د غونډیو په لمنو او هوارو ځمکو کې کرل کیږي، چې د پسرلنیو اوربښتونو په وسیله خړوبیږي.

افغانستان ۲۲ ملیونه هکتاره ځمکې لري، چې تر اوسه یې یوازې ۳،۳۷ ملیونه هکتاره ځمکه د غنمو کرنې ته ځانګړې شوې ده.

د غنمو کروندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې د غلو ټول تولید ۵،۲ ملیونه ټنه شمیرل شوی او د هیواد د وګړو د خوړو لپاره د نورو (۵۲۷) زره ټنو د واردولو اړتیا وه. د کرنې له ماشین آلاتو څخه د ګټې اخستنې په اساس په هر هکټار ځمکه کې د غنمو حاصلات (۲،۲) ټنه وه او په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې په ټول افغانستان کې د غنمو تولید (۴،۵) ملیونه ټنه زیات شوی دی.

وریجې

ستاسو په نظر د وریجو اهمیت د خلکو د خوراکي توکي په توګه څه دی؟

د نریو او غټو وریجو کرل، چې له غنمو وروسته زموږ د خلکو د خوراکي توکو څخه شمیرل کیږي. په (۲۱۴) زره هکټاره ځمکه کې کرل کیږي. د وریجو د بوټي کرل په هغو سیمو کې چې تود اقلیم، لنده هوا او ډیرې اوبه لري، ښه حاصل ورکوي. نو ځکه د بغلان نرۍ باره وریجې، د کونړ د پشد وریجی، د لغمان نرۍ وریجې، د کندز د خان آباد د سیمو وریجې او د مزارشریف وریجې له ډېر شهرت نه برخمنې دي.

د وریجو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار

جوار زموږ د وطن د خلکو بل خوراکي توکي دی، چې کرنه يې تر ۲۶۰۰ مترو لوړوالي پورې ترسره کيږي او د کرنې ساحه يې د ۵۰۰ زره هکتاره ځمکې په شاوخواکې ده. د جوارو کرنه زياتره د پکتيا او ننګرهار په ولايتونوکې ترسره کيږي.

د جوارو محصول

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندنيو فعاليتونو څخه د يوه په هکله پخپل منځ کې بحث او خبرې وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلو خبرو پايله د ټولګي تر مخ شرحه کړي.

- د غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- په هيواد کې د وريجو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- د جوارو د کرنې په هکله معلومات راټول کړئ.

پوښتنې

۱- د هيواد د غوره کرنيزو محصولاتو نومونه واخلئ.
۲ـ په کوم دليل ويلای شئ چې افغانستان يو کرنيز هيواد دی؟
۳ـ د اوبيزو غنمو او د هغو د کرنې د وخت په هکله څه پوهيږئ؟
۴ـ د للمي غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ؟
۵ـ په هيواد کې د وريجو د کرنې او ډولونو په هکله څه پوهيږئ؟
۶ـ اوبيز او للمي غنم سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمه کې کوم کرنيز محصولات کرل کيږي، خپل معلومات خپلو ټولګيوالوته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

طبي او صنعتي نباتات

د پنبې کرونده

د افغانستان طبيعي ځانګړنو او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په دې هيواد کې ډېر صنعتي او طبي بوټي وده کوي.

الف ـ صنعتي بوټي

ستاسو په نظر صنعتي بوټي د هيواد په اقتصاد کې څه اهميت لري؟
زموږ په هيواد کې صنعتي بوټي له پنبې، چغندرو، ګنيو او نورو څخه عبارت دي.

۱ - پنبه

پنبه له دوو برخو څخه چې يوه يې مالوچ او بله برخه يې د پنبې دانه ده او د نساجي په فابريکو کې يو له بل څخه جلا کيږي، جوړه شويده. د مالوچو له برخې نه يې د نساجي په فابريکو کې هر ډول نخي توکران، شطرنجۍ، جوال او رسۍ جوړوي او همداراز له پنبه داني څخه يې نباتي غوړي، د کالي مينځلو صابون او د پاتي توکو نه يې حيواني کنجاره جوړوي. له کورنۍ جګړو څخه د مخه زموږ په هيواد کې د بګراميو، ګلبهار، پلخمرۍ، کندز، مزارشريف، بلخ، هرات، هلمند، کندهار او ننګرهار د نساجي فابريکو فعاليت کاوه، چې ډول ډول سپېنسين توکران يې توليدول. د پنبې نبات د ثور په مياشت کې کرل کيږي او د مني په وروستيو کې په لومړۍ، دوهمې، دريمې او څلورمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجې د لاس په وسیله راټول او سورت کیږي او د دوبي په تودې هواکې ښه حاصل ورکوي. هغه ولایتونه چې پنبه پکې کرل کیږي عبارت دي له: بغلان، کندز، تخار او بدخشان څخه، چې دهیواد په سلوکې نوي پنبه تولیدوي. پنبه د سمنگانو، بلخ، هرات، هلمند، ننگرهار، لغمان، پروان او کاپیسا په ولایتونو کې هم کرل کیږي. د پنبې د مالوچو یوه برخه په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي.

۲ـ چغندر

د چغندرو د کرنې لپاره هغه ځمکې مناسبې دي چې آهکي توکي او پتاس لري او ډېرې پکې نه وي. چې دا رنگه د کښت پراخه سیمه یې زموږ د هیواد د بغلان او کندز په ولایتونو کې ده. د بغلان د بورې په فابریکې کې له چغندرو څخه بوره او له پاتې برخې څخه یې حیواني کنجاره جوړوي.

۳ـ گنې

د گنې بوټې په توده او لنده هواکې، چې ډېرې اوبه لري، شنه کیږي. دا بوټې زیاتره د ننگرهار، لغمان او کونړ په ولایتونو کې کرل کیږي. چې له هغه څخه گوړه جوړه وي. د هغه له پاتې برخې څخه د څارویو د خوراک لپاره گټه اخستله کیږي. پدې وروستیو وختونو کې د گنیو قلمې له هند څخه واردشوي او د کندهار او هلمند په ولایتونو کې هم کرل کیږي.

د گنیو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د بوټي نوم	د کښت ساحه په جريب
۱	پنبه	۲۷۲۸۷۰
۲	چغندر	۲۲۵۹۰
۳	ګني	۱۱۸۴۰

د صنعتي بوټو(۱) ګڼه جدول

ب ـ طبي بوټي

له طبي بوټو څخه څه ګټه اخستله کيږي؟

د طبي بوټو له جملې څخه زعفران، سپيرکۍ، باديان او زيره په کرنيزو فصلونو کې کرل کيږي او نور بوټي، لکه خوږه وله، هنګه، کاسني، پنيرک، مستار، سپيلني،ختمی، خاکشير، شيرخشت،

گربه خورک، ملنګان، سپیغول، د غره پیاز او هوګه، او... ټوله په خود رویه توګه دغرونو او غونډیو په لمنو، دښتو، ویالو او د کروندو په څنګ کې شنه کیږي او د شفا ورکوونکو درملو په توګه په یوناني طبابت کې په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي. زعفران، خوږه وله، هنګه، زیره او ځینې نور طبي بوټي د هیواد د صادراتو مهم قلم جوړوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د پنبې او له هغې نه ګټه اخیستل، دوهمه ډله دې د چغندرو او ګنیو او د هغو نه ګټه اخیستل او دریمه ډله دې د طبي بوټو او له هغو څخه ګټې اخیستلو په هکله بحث وکړي او یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د بحث نتیجې د ټولګي په مخ کې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ د هغو ولایتونو نوم واخلئ چې پنبه پکې کرل کیږي.
۲ـ د پنبې له بوټي نه څه ګټه اخیستله کیږي؟
۳ـ له چغندرونه څرنګه ګټه اخیستله کیږي؟
۴ـ ګنې په څرنګه آب و هوا کې ډېره ښه وده کوي؟
۵ـ د طبي بوټو نوم واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په سیمو کې څه ډول صنعتي او طبي بوټي وده کوي، په خپلو کتابچو کې د هغو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د افغانستان د مالدارۍ، ځړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهېږئ؟

اهلي خاروي - پسونه

د خپل هیواد له اهلي او وحشي خارویو سره آشنا شئ.

الف ـ مالداري

مالداري او د حیواناتو ساتل زموږ د هیواد د کورنۍ شتمنۍ یوه مهمه سرچینه شمیرل کیږي چې په دوو برخو ویشل کیږي.

۱ ـ **اهلي حیوانات**: لکه پسه، وزه، شیدي ورکوونکي غوا او غوایی، آس، اوښ او کورني چرګان دي.

پسه: د پسو ځیني نور ډولونه، لکه هزاره ګي، ترکي او کندهاري مشهور دي. د پسونو لویې او ورې رمې د ځمکه لرونکو او کوچیانو په وسیله ساتل کیږي، چې له غوښو، پوستکي، وړیو او کولمو څخه بې ګټه اخستل کیږي. د پسونو وړۍ، پوستکي او کولمي بهرته هم صادریږي. د ترکي پسه کولمي ډېر پیرودونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهلي څاروي – غواګاني

د قره قل پسونه، چې زیاتره د هیواد په شمالي ولایتونوکې د مالدارانو له خوا په سمنګانو، بلخ، جوزجان، فاریاب، کندز او هرات کې ساتل کیږي، د هغه له پوستکي څخه پوستین او پوستینچه جوړیږي او پر هغو هیوادونو چې سړه هوا لري، لکه کاناډا، روسیه او د امریکا متحده ایالاتو باندې زیاتره پلورل کیږي. د قره قل د وري پوستکي د سره، کبودچه او تور تقر په نامه د لویدیځې اروپا هیوادونو، د امریکا متحده ایالاتو، هند او کاناډا ته صادریږي.

غوا: له هغې څخه لبنیات لاس ته راځي او د هیواد په کلیوکې یې کروندګر او د ځمکې خاوندان ساتي.

اضافي معلومات:

آس: قطغني، مزاري، ترکمني او هراتي آسونه مشهور دي او د سپرلۍ، وزلوبې، نیزې وهلو، بار وړلو، دهقاني او ګاډۍ کې ورڅخه ګټه اخیستله کیږي.

اوښ: زیاتره یې کوچیان ساتي او د شنو سیمو او څړځایونو ته د کډه کولو په وخت کې له هغو څخه په بار وړلو کې ګټه اخلي او وایي چې: اوښ وفا داره څاروی دی، چې څوځ خوري او بار وړي.

خر: خر د بار وړلو لپاره پکاریږي. زیاتره یې کروندګر او خرکاران ساتي. د شمالي سیمو خره غښتلي او غټ جسمونه لري.

وحشي حیوانات

۲- وحشي حیوانات: زموږ په هیواد کې ۱۲۰ ډوله وحشي او تی لرونکي حیوانات شتون لري، چې له هغې ډلې څخه پړانګ، زمرى، لیوه، ګیدړ، سورلنډی، سوی او نور او ۵۰۰ ډوله بیلابیل الوتونکي هم شتون لري چې له هغې جملې څخه کولای شو د ډینګ، زاڼې، باز، هیلۍ، زرک، دښتي چرګ او د چنګښو ډولونو ته اشاره وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ څرځايونه

د افغانستان څرځايونو ۳،۲ مليونه هکتاره ځمکه نيولې ده. د هيواد په شمال، جنوب او ختيځ کې د تودو سيمو چمنونه، د څارويو دايمي څرځايونه جوړوي. د ځنګلونو په ساحه، د هندوکش د غرونو د لړيو په لمنو او ناوونو کې او د افغانستان د شمال په نورو غرونو، مرکزي، ختيځو او سويلي ولايتونو او د غزني د ناور په دښته کې د پسرلي په معتدلې او د دوبي په تودې هواکې د مالدارانو او مالداره کوچيانو لپاره ښه څرځايونه شته دي. دا خداى ورکړې شتمني مهم حياتي ارزښت لري.

ج ـ ځنګلونه

ځنګلونه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

ځنګل زموږ په هيواد کې خدايي سوغات، طبيعي او ملي شتمني ده. ځنګلونه په زړه پورې او د ليدو وړ منظرې لري او د وحشي حيواناتو او الوتونکو پټن ځايونه دي. د ځنګلونو د سيمو هوا پاکه، صافه او زړه وړونکې ده.

په افغانستان کې د ځنګلونو ساحه د دوو مليونو هکتارو په شا او خواکې ده. ځنګلي سيمې زموږ په هيواد کې د نورستان، ننګرهار، لغمان، کونړ، پکتيا، پکتيکا، بدخشان، بغلان، سمنګانو، سرپل، بادغيس او هرات په ولايتونو کې دي.

ځنګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان او کونړ د چارتراشو لرګي د نړۍ په سطحه ډېر پیرودونکي لري، او د هیواد مهم صادراتي قلم جوړوي. دولت پدې وروستیو وختونوکې کلکه پاملرنه کړې چې خو د ونو د وهلو مخه ونیسي، په دې سیموکې د ډول ډول نیالګیوکینول لازم دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، له هرې ډلې څخه دې یو تن پر یوې لاندینۍ موضوع خبرې وکړي او له بحث څخه وروسته دې د خپل بحث نتیجه د ټولګي تر مخ بیان کړي.

- د پسه او غوا په هکله معلومات ورکړئ؟
- د وحشي حیواناتو په هکله څه پوهېږئ؟
- د ځړ ځایونو په هکله دې معلومات راټول کړي.
- د طبیعي ځنګلونو په هکله دې څرګندونې وکړي.

پوښتنې

ګرانو زده کوونکو لاندیني جدول ته په ځیر سره پاملرنه وکړئ. د کلمو او اصطلاحاتو ترڅنګ عدد د الفبا د اړوند توري سره، چې توضیحات لري، په خپلو کتابچوکې ونښلوئ. د مثال په توګه د ۴ عدد د الف له توري سره اړیکه لري.

۱	اوښ	الف	پوستکی یې زموږ د هیواد د صادراتو مهم قلم دی.
۲	غوا	ب	د ځړ ځایونو لپاره له یوه ځایه بل ځای ته کډه کوي.
۳	کوچیان	ج	له هغه نه په سپرلۍ، باروړلو، وزلوبې او نیزې وهلوکې ګټه اخلي
۴	د قره قل پسه	د	وفا داره حیوان دی چې خوځ خوري او بار وړي.
۵	آس	هـ	شنې بوټي لرونکې سیمې دي چې د پسونو، وزو، آس، غوایي او خرو رمې پکې څري.
۶	ځنګلونه	و	له هغې څخه لبنیات لاسته راځي.
۷	پسته او بادام	ز	زموږ د هیواد له صادراتي میوو څخه دي.
۸	ځړ ځایونه	ح	زموږ طبیعي او ملي شتمنې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د وحشي حیواناتو نومونه واخلئ او په خپلو کتابچوکې د هریوه په هکله یو مطلب ولیکئ، چې له هغو سره باید څه وشي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست

كاني منابع

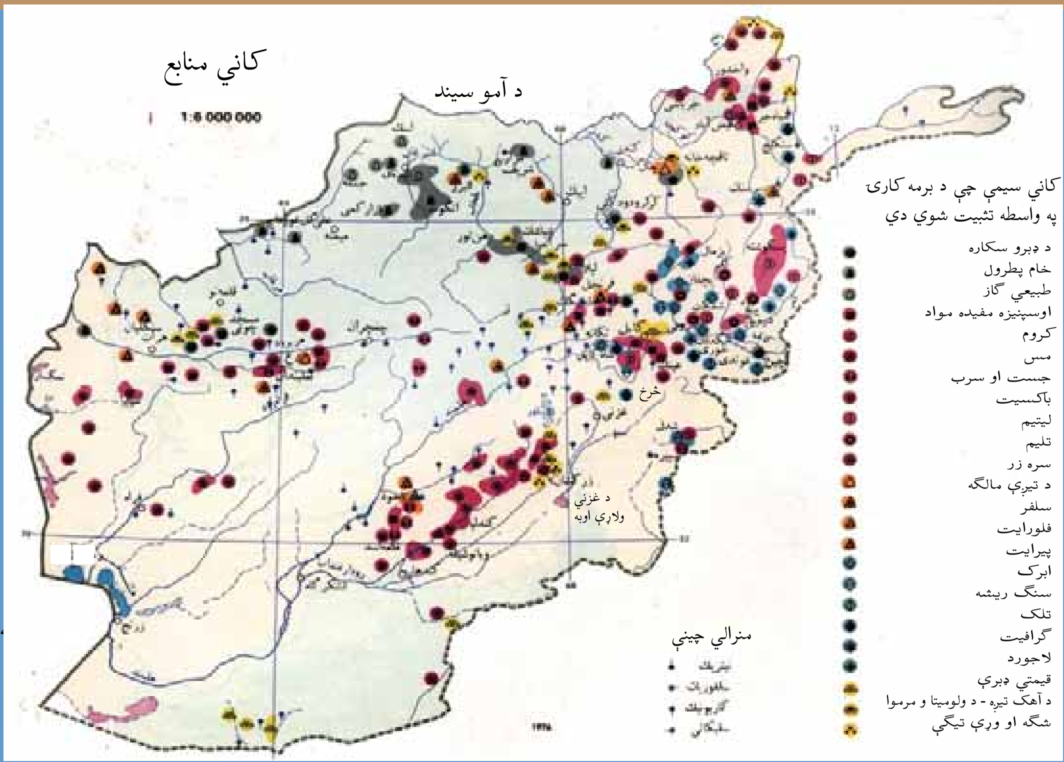

د هیواد په اقتصاد کې له کانونو ګټه اخیستل څه اهمیت لري؟

افغانستان بیلابیل کانونه، لکه: نفت، طبیعي ګاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، مس، سره زر(طلا)، سپین زر، سرپ، جست، مالګه، سلفر، قیمتي ډبرې او د مرمرو ډبرې لري.

اوسپنه

اوسپنه د ځمکې په پوټکي (قشر) کې ډېره په نصواري، سور، تور او ژیړ لیمویي رنګونو پیداکیږي. افغانستان د اوسپنې زیات کانونه لري. چې ډېر مهم یې د حاجیګک د اوسپنې کان دی، چې د اوسپنې اندازه یې په سلو کې ۶۳ ته رسیږي. همدا رنګه د اوسپنې کانونه په ارزګان، د کندهار په خاکریز، د جوزجان په فیض آباد، پکتیا، هرات او د پروان په جبل السراج کې پیداکیږي. زموږ د هیواد پښګران په لاسي صنایعو کې له اوسپنې څخه د بزګرۍ، ترکاڼۍ او د کورونو د کار وسایل جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مسو ګټه اخستل

مس

په لرغونو زمانوکې د ډبرو او لرګيو د وسايلو ځای د مسو سور رنګه پوست فلز ونيو او انسانانو يو ګام د پرمختګ په لور کيښود.
د مسو کانونه زموږ د هيواد د لوګر په عينکو، د ميدان په کهنه خمار، د کابل په چکري منار، د کندهار په خاکريز، غوربند، بدخشان او د بلخ په ولايتونوکې شته دي. مس د برېښنا او حرارت قوي هادي دي. د هغه له سيمونو څخه د برېښنا په لينونوکې ګټه اخيستله کيږي. زموږ د هيواد مسګران له مسونه واړه او غټ مسي ديګونه، چلوصاف، غوري، آبګردان، څمڅې، کفګير، کاچوغې او نور د اړتيا وړ شيان جوړوي.

سره زر

د سرو زرو قيمتي فلز، ښه رنګ اوپه زړه پورې ځلا لري. سره زر زنګ نه اخلي. د پيسو لوی ملاتړي دي. د هغوڅخه ډول ډول ګاڼې د ښځو زينت جوړوي. سره زر په زابل،کندهار او د بدخشان د ولايت دکوکچې د سيند په غاړوکې شته دي.

سپين زر

سپين زر لکه سره زر زنګ نه نيسي او د برېښنا او تودوخې قوی هادي دی. د ګاڼو په توګه ډېر استعماليږي. کانونه يې په پنجشير، د هرات په سيم غره او د کندهار په بي بي ګوهر سيمو کې شته دي.

قيمتي ډبرې

لاجورد د بدخشان ولايت په غرونوكې له لرغونو زمانو څخه پېژندل شوي او له هغو څخه ګټه اخيستل كېده او نړيوال شهرت لري اوله ۱ څخه تر ۵ درجو ويشل شوي دي. له هيواد څخه بهر ته صادريږي.

ياقوت، لال د بدخشان لاجورد او د پنجشير زمرد نه يوازې د هيواد په قيمتي ډبروكې بلكې په سيمه او نړۍ كې شهرت لري او ډېر پيرودونكي لري.

د سرپو او جستو كانونه

نوموړي كانونه په هزاره جاتو، د هندوكش د غرو په لمنو، بلخ، بدخشان او كندهاركې موندل كيږي.

د مالګې كانونه

د مالګې كانونه د تخار په تالقانو، د جوزجان په اندخوی، هرات، مزارشريف او د غزني د مقر په سيموكې شته دي. د ډبرو شين رنګه، شنه بخنه ډبرينه غرنۍ مالګه د هزاره جاتو په سيموكې پيداكيږي. د تالقانو او د هزاره جاتو له ډبرينې مالګې څخه د خوړو په توكوكې زياته ګټه اخيستله كيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلفر

د سلفر یا گوګړوکان د (٦٠٠) ټنو په ظرفیت په مزارشریف او یوه اندازه یې د بدخشان په اشکاشم کې تثبیت شوې ده.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان د کانونو د دوو عنوانو په هکله سره بحث وکړي او نتیجې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱–د لاندې جدول هر یو کان د افغانستان په کومو سیمو کې ډېر دی. هر کان په خپلو کتابچو کې د یوې کرښې په وسیله له اړوندې سیمې سره ونښلوئ

کانونه	جغرافیایي سیمې
اوسپنه	ـــ زابل او کندهار
مس	هزاره جات او د هندوکش د غرو لمنې
سره زر	ـ د ارزګان ولایت او د بامیان حاجیګک
سپین زر	د تخار تالقان او د جوزجان اندخوی
قیمتي ډبرې	د لوګر عینک، د میدان کهنه خمار، پنجشیر او بدخشان
سرپ او جست	ـــ مزارشریف
مالګه	ـ د بدخشان غرونه
سلفر	پنجشیر او د هرات سیم غر

۲– د اوسپنې د کانونو اهمیت بیان کړئ.

۳ـ د مسو د کانونو ډېرې مهمې ځانګړتیاوې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د یوه کان په هکله معلومات راټول کړي او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني سون مواد

د ډبرو د سکروکان

د افغانستان د سون د توکو له منابعو سره آشنا شئ.

د ډبرو سکاره

ستاسو په نظر د ډبرو سکرو د پيدايښت منشاء له څه نه ده؟

د ډبرو سکاره نباتي منشاء لري او د رسوبي ډبرو له جملې څخه دي، چې د سون موادو په توگه ورنه کار اخيستل کيږي. زموږ د هيواد د ډبرو سکرو کانونه د هندوکش د غرو له رامنځ ته کيدو سره يوځای منځ ته راغلي دي. په هغه وخت کې ځنگلونه د ډبرينو طبقاتو په منځ کې واقع شوي وو، او د ډېر فشار او تودوخې له امله په يوې اوږدې مودې کې د هوا د نشتوالي له امله د ډبرو سکرو باندې اوښتي دي. چې اوس د سمنگانو په صوف دره، د پلخمرې په کرکر، د سيغان درې په اشپشتي، د هرات کرخ، او د تخار په بنگي کې بې لويې زيرمې تثبيت شويدي. د صوف د درې د ډبرو سکرو له کان څخه د امير عبدالرحمن خان له دورې څخه په ابتدايي شکل سره گټه اخيستنه پيل شوې ده او زيرمه يې ۷۲ مليونو ټنو په شاوخواکې تثبيت شوې ده. د پلخمرې د کرکر د ډبرو د سکروکان زيرمه چې د کوک ښه جنس لري د څلور مليونو ټنو په ظرفيت اټکل شوې ده. د هرات د کرخ سکاره د سبزک د غاښې لاندې پراته دي. د بنگي د سکرو زيرمې تر اوسه لاس نه دي خوړلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفت

له نفتو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

دا توکی حیواني منشاء لري چې د سمندري حیواناتو له اجسادو څخه چې په یوه اوږده موده کې د ځمکې د رسوبي طبقاتو په منځ کې د زیات فشار لاندې واقع او خوسا شوي په لاس راځي. د نفتو له چاڼېدو څخه، د الوتکو تیل، ډیزل د ډیزلي ماشینونو د سون لپاره، پټرول د پټرولي ماشینونو د سون لپاره، د خاورو تیل او نور مشتقات یې، لکه: مبلایل، ګریس، وایکم، قیر، واسلین او داسې نور لاس ته راځي.

په افغانستان کې د ۱۳۱۴ هـ ش کال څخه تر ۱۳۴۳ هـ ش پورې د طبیعي ګاز او نفتو پلټل شوي او په پایله کې یې څرګنده شوه چې د تخار د رستاق له ولسوالۍ څخه د ایران تر سرحده د آمو سیند تر ختیځ، لویدیځ او سویل د ترکستان د تیربند ترشمالي لمنو، لویدیځ هندوکش، او د بابا تر غره پورې د نفتو د پیدایښت لپاره برابرې دي. د نفتو زیرمې په رستاق، تالقان، د میرعلم په ابدان، شبرغان، میمنې، هرات او هلمند کې تثبیت شوې دي.

طبیعي ګاز

طبیعي ګاز په شبرغان کې د خواجه ګوګردک، یتیم تاق، خواجه برهان اوجر قدوق په سیمو کې شته دي. چې پخوانۍ را ایستنه د روسانو په وسیله شوې او یوه برخه یې د پایپ لین په وسیله پخواني شوروي ته صادرشوي وو.

د طبیعي ګاز له سوزولو څخه په ژمي کې د کورونو په تودولو، د غذایي موادو په پخولو او د ګازي څراغونو په روښانولو کې کار اخیستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي: هره ډله دې د یوه کان د ډبرو د سکرو، نفت او طبیعي ګازو په هکله سره بحث وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان له کومو برخو د ډبرو سکاره لاسته راځي؟

۲ـ د نفتو د پیدایښت د منشاء په هکله څرګندونې وکړئ؟

۳ـ د طبیعي ګازو له سوزولو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې په افغانستان کې د سون د موادو د اهمیت په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

په افغانستان کې صنایع او سوداګري

غالۍ

د هیواد د لاسي صنایعو په هکله څه معلومات لرئ؟

تعریف

صنعت د لومړنیو توکو د شکل له بدلون څخه په ګټورو توکو باندې د هغو له بدلون څخه عبارت دی. دا لومړني توکي کېدای شي چې کرنیز، حیواني او یا کاني محصولات وي چې د تولیدي مالونو لپاره کارخانو ته وړل کیږي. صنعت پر دوو برخو ویشل کیږي: لاسي صنایع او ماشیني صنایع.

الف ـ لاسي صنایع

د ډېرو لرغونو زمانو څخه چې زموږ نیکونه په کرنې بوخت شول، د خپلو اړتیاوو د لیرې کولو لپاره یې په لاسي صنایعو لاس پورې کړ. دا کار یوه ښه بوختیا او د خلکو د ستونزو د له منځه وړلو لپاره د پیسو پیداکول و. شپږ زره کاله مخکې، د بلخ کروندګرو رسیدلي غنم او وربشې د هغه لور په وسیله ریبلې چې د چقماق له ډبرو څخه جوړ شوي و. د نولسمې پېړۍ په وروستیو وختونوکې زموږ د هیواد په سلوکې ۹۸ خلک په کلیوالي ژوند بوخت وو او له لاسي صنایعو څخه یې ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستله هغوی د پخولو او تارتاوولو او اوبدلو فن زده کړ.

په لاسي صنایعو کې یې له حیواني سرچینو تر لاسه شوې ورۍ، پت، پوستکی او وریښم له نباتي منابعو لکه، پنبې او سڼډ او کاني منابعو، لکه اوسپنې، مسو، سرو زرو، سپینو زرو او خاورو نه کار اخیست.

غالۍ اوبدل: د غالۍ اوبدل له لرغونو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د هیواد د شمالي برخو د خلکو تر منځ رواج لري. د فاریاب د دولت آباد، اندخوی، اقچې او د بلخ د دولت آباد خلک د ښو او عالي جنس او په زړه پورې ډیزاین او رنګ لرونکو غالیو جوړولو او اوبدلو کې او په قرقین،کندز او هرات کې هم د غالۍ اوبدل رواج لري. د مروې، د فاریاب دولت آباد، اندخوی او اقچې په نامه غالۍ ډېر کورني او بهرني پیرودونکي لري.

د غالۍ ښه جنس، زموږ د هیواد د صادراتو ستر او مهم قلم جوړوي، چې هند، پاکستان، اروپا، روسیې او امریکا ته صادریږي.

فلزکاري: زموږ د هیواد پښګران له اوسپنې څخه د کرکیلې، ترکاڼۍ او د کورونو د اړتیا وړ وسایل جوړوي. ددې وسایلو په منځ کې د کابل د ده دانا د پښګرانو یوم او د چاریکارو او لغمان د حیدر خانیو د پښګرانو چرې شهرت لري. زموږ د هیواد فلزکاران د موټرو په ترمیم، د دروازو، کټارو او اوسپنې زینو په جوړولو او د ودانیو په سیم کارولو کې شهرت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ په افغانستان کې ماشيني صنايع

افغانستان د ماشيني صنايعو له نظره د مخ پر ودې هيوادونو له ډلې څخه دی. د ماشيني صنايعو بنسټ لومړی ځل د امير شيرعلي خان په دوره کې کېښودل شو او د امير عبدالرحمن خان په دوره کې دوه صنعتي فابريکې د ماشين خانې، او وړې اوبدلو د فابريکو په نامه تاسيس شوی چې د هغو توليداتو د عسکري قطعاتو اړتيا پوره کوله. د افغانستان د نورو مهمو ماشيني صنايعو په لړ کې کولای شو د کابل جنگلک فابريکې، د بغلان بورې جوړلو فابريکې، د کندز د سپين زر غوړي، د مزارشريف د بريښنا او بخار پروژه، د سمټو فابريکې، د اوبو د بريښنا د دستگاوو لکه: نغلو، سروبي، درونټې، ماهيپر، کجکي او گرشک څخه نوم واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سوداګري

ستاسو په نظر سوداګري د اقتصاد په وده کې څه رول لري؟

د هرهیواد ترقي او پرمختګ د کورنیو تولیداتو په زیاتوالي او ډولونو پورې اړه لري. په هره اندازه چې تولیدات ډول ډول او صادرات زیات وي په همغه اندازه یو هیواد په ځان بسیا او خلک یې په هوساینې او آرامتیا کې ژوند کوي او د پیسو ارزښت او قدرت یې زیاتوالی مومي.

له خپلواکۍ څخه وروسته په ۱۲۹۸ هـ ل کې زموږ په هیواد کې پر سوداګرۍ باندې ځارنه او پاملرنه وشوه. افغاني استازي مسکو، لندن، برلین،اڼقرې او تهران ته ولیږل شول ترڅو په سوداګرۍ کې آسانتیاوې منځ ته راشي او د افغانستان صادرات په زیاته اندازه بهرته صادر شي. زموږ د هیواد صادرات په لومړۍ درجه کې حیواني محصولات لکه: وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ، ټغرونه او په دوهمه درجه نباتي محصولات، لکه: تازه او وچه میوه او همدارنګه قیمتي ډبرې او طبي نباتات دي چې بیلابیلو هیوادونو ته صادریږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاسي یا ماشیني صنایعو پر یو ډول باندې سره بحث وکړي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ صنعت تعریف کړئ؟
۲ـ د غالۍ اوبدلو صنعت د هیواد په کومو سیمو کې ډېر رواج لري؟
۳ـ د افغانستان د غوره ماشیني صنایعو نومونه واخلئ.
۴ـ د هیواد اقتصاد څه وخت وده کولای شي؟
۵ـ دافغانستان د غوره صادراتي محصولاتو نومونه واخلئ او کومو هیوادونو ته صادریږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په ولایت کې کوم لاسي او ماشیني صنایع رواج لري، خپل معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلرویشتم لوست

مواصلاتي جغرافیه

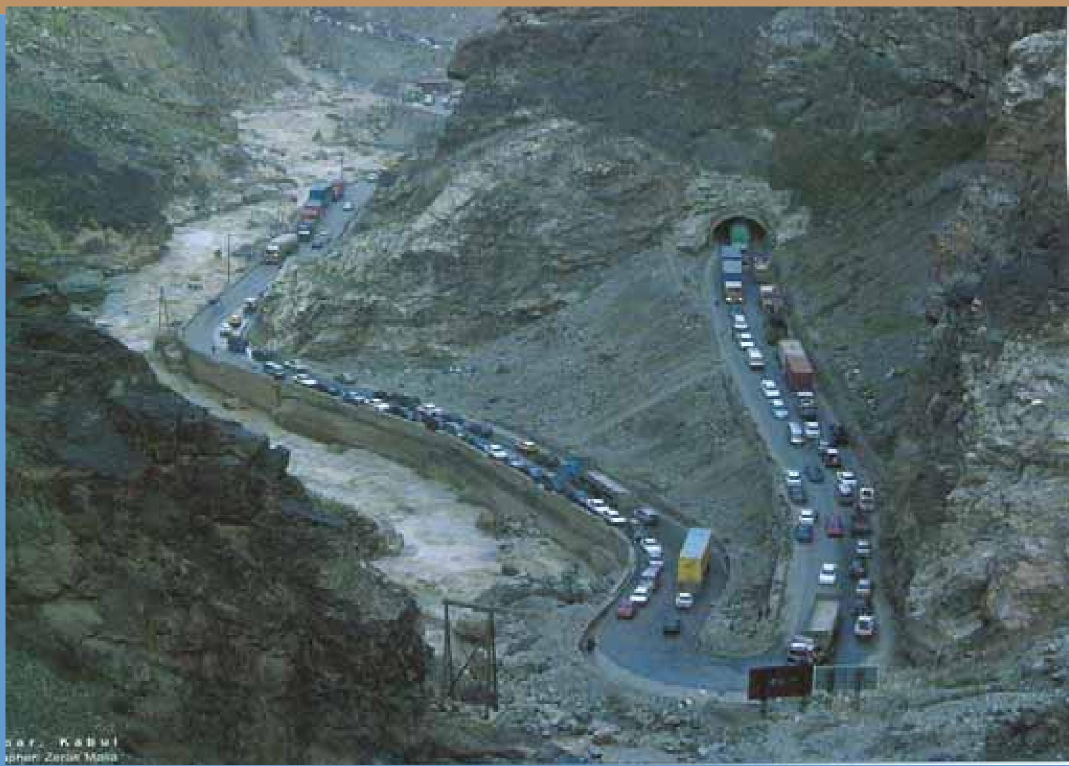

د وچې مواصلاتي لاره

ستاسو په نظر لارې او د ورلو او راوړلو وسایل دخلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

لاره

د خلکو ډېره طبيعي ارتباطي وسيله ده، لاره د يوه هيواد په اقتصادي، ټولنيز او فرهنگي پراختيا کې مهم عامل شميرل کيږي. د لارو رول د کلتور او تمدن په پراختيا او د قومونو او ملتونو په نږديوالي کې زيات ارزښت لري. لاره د شتمنۍ د زياتيدو وسيله ده، کرنيز او صنعتي توليدات د لارو په وسيله له توليدي سيمې څخه لگښتي سيمې ته رسول کيږي.

د افغانستان مواصلاتي لارې په دوو برخو ويشل کيږي:

۱ـ دوچې لارې ۲ـ هوايي لارې

په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او ډول ډول الوتکې په هوايي کرښو کې د خلکو او مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت کوي. په افغانستان کې د موټرو د بيلابيل ډولونو د واردولو نه د مخه، زموږ په هيواد کې کورني او بهرني سوداگري د حيواناتو، لکه: اوښ، آس، او کچرو د

کاروان په وسیله ترسره کیده. کله چې موټر د امیر حبیب الله خان په دوره کې هیواد ته وارد شو، ډول ډول باروړونکي او ګرځندي موټر زموږ په هیواد کې زیات شول او د موټر د تګ د سړکونو په جوړولو هم اقدام وشو. له هغه وخته تر اوسه پورې د (۱۵۰۰۰) کیلو مترو نه زیات د موټر د تګ سړکونه جوړشوي چې کابو نیم یې پاخه اوکانکریټي دي او نور سړکونه یې خامه دي چې د هیواد بیلابیلي سیمې سره نښلوي. په افغانستان کې د سوداګریز مالونو لیږدونه د سرحدي بندرونو له لارې لکه تورخم، سپین بولدک، اسلام کلا، تورغنډۍ و د آمو د سیند د غاړو بندرونو تاشګذر، شیرخان بندر، حیرتان او کلفت نه کیږي.

دا سړکونه او لویې لارې د کرنیزو، صنعتي او د سوداګریز مالونو د پراختیا سبب ګرځیدلي او د سویلي آسیا او د منځنۍ آسیا د هیوادونو ترمنځ اړیکې ټینګوي.

د مهمو سړکونو جدول چې کابل د هیواد له بندرونو او ولایاتو سره نښلوي

شمیره	د سړک نوم	واټن په کیلومتر
۱	کابل ـ کندهار	۴۸۳
۲	کندهار ـ هرات تورغندی	۶۷۹
۳	هرات ـ اسلام کلا	۱۲۴
۴	قندهار – سپین بولدک	۱۰۴
۵	کابل – تورخم	۲۳۱
۶	کابل – شیرخان بندر	۴۰۵
۷	پلخمری– مزار شریف – شبرغان	۳۶۰
۸	کابل – ګردیز	۱۳۲
۹	ګردیز – خوست	۱۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوايي حمل او نقل

د الوتکو کورنۍ او بهرنۍ الوتنې د خلکو په ژوندکې څه اهميت لري؟

د کرښو هغه تګلوري چې الوتکې يې په فضا کې له يوه ښاره تر بله ښاره پورې وهي هوايي لارې او هوايي کرښې ورته ويل کيږي. الوتکه د مسافرت ډېره چټکه او آرامه وسيله ده چې مسافران، قيمتي او نازکه سوداګريز توکي په کم وخت کې نورو ليرې او نيږدې سيمو ته وړي. په ۱۲۹۸ هـ لمريز کې وروسته له دې چې د هيواد خپلواکي ترلاسه شوه د المان او روسيې له هيوادونو څخه الوتکې و پيرودل شوې او لومړنی هوايي ډګر د کابل د ښار په خواجه رواش کې جوړشو. اوس ډول ډول ملکي او پوځي الوتکې د هيواد په دننه او بهر کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو په ليږدولو، الوتنو او فعاليت بوختې دي.

کورنۍ الوتنې له کابل څخه ولايتونو او هغو سيمو ته ترسره کيږي چې هوايي ډګرونه پکې جوړ شوي دي. بهرنۍ الوتنې له کابل نه اسلام آباد، نوي ډيلي، تهران، دوبۍ، شارجې، اورمچی، فرانکفورت او نوموړو ښارونو څخه بيرته کابل او کندهار نړيوالو ډګرونو ته ترسره کيږي. د کابل د خواجه رواش ميدان کانکريټي او د کندهار ميدان قير شوي دي. وروسته د ننګرهار، کندز، مزارشريف، هرات او پکتيا هوايي ډګرونه جوړشول. د هيواد په بيلابيلو سيموکې نور هوايي ډګرونه خامه دي. وروستی هوايي ډګر په ۱۳۷۲ هـ ل کې په باميانو کې د (شيبرتو) په نامه جوړ شوی دی.

په هوايي ډګرونو کې الوتکې، د الوتلو کرښې (Runway)، ترمينال، مخابراتي وسيلې، تقليه وسايل د الوتکو زينه، هوټل، د مسافرينو خونې او فني او مسلکي پرسونل شتون لري.

د آريانا ملي هوايي شرکت په ۱۳۳۳ هـ لمريز کال کې چې په سلوکې ۵۱ پانګه يې د افغانستان ملي پانګه او په سلوکې ۴۹ يې د انديمار د کمپنۍ په پانګې چې وروسته يې ځای پان امريکن ونيو (د اريانا افغان الوتنه) په نامه جوړ شو. په لومړيو کې د آکوتا ډوله الوتکو چې د ديرش تنو ظرفيت يې درلود په کورنيو او بهرنيو ډګرونو کې کار پيل کړ. وروسته بل ملي شرکت (د باختر افغان الوتنې) په نامه جوړ شو. زموږ په هيواد کې اوس ځينې خصوصي هوايي شرکتونه هم فعاليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د وچې او هوايي لارو څخه پر یوې باندې بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د لارو اهمیت بیان کړئ؟

۲ـ افغانستان ته د موټرو د واردیدونه مخکې کورنۍ او بهرنۍ سوداګري د .... په وسیله ترسره کیده.

۳ـ له هوايي ګرځنو نه مقصد څه دی؟

۴ـ د کابل نه د الوتکو الوتنې کومو کورنیو او بهرنیو ښارونو ته ترسره کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لغتونو او اصطلاحاتو عددونه د الفبا د اړوندو تورو سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ او ولیکئ.

۱	الوتکه	الف	په دوو برخو د وچې او هوايي لارو ویشل شوي دي.
۲	موټر	ب	د موټر د واردیدو او سرک جوړولو نه مخکې سوداګریز مالونه د حیواناتو په واسطه، لکه: اوښ، آس او کچر له یوه ځایه بل ځای ته وړل کیده.
۳	د ځارویو کاروان	ج	پر سرک تګ او راتګ کوي خلک او مالونه لیږدوي.
۴	د افغانستان بندونه	د	په هوايي الوتنو کې مسافرین، نازک او قیمتي مالونه په کم وخت کې په آرامه توګه له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.
۵	لارې	هـ	د کرنیزو، صنعتي او سوداګریزو مالونو د ودې او د سویلي او منځنۍ آسیا په منځ کې اړیکې ټینګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې د (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع په پراخوالي سره پروت دی.

- د افغانستان دریمه برخه خاوره غرنۍ ده او ځینې برخې یې هوارې دي.

- د افغانستان یوڅه برخه خاوره د مارګو، سیستان، بکوا او داسې نورو دښتو نیولې ده.

- افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له نظره په شپږو اقلیمي سیمو صحرایي،غرني، مونسون، مدیترانه یي، ستپي او توندرا باندې ویشل شوی دی.

- د افغانستان د غرونو غوره لړونه هندوکش، د بابا غر، سفید کوه، سیاه کوه او سپین غر دي. چې د کاني توکو د لویو زیرمو لرونکي، د ډېرو سیندونو سرچینه او د هیواد پر آب و هوا ډېره اغیزه لري.

- د افغانستان سیندونه په پنځو اوبه لرونکو حوزو کابل، آمو، هلمند، هریرود او ترلو حوزو باندې ویشل شوي دي.

- د افغانستان ډېر اوږد سیند د هلمند سیند دی چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او لویدیځ لورته بهیږي.

- د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ له اسلام کلا څخه د ذوالفقار تر سیمې پورې طبیعي پوله جوړوي.

- د افغانستان په ځینو برخو کې چې ترلې حوزې لري جهیلونه منځ ته راغلي دي، لکه: د سیستان هامون، د شیوا جهیل، د زرقول جهیل، د امیر بند او د غزني ولاړې اوبه.

- افغانستان یو پراخه هیواد دی چې د وګړو ویش یې په ټولو ځایوکې یوشان ندی، ختیځې سیمې د نفوسو نه ډکې او سویل لویدیځې او مرکزي سیمې کم نفوسه دي.

- افغانستان کرنیزهیواد دی. ډېر مهم حاصلات يې غنم، وريجې، جوار، اوربشې او نور دي.

- جغرافيايي موقعيت او طبيعي ځانګړنو ته په پام سره په افغانستان کې صنعتي او طبي نباتات لکه: پنبه، چغندر، ګني، زعفران، خوږه وله، سپيرکۍ، باديان او نور په کې وده کوي.

- د څارويو ساتل، د افغانستان له منابعو څخه يوه مهمه سرچينه ده، چې پسونه، وزې، د قره قل پسونه، غواګانې او نور پکې شامل دي.

- افغانستان بيلابيل کانونه لکه: اوسپنه، مس، سره زر، سپين زر، قيمتي ډبرې، سرپ، جست، مالګه او سلفر لري.

- افغانستان د سون بيلابيل کانې توکې، لکه: د ډبرو سکاره، نفت او طبيعي ګاز لري چې د هيواد د اقتصاد په ودې او پرمختيا کې رول لري.

- په افغانستان کې صنايع په دوو برخو لاسي صنايعو (د غالۍ اوبدل...) او ماشيني صنايعو (د کابل جنګلک فابريکه او ...) ويشل کيږي.

- په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او په وچو لاروکې، او راز راز الوتکې په هوايي کرښو کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د آسیا لویه وچه

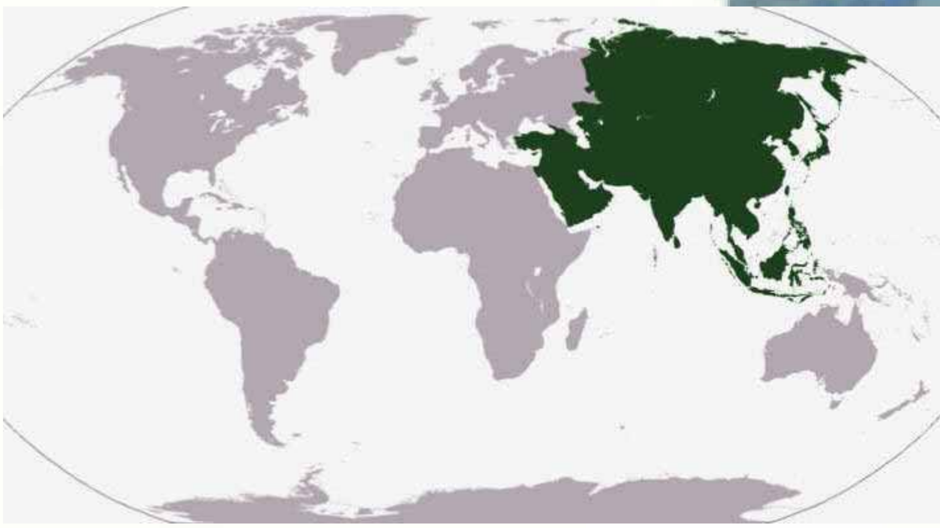

په دې څپرکي کې لولو:

- د آسیا د لویې وچې جغرافیه
- څلورخواوې او موقعیت
- طبیعي جغرافیه: غرونه
- سیندونه
- د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه.
- د آسیا اقلیم
- بشري جغرافیه
- اقتصادي جغرافیه
- کانونه او صنعت
- مواصلاتي جغرافیه
- سیاسي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي له ویلو وروسته:

- په نړۍ کې د آسیا د لویې وچې له موقعیت سره آشنا شي.
- د آسیا طبیعي جغرافیې په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا له بشري جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې د حمل او نقل په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له سیاسي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې له اقلیم سره آشنا شي.
- د آسیا په لویه وچه کې د اقتصادي شتمنیو په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له مهمو سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي اهدافو ته ورسیږي.:

- د آسیا د لویې وچې انځورول او په هغې کې د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو، غرونو او داسې نورو نښه کول.
- د آسیا د لویې وچې د نقشې پرمخ د طبیعي شیانو ښودل.
- د سپینې نقشې پرمخ د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو او غرونو نښه کول او ټاکل.

پنځه ويشتم لوست

د آسيا د لويې وچې موقعيت او ځلور خواوې

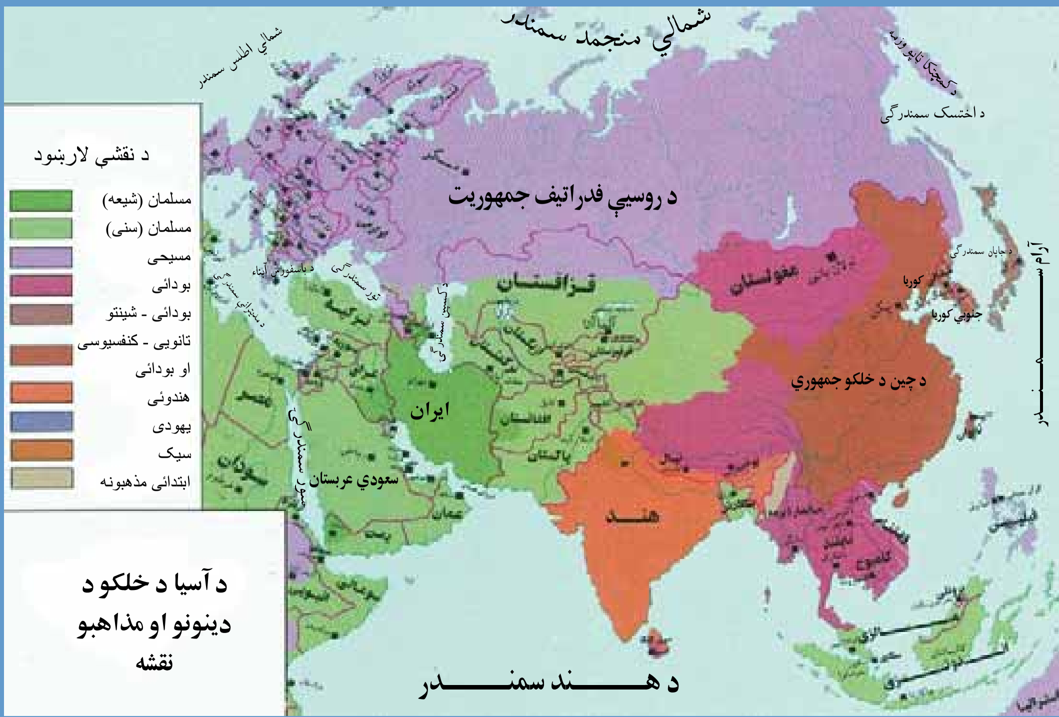

د آسيا نقشه له ځلورو خواوو سره يې

آيا پوهيږئ چې آسيا تر ټولو لويه وچه ده؟

آسيا لويه وچه ده چې زياته برخه يې په ختيځ او شمالي نيمو کرو کې موقعيت لري. د آسيا لويه وچه د ختيځ طول البلد د ۲۵ درجو او د لويديځ طول البلد د ۱۷۰ درجو په منځ کې، د جنوبي عرض البلد د ۱۰ درجو او د شمالي عرض البلد په ۸۰ درجو کې پرته ده. پراخوالی يې ۴۴،۲ مليونه کيلومتره مربع دی. د آسيا د لويې وچې په شمال کې کنګل شوی شمالي سمندر، جنوب خواته يې د هند سمندر او ختيځ خواته يې آرام سمندر پراته دي. لويديځ خواته د آسيا او اروپا د لويو وچو په منځ کې د اورال غرونه، د اورال سيند، د کسپين سمندرګی، تور سمندرګی او د باسفورس آبنا جوړه وي. د جنوب لويديځ خواته سورسمندرګی او د سويز کانال آسيا له افريقا نه بېلوي. د شمال ختيځ خواته د بيرنګ آبنا ء آسيا د امريکې له لويې وچې نه جلا کوي.

د آسيا او اروپا لويې وچې يوځای د يوريشيا په نامه هم يادوي. څرنګه چې خلکو د آسيا اروپا او افريقا دريو لويو وچو په اړه له پخوا معلومات درلودل نو ځکه د لرغونې نړۍ په نامه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو یادونه شوې ده.

د آسیا لویه وچه درې لویې ټاپو وزمې لري چې دا دي: د عربستان ټاپو وزمه، د هند ټاپو وزمه او د هند و چین ټاپو وزمه. په دې لویه وچه کې د نړۍ ډېرې لوړې څوکې پرتې دي.

د آسیا لویه وچه د لرغونو تمدنونو او دینونو زانګو ده. د نړۍ خلک آسیا د کلدې، آشور او بابل د لرغونو تمدنونو سره پیژني. د کتنې وړ او تاریخي آثار لکه په مکه معظمه کې د کعبې خونه او د اسلام د ستر پیغمبر زیارت په مدینه منوره کې ډېر اهمیت لري. حضرت آدم او بی بی حوا علیهما السلام په آسیا کې ژوند کاوه. د الله پاک لوی او مهم دینونه لکه د اسلام مقدس دین، د عیسویت او یهودیت دینونه او لوی ائینونه لکه بودیزم، کنفیسوس او نور په دې لویې وچې کې منځ ته راغلي دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ټولګي په مخ کې د آسیا جغرافیایي موقعیت، شاوخوا سمندرونه، کانالونه، آبناء ګانې او ټاپو وزمې د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د لویې وچې د شاوخوا سمندرونو نومونه واخلئ؟

۲ ـ خالي ځایونه په مناسبو کلمو پوره کړئ:

الف ـ د .... غرونه د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې طبیعي سرحد جوړوي.

ب ـ د .... سمندرګی او .... کانال آسیا له افریقا نه بیلوي.

ج ـ د .... آبناء آسیا د امریکا له لویې وچې نه جلا کوي.

۳ ـ د آسیا د دریو ټاپو وزمو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا د لرغونو تمدنونو او بیلابیلو دینونو په اړه معلومات را غونډ کړي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هماليا غر

د آسيا د غرونو په اړه څه پوهيږئ؟

د آسيا لويه وچه لوړ غرونه، لوړې سطحې او پراخې دښتې لري. د آسيا ټولې لرغونې برخې د جيولوژي په دوهمه دوره کې د يو لوی سمندر د اوبو لاندې وې او د تيتس په نامه ياديدې چې د ارال او بالخاش جهيلونه او د کسپين او تور سمندرگی، د تيتس د سمندر د پاتيشونی برخه ده. اوس د تيتس سمندر له منځه تللی او د هغه پرځای د آسيا لويه وچه پرته ده. د آسيا د لويې وچې غرونه د پامير له لوړې برخې نه پيل شوی ختيځ خواته د چين ترختيځ د سايبريا تر جنوب ختيځ او لويديځ خواته د ترکيې تر آخره پورې پراته دي.

تکتونيکي فعاليتونو له دې لوړو او اصلي غرونو، پرته، واړه غرونه د همدغو غرونو په لور رامنځ ته کړي دي.

د آسيا ډېر جگ غرونه د هند په شمال کې د هماليا غرونه دي چې له ختيځ نه مخ پر لويديځ پراته دي. جگه څوکه يې د ايورست په نامه ياديږي چې د سمندر له سطحې څخه ۸۸۴۸ متره لوړوالی لري. د هماليا د غرونو لويديځ خواته په افغانستان کې د هندوکش غرونه په ايران کې د البرز او زاگروس غرونه، قفقاز غرونه، او په ترکيه کې د پونټيک او اناتولي غرونه پراته دي. همداراز ختيځ خواته د چين په شمال کې د تيانشان او د التايي لوړ غرونه دي. د مغولستان، تبت، گوبي او پامير لوړې برخې چې د آسيا د لويې وچې په منځنی برخه کې پراته دي. د آسيا ډېره لويه جگه سطح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. همداراز د آسیا لویه وچه پراخې دښتې لري چې دا دي:
د مغولستان دښتې، د ایران د کویر او لوت دښتې، د سوریې او عراق دښتې او په عربستان کې د ربع الخالي دښتې.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د آسیا د طبیعي شیانو له جملې څخه یو لکه غرونه، دښتې، جهیلونه او د تیتس له سمندر نه پاتې سمندرګی او د آسیا لوړې سطحې د نقشې پرمخ کې وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د هندوکش د غرو لړۍ په کوم هیواد کې دي؟ او کوم لورته غځېدلې دي؟
۲ ـ د همالیا غر د آسیا په کومه برخه کې پروت دی او جګه څوکه یې څومره لوړوالی لري؟
۳ ـ د ایران او ترکیې غرونه په څه نامه یادیږي او کومو خواووته پراته دي؟
۴ ـ د تیتس سمندر په کوم ځای کې و او څه نښه یې پاتې ده؟
۵ ـ د آسیا د دښتو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یوه چوکاټ په منځ کې د پامیر لوړه سطح په نښه کړي وروسته دې د آسیا دغرونو نومونه ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟

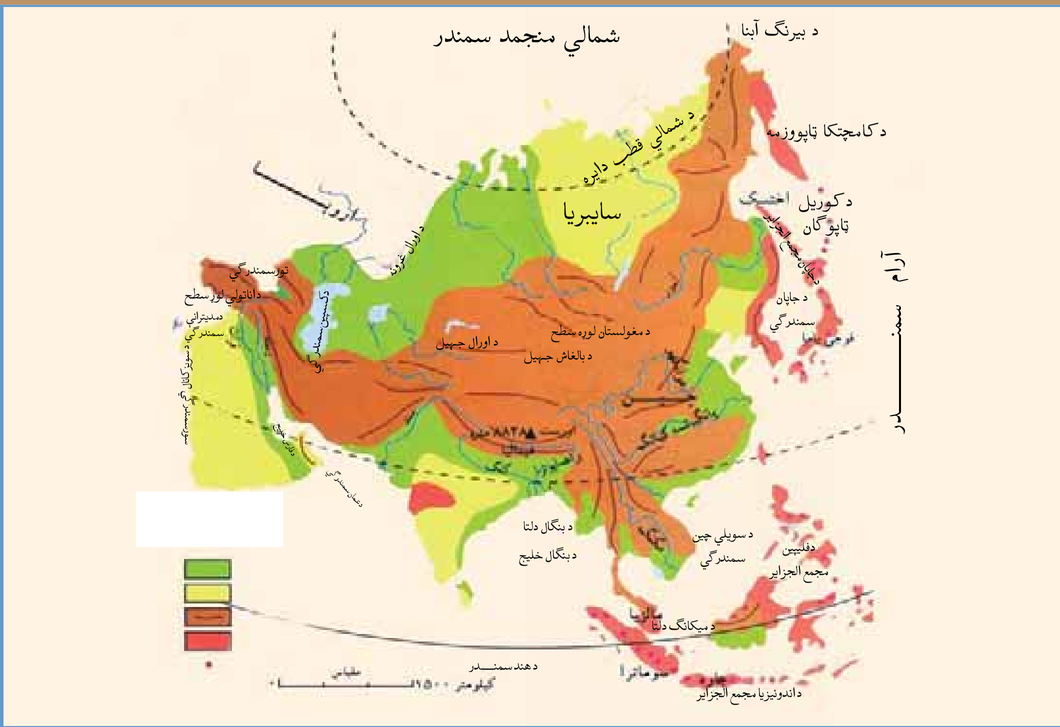

که څه هم چې د آسيا په لويه وچه کې پراخې دښتې پرتې دي چې خلک د اوبو د نشتوالي له امله له ستونزو سره مخامخ دي، خو بياهم د آسيا لويه وچه ډېر سيندونه لري. د آسيا سيندونه د بهير له مخې چې سمندرو خواته رواني دي په څلورو حوزو ويشل کيږي.

۱ ـ هغه سيندونه چې د سايبريا د جنوب له غرو څخه سرچينه اخلي او له سويل نه مخ پر شمال بهيږي او شمالي کنګل سمندرته ور تويږي له لويديځ نه مخ پر ختيځ دادي: د ob اوب، ينسي او لينا سيندونه. ددې سيندونو اوبه کله کله شمالي کنګل شوي سمندر ته نږدې کنګل وهي.

۲ ـ هغه سيندونه چې د آسيا ختيځ خواته بهيږي او د آرام سمندر، سمندرگيو ته تويږي په ترتيب سره د شمال نه سويل خواته دادی: د آمور سيند چې د مغولستان له شمالي غرونو څخه سرچينه اخلي او د ولاديوا ستوک بندر ته نږدې د اخوتسک سمندرگي ته تويږي. د هوانگهو سيند چې د منځني چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د چيهلي په خليج کې چې د کوريا د خليج په لويديځ کې پروت دی، تويږي.

د ميکانګ سيند چې د سويلي چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د کمبوديا په سويل کې د سويلي چين سمندرگي ته تويږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ هغه سیندونه چې د آسیا له ختیځ نه لویدیځ ته د هند د سمندر سمندرګیو، د عربو سمندرګي او د فارس خلیج ته تویېږي دادي:
ایراوادي له میانمار څخه د مارتابان خلیج ته تویېږي. د ګنګا سیند چې هندیانو ته سپېڅلی دی او د بنګله دیش په ځنګ کې د بنګال خلیج ته تویېږي. د سند سیند چې د عمان په سمندرګي کې تویېږي د کارون سیند او د دجلې او فرات سیندونه چې شط العرب (اروند رود) جوړوي او وروسته د فارس خلیج ته ورتویېږي.

۴ ـ هغه سیندونه چې د آسیا په داخلي جهیلونو کې تویېږي دادي:
آمو (جیحون) او سیردریا (سیحون) چې د ارال په جهیل کې تویېږي. د اورال سیند چې د آسیا او اروپا په سرحد کې بهېږي د کسپین په سمندرګي کې تویېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي هره ډله دې له پورتنیو سیندونو څخه په یوه باندې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د نقشې پرمخ دې مطلب په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا سیندونه په څو برخو ویشل شوي دي؟
۲ ـ د آسیا د شمالي برخې د سیندونو نومونه واخلئ؟
۳ ـ هغه سیندونه چې د آرام سمندر، سمندرګیو کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۴ ـ هغه سیندونه چې په بنګال خلیج او عربو سمندرګي کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۵ ـ د افغانستان کوم سیند په ارال جهیل کې تویېږي؟
۶ ـ هغه سیندونه چې د فارس په خلیج کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سیندونو نه څه ګټه اخلو؟ په دې اړه یو پنځه کرښیز مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشم لوست

د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرگي او خلیجونه

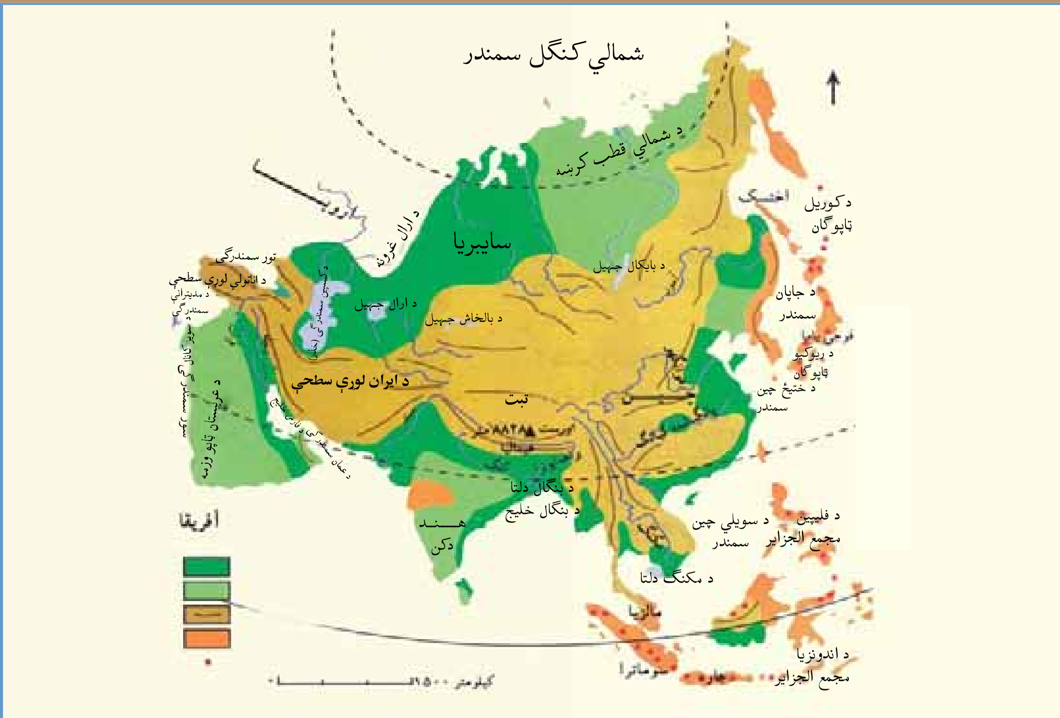

بنه ده چې زده کوونکي د آسیا د وچې جهیلونو، سمندرګیو او خلیجونو په اړه معلومات ولري.

د آسیا مهم جهیلونه اکثرا د روسیې په سایبریا، چین، قزاقستان، منځنۍ آسیا، سهیل ختیځ او لویدیځ آسیا کې پراته دي چې مهم یې دادي:

په سایبریا کې د بایکال جهیل چې د انګارا د سیند په اوږدوکې منزالي اوبه لري، اعظمي اوږدوالی یې ۷۰۰ کیلومتره او سور یې ۱۳۰ کیلومتره دی.

د خانکا جهیل د چین په ختیځ کې، په قزاقستان کې د بالخاش او ارال جهیلونه نامتو دي.

په قرغزستان کې د بسیک کول جهیل نامتو دی.

په افغانستان کې د چقمقتین او شیوا جهیلونه، د امیر بند، د غزني ولاړې اوبه او د سیستان هامون جهیل ډېر نامتو دي.

د ایران په لویدیځ کې د ارومیه جهیل نامتو دی.

په ترکیه کې د وان جهیل نامتو دی.

د سون کاری جهیل د شمالي کوریا په شمال کې، لوب نور او یو شمیر زیات نور جهیلونه چې توریستي زیاتې منظرې لري نامتو دي چې هر کال یو شمیر سیلانیان د هغو جهیلونو لیدوته ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د آسیا د لویې وچې د خلیجونو په اړه معلومات لرئ؟
د آسیا سواحل پرې کرې او تاوراتاو ځایونه زیات لري، له دې امله د سواحلو په شاوخواکې بې زیات خلیجونه لیدل کیږي، چې ځینې یې د بیړۍ چلولو لپاره ښه لاره هواره کړې ده.
د آسیا د شمالي سواحلو خلیجونه: ډېر ناستوبې د اوب خلیج دی خو واړه نور کوچني خلیجونه هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختيځې آسيا د سواحلو خليجونه: د کرونوتسکي خليج او نور.
د آسيا د سويلي سواحلو خليجونه: د سيام خليج، د بنګال خليج، د فارس خليج، د عدن خليج او نور.
د آسيا لويديځ ساحلي خليجونه: کوچنی خليج د عقبې د خليج په نامه.

لوی او واړه سمندرګي هم په آسيا کې ليدل کيږي: د کسپين سمندرګی د آسيا په دننه کې چې د آسيا د لويې وچې په داخل کې ډېر لوی سمندرګی دی.

د آسيا د ختيځ سمندرګي: د بيرنګ سمندرګی د اخوتسک سمندرګی، د جاپان سمندرګی، ژير سمندرګی او د ختيځ چين سمندرګي دي.

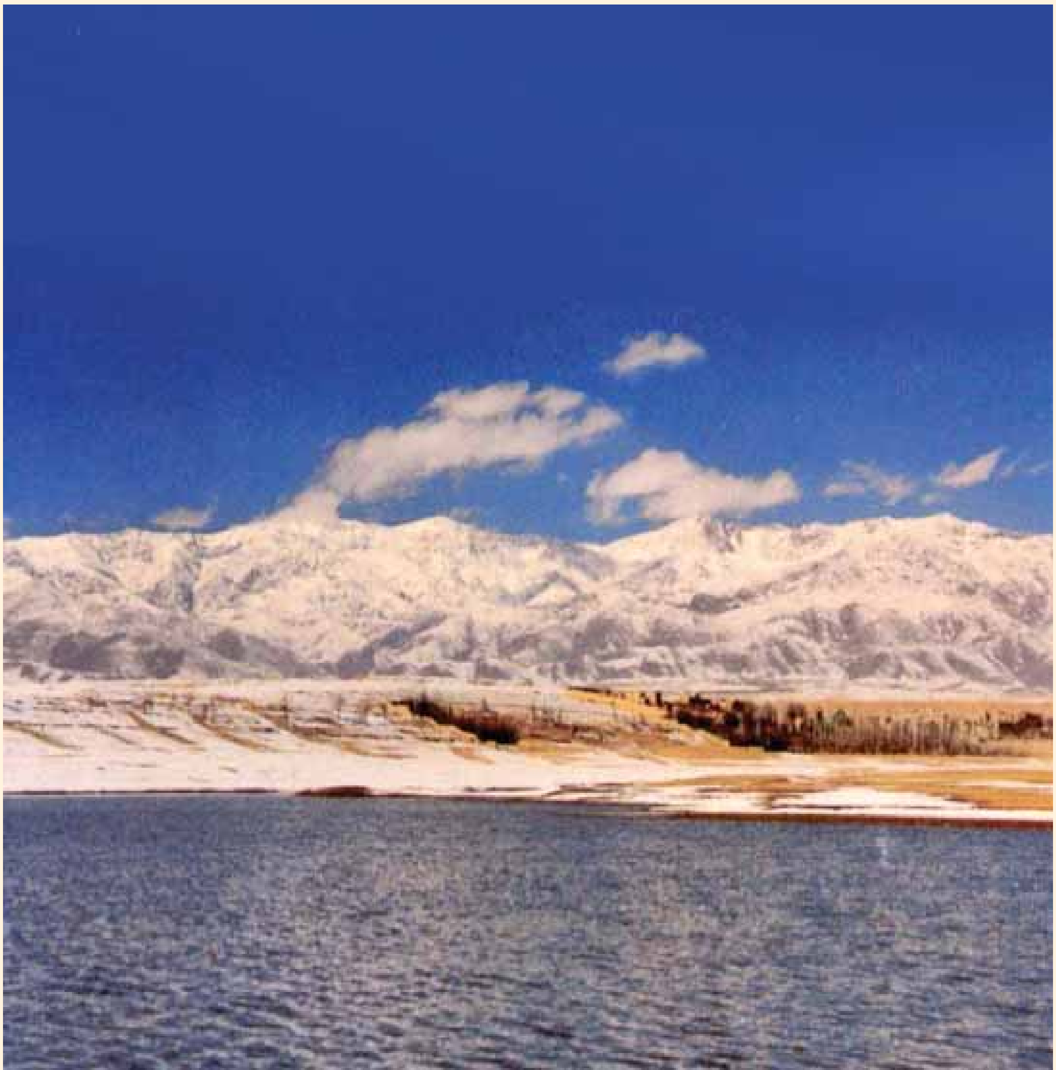

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د سویل سمندرگی: د ختیځ چین سمندرگی، د جاوا سمندرگی، د اندامان سمندرگی، د عربو سمندرگی او د عمان سمندرگی چې زیات سوداګریز اهمیت لري.

د آسیا په لویدیځ کې سور سمندرگی د ډېر اهمیت وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د آسیا جهیلونه، دویمه ډله دې د آسیا خلیجونه او دریمه ډله دې د آسیا سمندرګي په هغه نقشه کې چې د ټولګي مخې ته ځړېدلې ده وښيي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د ختیځ د دریو سمندرګیو نومونه واخلئ؟

۲ ـ د جاپان سمندرگی کوم هیوادونه سره بیلوي؟

الف ـ ترکیه او سوریه ب ـ جاپان او کوریا

۳ ـ د کسپین سمندرگی د آسیا په کومه برخه کې پروت دی؟

الف ـ ختیځ ب ـ لویدیځ ج ـ شمال د ـ سویل هـ ـ منځنۍ

۴ ـ ولې د آسیا د سواحلو په څنګ کې ډېر خلیجونه شته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د آسیا نقشه انځور کړي او په هغه کې دې د مهمو سمندرګیو او خلیجونو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ويشتم لوست

د آسيا د لويې وچې اقليم

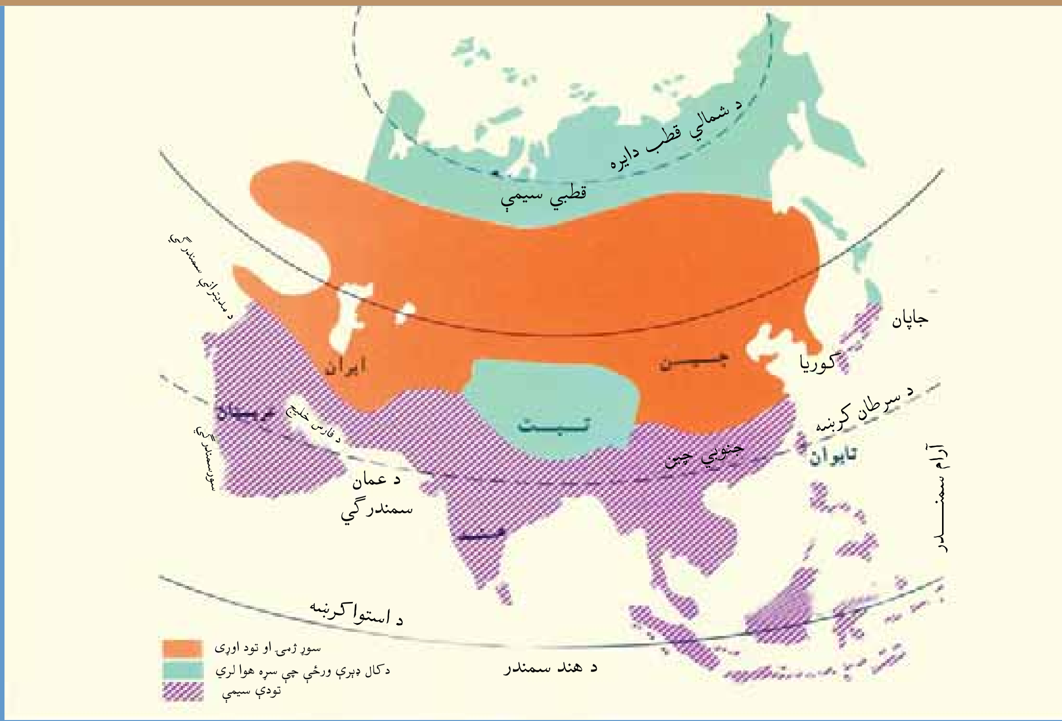

د آسيا د لويې وچې اقليمي نقشه

آيا پوهيږئ چې د آسيا اقليم ددې لويې وچې د خلکو په ژوند باندې څه اغيزه لري؟

آسيا ډېره پراخه او لويه وچه ده. داستوا له سيمې څخه ترشمالي قطبه او له ختيځ نه تر لويديځ پورې بيلابيلې اقليمي سيمې لري. لدې امله ده چې د آسيا په لويه وچه کې نباتي پيداوار، ځنگلونه، خاوره، د کورونو او جامو ډولونه بيلابيل او راز راز دي. د آسيا راز راز اقليم په لاندې توگه دی:

۱ - د قطبي او يخچالي سيمو اقليم

د آسيا د لويې وچې د شمالي سواحلو په اوږدوکې د شمالي عرض البلد له $66\frac{1}{2}$ درجو څخه تر ۸۵ درجو پورې قطبي برخې پراختيا پيداکړې ده. دا اقليمي سيمه د تندرا سيمې په نامه ياديږي. ټيټ بوټي دلته زيات دي، خاوره يې حاصلخيزه نه ده. له کنگل او واورې نه ډک وي. تودوخه يې ډېره کمه ده چې کابو د سانتي گريد ۲۰- درجو ته رسيږي.

۲ ـ د قطب لاندې اقليم

دا اقليمي سيمه له ختيځ نه لويديځ ته د سايبريا زياته برخه نيولې ده. ژمی يې ډېر سوړ او دوبی يې لږ سوړ يعنې د ۱۸ او ۱۹ درجې د سانتي گريد دی. ستنيز پاڼي هميشني شنه ځنگلونه په دې سيمې کې زيات دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د ستپ د سيمې اقليم

دا ډول اقليم د منځنۍ آسيا د چين له شمال لويديځ څخه پيل شوی لکه د يو کمربند په څير تر ترکيې پورې غځېدلې ده. د افغانستان او ايران په ګډون د منځنۍ آسيا هيوادونه پکې راځي. د ورښت اندازه يې ډېره کمه ده يعنې کابو د ۱۵۰ او ۲۰۰ ملي مترو په منځ کې ده. تودوخه يې په دوبي کې کابو ۴۰ درجې د سانتي ګريد ته او د ژمي سوړ والی يې منفي لس او پنځلس درجو د سانتي ګريد ته رسيږي . ددې په څير صحراګاني په ايران ، افغانستان، هند او پاکستان کې هم ليدل کيږي.

۴ـ د غرنيو او لوړو برخو اقليم

د هماليا، قراقرم، تيان شان، هندوکش، البرز او زاګروس د غرو لړيو د لوړو سيمو اقليم جوړ کړی دی د ورښت اندازه يې تل د واورو په شکل وي. د غرونو دا لړۍ د آسيا د سيندونو سرچينه جوړوي.

۵ ـ صحرايي اقليم

د عربستان ټاپو وزمه چې د افريقا د لويې صحرا په اوږدوکې پرته ده د دوبي د تودوخې درجه يې له ۴۵ سانتي ګريد درجو نه زياتيږي او په ژمي کې شلو او پنځلس درجو ته راټيټيږي. په ډېرو کلونو کې ورښت پکې نه کيږي. ورښت يې کله کله ۵۰ ملي مترو ته رسيږي چې هغه سيلابي او تخريبي وي.

۶ ـ معتدل اقليم

کلنی ورښت يې له ۴۰۰ ملي مترونه زيات وي او د ژمی منځنۍ تودوخه يې له پنځلس درجو نه جګه او دوبی يې ۳۰ درجو دسانتي ګريد ته رسيږي. د چين ټول هيواد د هماليا جنوب او د هند شمال په دې اقليم کې شامل دي.

۷ـ مديترانه يي اقليم

د ترکيې يوه محدوده ساحلي برخه، د عراق شمال ختيځه برخه، د کسپين د سمندرګي سويل ختيځې ساحلي برخې يوه کوچنی سيمه او د مديتراني سمندرګي ختيځې غاړې په مديترانه يي اقليم کې شاملې دي. دوبی يې وچ، ژمی يې باراني او معتدل او دوبی يې نسبتا تود دی. دستروس ونې (نارنج، مالټه، ليمو) او مديترانه يي بوټي په دې ځای کې ډېر شنه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د استوایي سوانا اقلیم

د دوبي ورښت بې له ۸۰۰ ملي مترونه زیات دی. د اوړي او ژمي تودوخه بې زیات بدلون نه لري د ۲۰ او ۳۰ درجو په منځ کې بدلون لري د هند و چین ټاپو وزمه او د هند د نیمې قارې زیاته برخه دا ډول استوایي سوانا اقلیم لري. جګ جګ بوټي، میوه لرونکې او بې میوې ونې پکې شنې کیږي.

۹ ـ د ا ستوا د باراني ځنګلونو اقلیم

د شرق الهند ټاپوګان، د هندوچین لویدیځ سواحل د بنګله دیش سویل او د شمال لویدیځ هند یوه برخه په دې کې شامل دي. کلنی ورښت بې ډېر زیات دی او په هره میاشت کې له ۵۰۰ ملي مترو څخه زیات ورښت لري. په دې ځای کې د کال فصلونه نشته، کلنۍ منځنۍ تودوخه بې د ۲۵ او ۳۰ د سانتي ګرید درجو په منځ کې ده. هوایې تل توده او لنده وي. د ربړ ونې بې له مهمو پیدا وارو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو وويشل شي هره ډله دې د آسيا داقليم درې سيمې تر بحث لاندې ونيسي او نتيجه دې خپلو ټولګيوالوته بيان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د تندرا سيمه د آسيا د کوم ډول اقليم په سيمه کې پرته ده؟
الف ـ تر قطبي لاندې ب ـ قطبي ساحه ج ـ صحرايي د ـ غرني
۲ ـ د استوايي ځنګلونو اقليم کومې ځانګړتياوې لري؟
الف ـ ډېر ورښت د زياتې تودوخې سره ب ـ کم ورښت او تودوخه يې له صفر نه ټيټه
۳ ـ بنګله ديش کوم ډول اقليم لري؟
الف ـ قطبي اقليم ب ـ تحت قطبي اقليم ج ـ استوايي اقليم د ـ صحرايي اقليم
۴ ـ صحرايي اقليم دآسيا په کومه برخه کې اکثريت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د آسيا اقليمي نقشه رسمه کړي او د ډول ډول اقليمونو سيمه په رنګونو نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

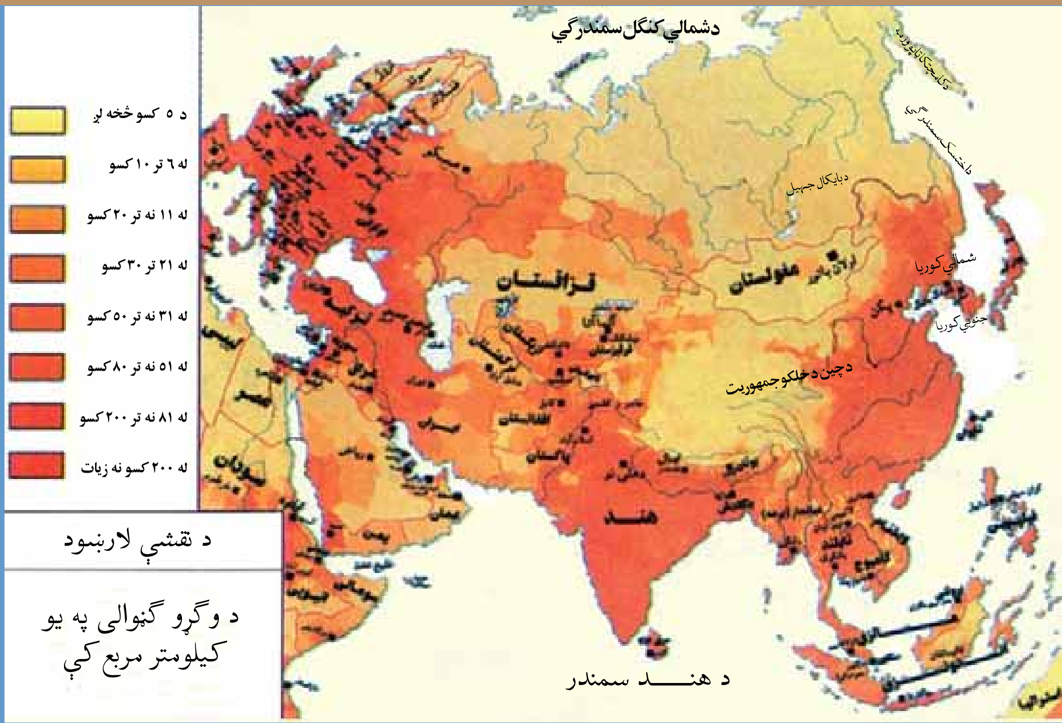

دآسيا د خلکو د نفوس، ژبې، دينونو او نژاد په باره کې څه پوهېږئ؟

د آسيا د نفوسو ګڼوالي ته په نقشه کې ځير شئ. آيا ددې لويې وچې په ټولو ځايوکې خلک په يوه اندازه خپاره دي؟ په کومو ځايونوکې د خلکو ګڼوالی زيات او په کومو ځايوکې خلک لږ ليدل کيږي؟

د ۲۰۰۸ ميلادي کال د سر شميرنې له مخې د آسيا په لويه وچه کې د نفوسو شمېر کابو ۴،۰۵ مليارده کسه شمېرل شوی دی.

د وګړو نه ډکې او لږ نفوسه سيمې د ژوند د شرايطو په اساس د آسيا په بيلو بيلو برخوکې سره توپيرکوي.

په هغو سيموکې چې د ژوند ښه شرايط لکه ښه او برابر اقليم، د کرنې او مالدارۍ پراخې ځمکې، د صنعتي فابريکو موجوديت، ښارونه او د سوداګرۍ بندرونه، ترانسپورتي ډېرې لارې، د مواصلاتو وسايط او وسيلې او زياته کارموندنه په کې وشي د نفوسو شمېر هلته مخ په زياتيدودی.

په غرنيو سيموکې چې په اوږدې مودې کې سوړ اقليم لري،کرنيز لږې ځمکې، د صنعتي فابريکو نشتوالی، د ترانسپورتي وسايلو او لارو کمبود او زورتوب ، د کارنه پيدايښت، وزګارتيا او په ګرمو، مرطوبو، ځنګلي او با طلاقي سيموکې د وګړو شمير ډېرکم وي.

کوم هيوادونه چې په آسياکې زيات نفوس لري د چين، هند، اندونيزيا، پاکستان، بنګله ديش، جاپان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سویل ختیځ آسیا هیوادونه دي.

د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو نه د ډکو ځایونو او لږ نفوسه ځایونو په اړه خپل دلایل بیان کړئ؟

ژبې

د آسیا خلک په بیلابیلو ژبو خبرې کوي. د آسیا دخلکو ژبې په دوو لویو برخو وېشل شوي چې د ژیړ پوټکو ژبې لکه د چین، کوریا او مغولستان د خلکو ژبې دي. او د سپین پوستکو ژبې لکه عربي، اردو، پښتو، دري، فارسي او ترکي ژبې دي.

دینونه

د آسیا لویه وچه، د لویو دینونو او لرغونو آیینونو لویه وچه ده. لوی دینونه یې عبارت دي له: اسلام مقدس دین، مسیحیت او یهودیت څخه. د عربي هیوادونو، د منځنۍ آسیا هیوادونو، افغانستان، ایران، پاکستان، بنګله دیش، اندونیزیا او نور و دین اسلام دی. چې مقدس ځایونه یې په مکه معظمه، مدینه منوره او بیت المقدس کې دي.

د آسیا د لوېې وچې لرغوني آیینونه: بودایي، برهمایي، شنتو، کنفسیوس او داسې نوردي. چې د چین، هند، جاپان او کوریا خلک یې پیروان دي.

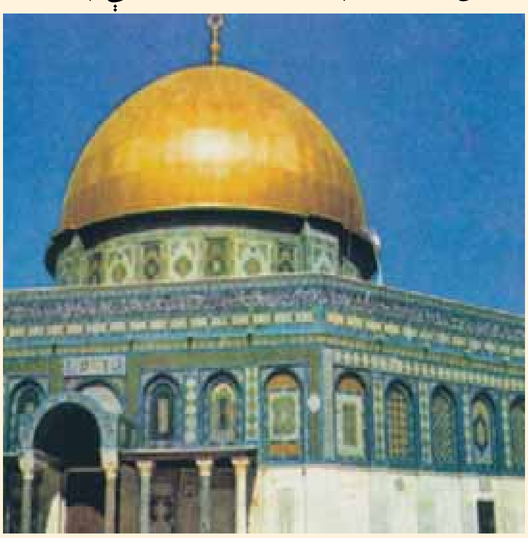

په بیت المقدس کې د اقصی د جومات انځور

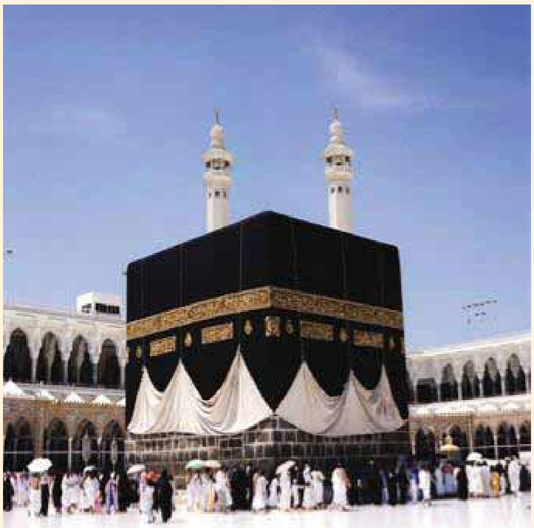

د مکې معظمې انځور

نژاد

د آسيا خلک درې رنگه يعني سپين، ژيړ او کم رنگه تور نژاد لري.

ـ سپين نژاد: په منځنۍ آسيا، لويديځه او سويل لويديځه آسيا او د سويلي آسيا په يوه برخه کې ژوند کوي.

ـ ژيړ نژاد: په ختيځ، سويل ختيځ او سايبريا کې ژوند کوي.

ـ تور نژاد: دهند په سويل کې، سريلانکا او د مالديو په ټاپوگانو کې استوگنه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

د هرې ډلې غړي دې پریوې لاندینۍ پوښتنې باندې بحث وکړي او نقشې ته په ځیرکیدو سره دې ځواب ووايي.

۱ ـ دآسیا د وګړو نه د ډکو هیوادونو نومونه واخلئ؟
۲ ـ لږ نفوسه سیمې د آسیا په کوموځایوکې پرتې دي؟ ولې لږ نفوسه دي؟
۳ ـ اسلامي مقدس ځایونه په کوم هیواد کې پراته دي او د څه په نامه یادیږي؟
۴ ـ د آسیا د خلکو د نامتو ژبو نومونه واخلئ؟
۵ ـ ژیړ پوستکي په کومو آسیایي هیوادوکې ژوند کوي؟
۶ ـ د جاپان، هند او بنګله دیش خلک د کوم آیین او دین پیروان دي؟

پوښتنې

په لاندې جدول کې په ځیر سره وګورئ، د الفبا د څنګ اعداد د مربوطو جملو په قطار کې ورسوئ.

۱	الف	د مسلمانانو مقدس ځایونه	دآسیا په ختیځ، سهیل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي
۲	ب	د آسیا د وګړو ډک هیوادونه	د هند په سهیل، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې ژوند کوي
۳	ج	ژیړ پوټکي	په غربی سوړ اقلیم سیمه کې، تودې مرطوبې، ځنګلي اوبا طلاقی سیمې کې.
۴	د	د نفوسو ګڼوالی	په سعودي عربستان او فلسطین کې ځای لري.
۵	هـ	کم رنګه تور پوستکي	د انسانانو په منځ کې د افهام او تفهیم وسیله ده.
۶	و	کم نفوسه سیمې	چین، هند، اندونیزیا،پاکستان، بنګله دیش، جاپان او د هند او چین هیوادونه دي.
۷	ز	ژبه	هغو سیمو کې چې د ژوند ښه شرایط او د کار پیداښت وي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

کوم عوامل په یوه سیمه کې د وګړو د زیاتیدو باعث ګرځي؟ په دې اړه په خپلو کتابچو کې یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دېرشم لوست

اقتصادي جغرافیه

آیا کولای شئ چې د آسیا په لویه وچه کې د چای د تولیدونکو څو هیوادونو نومونه واخلئ؟

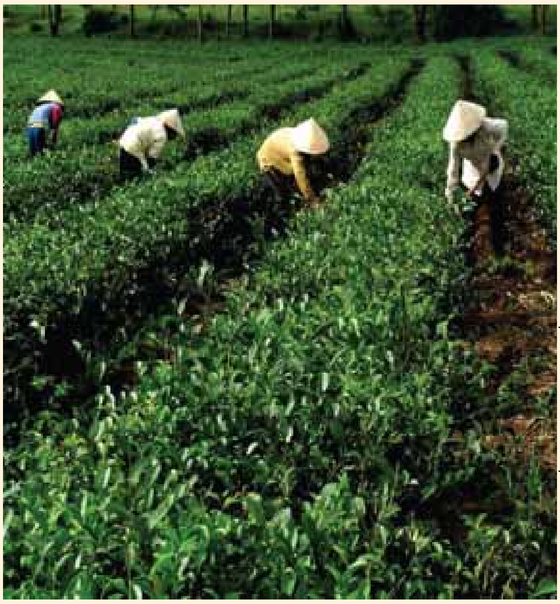
د چای کرونده

د آسیا د لویې وچې اقتصادي نقشې ته وګورئ. پخوا د آسیا د لویې وچې اقتصاد په کرنه او مالداری ولاړ و چې په پخواني شکل کېده خو د وګړو د زیاتوالي او د ښارونو د ودې سره غذایي توکوته ورځ په ورځ اړتیا زیاته شوه.

لدې امله آسیایي هیوادونه زیار باسي خلکوته د غذایي توکو د برابرولو لپاره، د کرنې د نویو طریقو او ماشین آلاتو نه په ګټې اخستنې سره کرنیز تولیدات زیات کړي. د آسیا په لویه وچه کې د اقلیمي ځانګړو شرایطو په اساس په هغو ځایونو کې چې حاصلخیزې ځمکې او زیاتې اوبه لري، خلک په کرنې بوخت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

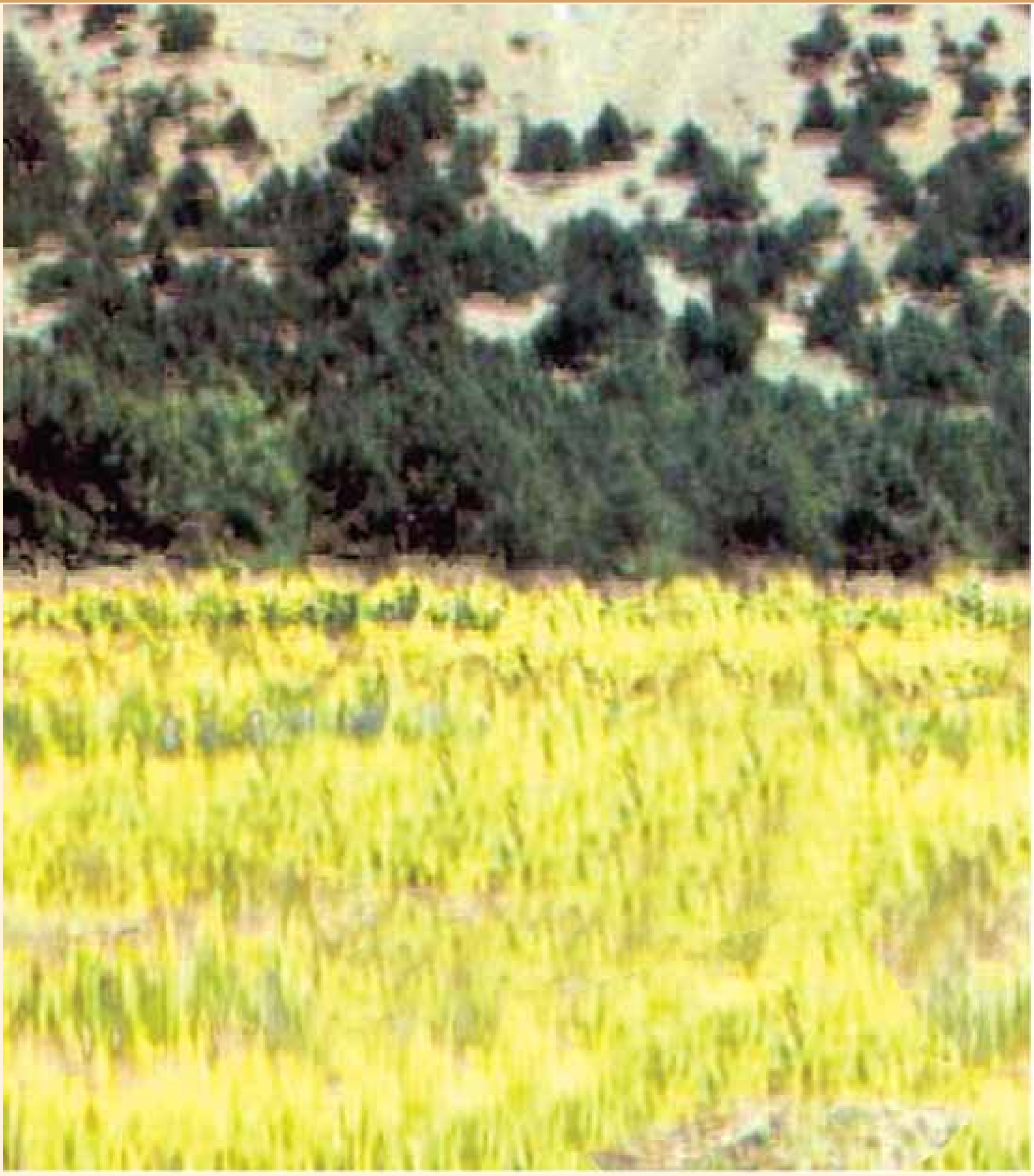

د آسیا د لوېې وچې په بیلو بیلو برخو کې د اقلیم او کرنې هماهنګي باید په پام کې ونیسو. دآسیا په وچو سیمو کې غلې دانې لکه غنم، اوربشې او جوار کرل کیږي. په منځنۍ او سویل ختیځه آسیا کې د آرام سمندر او د هند د سمندر په غاړو کې د زیاتې لندې هوا او ورښت له امله وریجې کرل کیږي. په دې وروستیو کلونو کې کرنه او د حاصل ټولول په ټولو دغو سیمو او په ځانګړې ډول په هغو هیوادونو کې چې صنعت ته یې ډېره پاملرنه کړیده میکانیزه شوې ده او زیاتوالی یې پیدا کړی دی. دچای او کنف تولید په هند، پاکستان، سیلون اوبنګله دیش کې زیات اهمیت لري.

مالداری

دآسیا په لویه وچه کې خصوصا په منځنۍ او لویدیځه برخه کې د څارویو ساتل او روزنه ډېر رواج لري. په دې سیمو او په غرنیو سیمو کې ډېر دغوایانو او پسونو روزنه کوي. آس په ځانگړې ډول ترکمني ښکلي آسونه په منځنۍ آسیا کې روزل کیږي. د قره قل د پسونو روزنه په افغانستان او ایران کې رواج لري.

د فیل روزنه د سویل ختیځې آسیا په هیوادونو او د هند په یوه برخه کې رواج لري. له فیل نه په کرنیزو کارو اوحمل و نقل کې گټه اخستل کیږي.

د پسو د مینځلو مرکز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي هره ډله دې لاندني موضوعاتو باندې بحث وکړي او د بحث نتيجه دې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

کرنه.........

مالداري.....

پوښتنې

لاندې سمې جملې په (ص) او ناسمې جملې په (غ) نښه کړئ:

۱ ـ دآسيا د لويې وچې اقتصاد په صنعت بأندې ولاړ دی. (　　)

۲ ـ آسيايي هيوادونه زيار باسي دغذايي توکو د پوره کولو لپاره د کرنيزو توليداتو اندازه زياته کړي. (　)

۳ ـ دآسيا د لويې وچې په وچو برخوکې ډېرې وريجې توليدېږي . (　　)

۴ ـ د آسيا په لويه وچه کې د چای توليد په هند، پاکستان، سيلون او بنګله ديش کې ډېر رواج لري. (　)

له ټولګي څخه بهر فعاليت

دفيل په اړه چې څه رنګه حيوان دی او په کوم ځای کې د څه کار لپاره ساتل کيږي، يو مطلب وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې بيان کړئ.

کانونه او صنایع

د گاز تصفیه

آیا پوهیږئ چي د آسیا صنعتي هیوادونه کوم دي؟

تر ځمکي لاندي منابعو څخه گټه اخیستل او د کاني توکو را ایستنه دآسیا د لويي وچي یوه بله برخه اقتصادي عایدات جوړوي چي له کرني څخه ډېر وروسته ورڅخه گټه واخیستل شوه.

استعماري سیالۍ اساسي عامل و چي په دې لویه وچه کي د کانونو را ایستنه کي د ځنډ او خنډ لامل شو. د آسیا لویه وچه د کانونو او د ځمکي لاندي منابعو خصوصا نفتو، گازو او ډېرو سکرو په برخه کي ډېره غني ده. د سویل لویدیځ هیوادونه چي د فارس خلیج په شاوخواکي پراته دي. لکه سعودي عربستان، عراق، ایران، کویت، متحده عربي امارات د نړۍ د نفتو او گازو ډېري سهمي کاني زېرمي لري چي مختلفو هیوادوته یې صادروي. د ډېرو سکرو را ایستنه په ایران، ترکیې او هند (د کلکتې لویدیځ) کي شهرت لري.

د آسیا په ختیځ کي جاپان ډېر لوی صنعتي هیواد دی.که څه هم چي دا هیواد د کاني زیرمو له پلوه کمزوری دی خو لږ تر لږه یې د اوسپني، ډېرو سکرو، مالگي او سلفرو په را ایستني سره خپلو صنایعو ته پراختیا ورکړې وه. جاپان د اوبو د برېښنا له ډېرو لویو تولیدوونکو هیوادو څخه دی. روسیه په آسیایي برخه کي پر نفتو سربیره ، د ډېرو سکرو، اوسپني او نورو فلزاتو ډېري زیرمي لري. د آسیا په سویل ختیځ کي اندونیزیا او میانمار د نفتو د تولیدولو ډېر لوی هیوادونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

صنايعو په آسياكې ډېره وده نده كړې. خو درانه صنايع په روسيې د چين د خلكو په جمهوريت، هند او جاپان كې منځته راغلي. د آسيا ډېر مهم صنعتي هيواد جاپان دی خو د جنوبي كوريا، چين او تايوان نومونه هم د يادولو وړ دي.

ددې هيوادونو صنعتي توكي د نړۍ هرې خواته صادريږي. چې ځينې يې دادي: هر راز ماشين آلات، الوتكې، موټر، تراكتورونه، كمباين، د لارو جوړولو ماشينونه، موټرسيكلونه، راډيو او د عكاسۍ سامانونه، كاغذي صنايع اوكرنيز صنايع په جاپان كې د نفتو ويستلو لوېې بيړۍ هم جوړيږي.

د چين ديوال

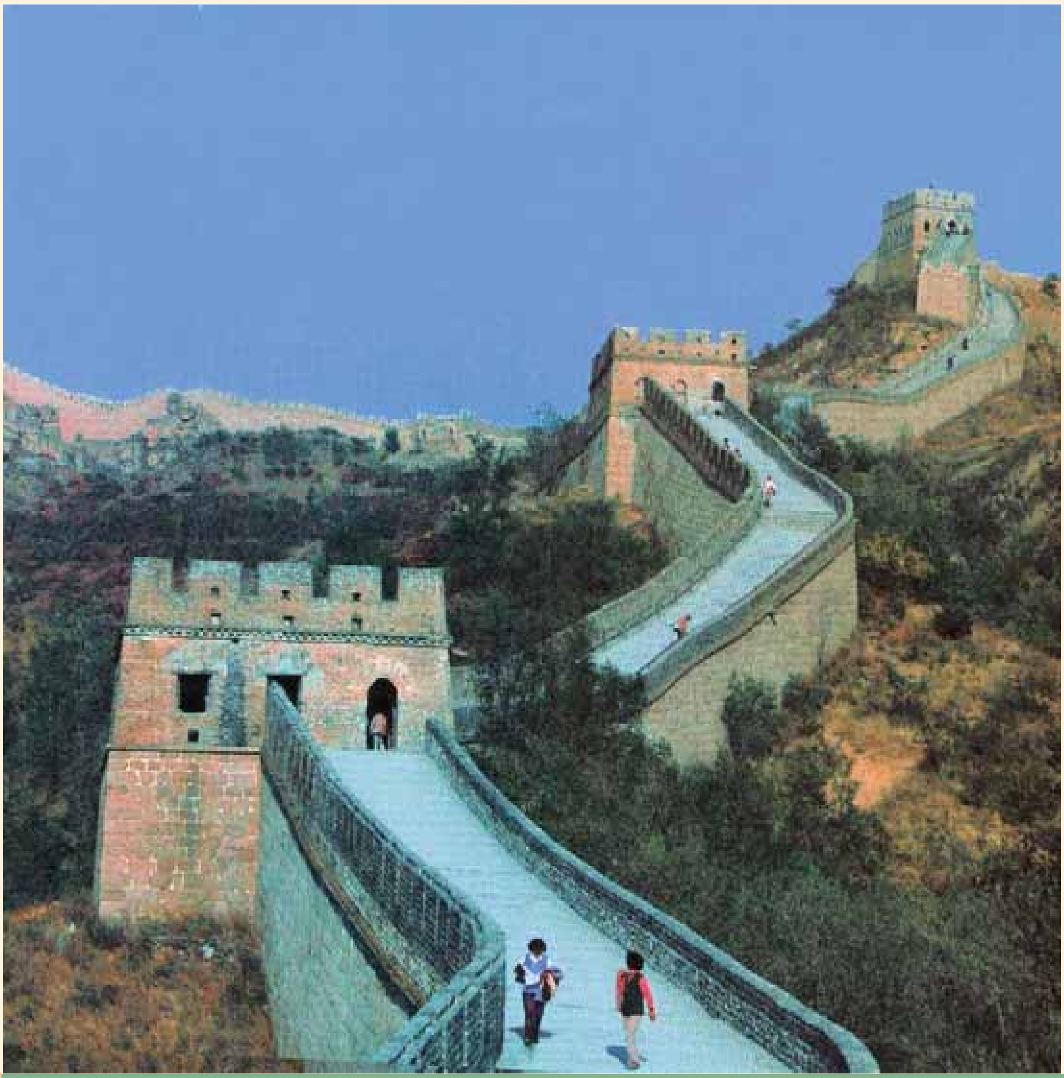

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا ځینې هیوادونه اوس هم په کرنه تکیه لري. په دې هیوادونو کې عمده صنعت غالۍ اوبدل او لاسي صنایع دي. خو ورو ورو په صنعتي هیوادونو بدلیږي. هغه آسیایي هیوادونه چې له اوبو او سمندرونو سره نښتي، د هغو سوداګري (صادرات او واردات) د سمندر له لارې کیږي. کب نیول هم په آسیا کې ډېر دود دي.

تاج محل

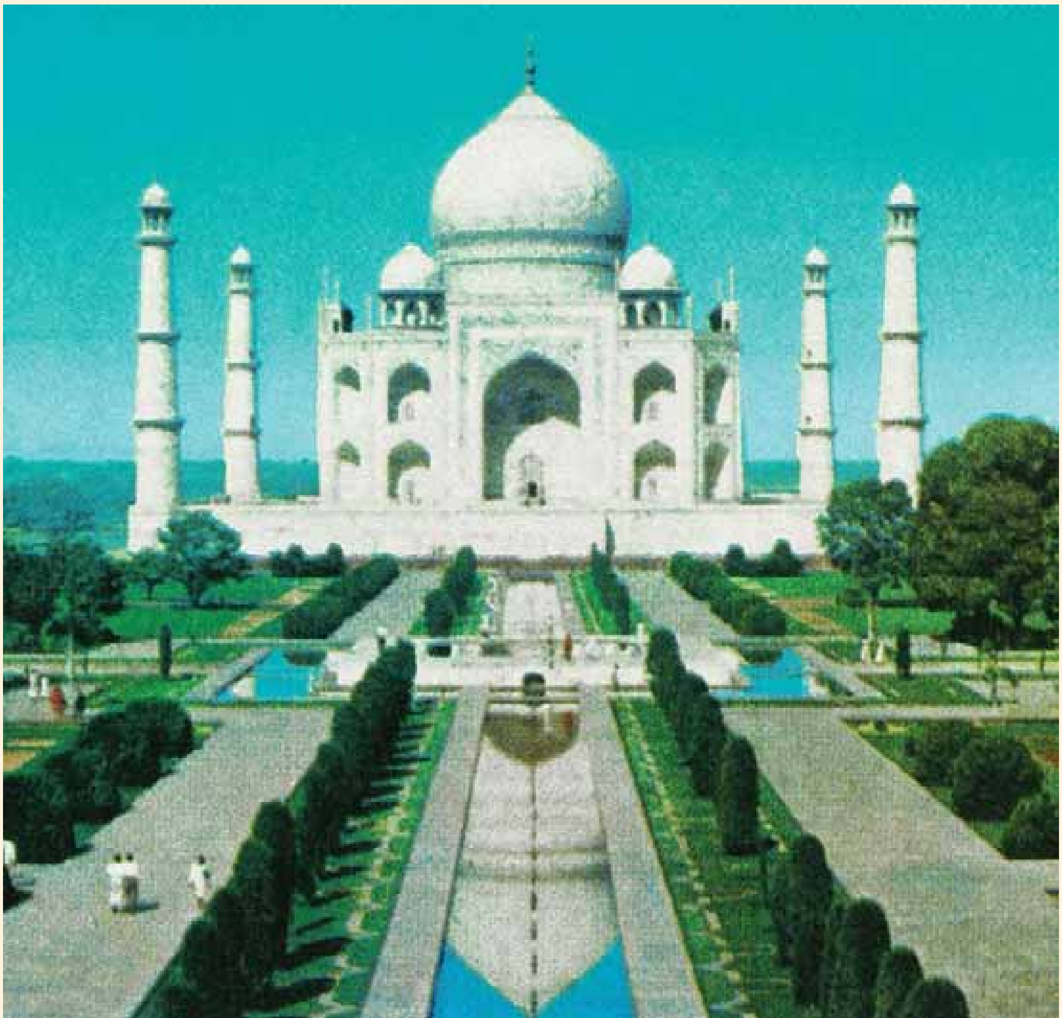

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آسیاکې د لیدلو وړ توریستیکي ځایونه لکه زیارتونه، طبیعي او تفریحي منظرې زیاتې دي. هرکال زرګونه خلک له تاریخي او طبیعي ځایونو څخه لیدنه کوي چې ددې وچې په اقتصاد کې ډېر اهمیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه پر یوې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او پایله دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

- کانونه
- صنایع
- توریزم

پوښتنې

۱ ـ نفت په کومو آسیایي هیوادونوکې زیات دي؟
۲ ـ د آسیایي هیوادونو درانه صنایع ،کوم تولیدات جوړوي؟
۳ ـ د آسیا د ډېرو مهمو صنعتي هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د منځني ختیځ په هیوادونوکې د نفتو د نقشې په اړه معلومات راټول کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا مواصلاتي جغرافیه

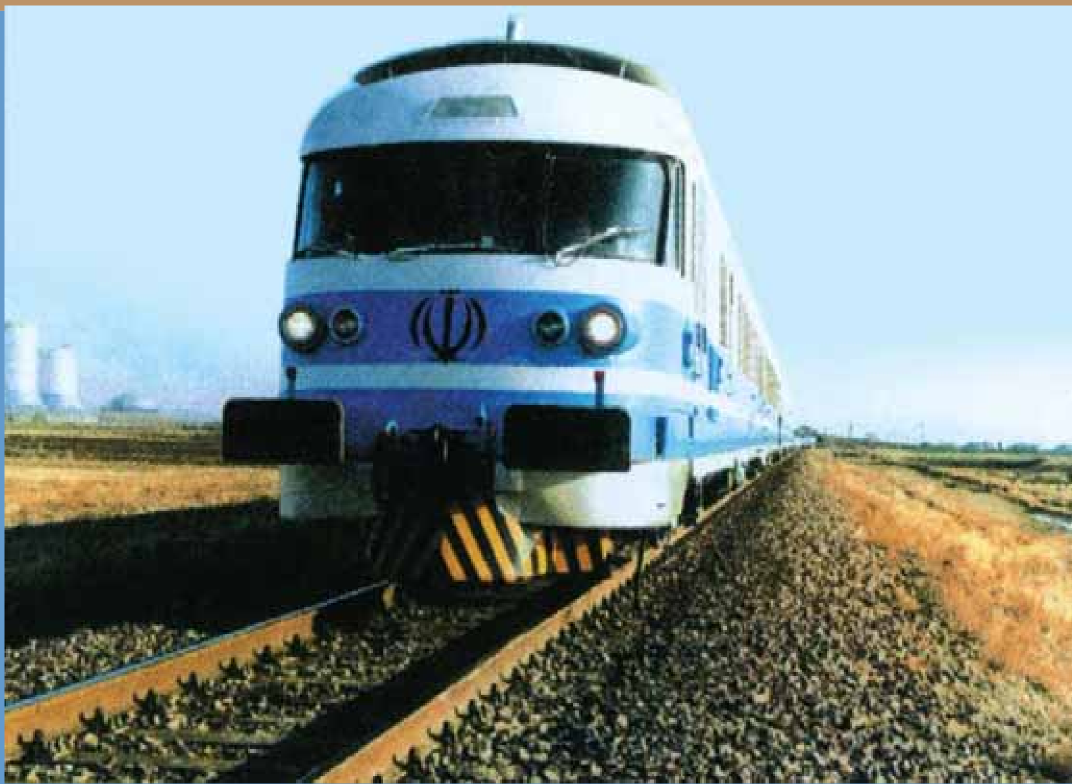

آیا د ورېښمو د لارې په اړه څه پوهېږئ؟

د ورېښمو لاره لرغوني لاره وه چې چین او هندوستان يې له مدیترانې سمندرگي او اروپا سره نښلول. دا لاره له ډېرو آسیايي هیوادونو په ځانگړې ډول له افغانستان څخه تیریده په دې لاره ورېښم او دواگاني له آسیا څخه اروپا ته وړل کېدې. نن لارو له پخوانه زیات پراختیا موندلې ده.

لارې په درېو برخو وېشي:

۱ ـ د وچې لارې چې له سړکونو او د اوسپنو له پټلیو څخه عبارت دي.

۲ ـ هوایي کرښې.

۳ ـ د اوبو یا سمندري لارې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې:

دا لارې سړکونه او د اوسپنې پټلۍ دي. د اوسپنې پټلۍ مهمې، ارزانې او ډېرې د امن لارې دي چې ډېر آسیايي هیوادونه ترې گټه اخلي. ډېره اوږده د اوسپنې لاره په روسیه کې ده چې د ولادیواستوک بندر چې د جاپان سمندرگي په غاړوکې پروت دی له مسکواو اروپا سره نښلوي . په اوس وخت کې د ترکیې، ایران، پاکستان او هند هیوادونه له یوبل سره د اوسپنو د پټلیو په وسیله نښلي او سوداگریز مالونه او مسافرین بیلابیلو ځایونو ته رسوي. د آسیا په ځینو نویو ښارونوکې د اوسپنې پټلۍ د ځمکې لاندې د (مترو) په ډول شته دي.

۲. سمندري لارې

د آسیا خلکو له لرغونو زمانو څخه تر ننه پورې په هغو ځایو کې چې سمندرګیو او سیندونو یې ډېرې اوبه او لږ ځوړ درلود او د بېړۍ چلولو وړ وې له هغو نه د خلکو او سوداګریزو توکو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخیستله. مهم کانالونه او آبناګانې لکه: د باب المندب آبنا، مالاکا او هرمز د آسیا د لویې وچې په شاوخوا کې پراته دي. د هرمز آبنا چې د عمان د سمندرګی او د فارس خلیج په منځ کې پروت دی هره ورځ زیات شمیر بېړۍ ورڅخه تیرېږي او په زرګونو بوشکې نفت د نړۍ ګوټ ګوټ ته لېږدوي، د سویز کانال سور سمندرګی د مدیترانې له سمندرګي سره نښلوي چې ډېر سوداګریز مالونه د آسیاء اروپا او افریقا په منځ کې تبادله کوي.

د مالاکا آبنا چې د مالیزیا او اندونیزیا د هیوادونو په منځ کې پرته ده هم د آسیا ختیځ او سویل ختیځ هیوادونه له نورې نړۍ سره نښلوي.

۳. هوایي کرښې

هوایي کرښې لوی ښارونه سره نښلوي. د شلمې پېړۍ په وروستیو کې د الوتکو په جوړولو کې ډېر پرمختګونه شوي دي. الوتکه د لېږد (نقلیې) ډېره ګړندۍ وسیله ده چې ډېرې آسانتیاوې یې په لېږدولو را لېږدولو کې رامنځ ته کړې دي. د هر هیواد لوی ښارونه هوایي ډګرونه لري چې مسافرین او سوداګریز مالونه په لږ وخت کې له یوه ځای نه بل ځای ته لېږدوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په اړه بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

۱ ـ هوایي کرښې ۲ ـ سمندري کرښې ۳ ـ د وچې لارې

پوښتنې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې کومې لارې دي؟

۲ ـ ډېره ارزانه او د امن مواصلاتي لاره کومه ده؟

۳ ـ کومه آبنا د عمان د سمندرګي او د فارس د خلیج په منځ کې پرته ده؟

۴ ـ د سویز کانال .... سمندرګی له .... سمندرګي سره نښلوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د مواصلاتي لارو د اقتصادي اهمیت په اړه یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسي جغرافیه

د آسیا د سیاسي جغرافیې په اړه څه پوهیږئ؟

سیاسي جغرافیه د جغرافیې د علم یوه څانګه ده چې د هیوادونو د څلور خوا او سرحدونو په اړه، کورنیو او نړیوالو اړیکو او اداري جوړښت باندې بحث کوي.

آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې پراخه ساحه یې نیولې ده. په دې لویه وچه کې ۴۲ خپلواک هیوادونه پراته دي، چې بیلابیل رژیمونه لري. په ځینو دغو هیوادو لکه افغانستان او ایران کې اسلامي جمهوري حکم چلوي. یو شمیر نور جمهوري رژیمونه لري. ځینې هیوادونه لکه جاپان شاهي رژیم لري. د قطر او متحده عربي امارات شیخ نیشني حکومت لري او فلسطین خود مختاره دولت لري. ځینې د نظر خاوندان د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو برخو ویشي:

۱ ـ منځنی ختیځ چې د آسیا په سهیل لویدیځ کې پروت دی او اسلامي عربي هیوادونه او ایران په کې پراته دي.

۲ ـ د آسیا جنوب چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، پاکستان، هند، بنګله دیش په کې پراته دي.

۳ ـ د آسیا سویل ختیځ: چې مهم هیوادونه یې د اندونیزیا اسلامي هیواد او مالیزیا دي.

۴ ـ لرې ختیځ چې مهم هیوادونه یې چین، جاپان او کوریا دي.

۵ ـ منځنۍ آسیا چې د تاجکستان نه تر ترکمنستان او قزاقستان پورې په کې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ شمالي آسيا چې يوازې د روسيې آسيايي برخه په کې پرته ده.
۷ ـ لويديځه آسيا چې په کوچنۍ آسيا هم يادېږي او لوی هيوادېې ترکيه ده. هغه هيوادونه چې د سمندرونو په خواکې پراته دي د ټولو هيوادونو خواته آزاده لاره لري. د افغانستان، مغولستان، لاووس، نيپال، بوتان او د منځنۍ آسيا هيوادونه آزاد سمندر ته لار نلري. چې له دې امله د نورو هيوادونو سره په ارتباطي ستونزو اخته دي. د آسيا لويه وچه ډېر او با ارزښته کاني مواد، مهم کرنيز محصولات او ډېروګړي او ښه د خرڅلاو بازارونه لري. په همدې دليل د اروپا يې هيوادونو د پاملرنې وړ ده. د اروپا استعماري هيوادونه په اوله کې د سوداګريزو کمپنيو په نامه آسيا ته راغلل، وروسته يې ساحلي برخي تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې. په اتلسمه او نولسمه پيړۍ کې اروپايان (پرتګاليان، هالنډيان، هسپانويان، انګريزان او فرانسويان) آسيا ته راغلل . پرتګاليانو د آسيا سويل ختيځ برخي تر خپل استعمار لاندې ونيولې. هالينډ اندونزيا، انګريزانو د ميانمار نه تر افغانستان پورې اشغال کړل. افغانستان د انګريزانو په ضد درې جګړې وکړې او لومړنی هيواد و چې د نړۍ لوی استعماري قدرت ته يې ماته ورکړه او خپله خپلواکي يې لاسته راوړه.
د شلمې پيړۍ په منځ کې په آسيا کې يوازې شلو هيوادونو خپلواکي درلوده. د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه په ملتونو کې ورځ په ورځ ژوندي کيده ترخو چې اکثرو هيوادونو خپله خپلواکي تر لاسه کړه.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په اوو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د سياسي نقشې پرمخ کې د آسيا د اوو برخو يوه، د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ سياسي جغرافيه د کومو موضوعاتو په اړه بحث کوي؟
۲ ـ کوم هيوادونه اسلامي جمهوريت لري؟ نوم يې واخلئ.
۳ ـ کوم هيوادونه آزاد سمندرته لار نلري؟ نوم يې واخلئ.
۴ ـ ولې د آسيا لويه وچه په اتلسمه او نولسمه ميلادي پيړۍ کې د استعمار ګرو تر پاملرنې لاندې راغلې وه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه هيوادونه چې د آسيا په لويې وچې کې آزاد سمندرته لاره نلري د هغو هيوادونو سره چې آزاد سمندرته لار لري د اقتصاد له پلوه انډول کړئ او پايله يې په راتلونکي ساعت کې خپلو ټولګيوالوته ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لويې وچې د هيوادونو لست

شميره	د هيواد نوم	پلازمينه	مساحت په کيلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۱	افغانستان	کابل	۶۵۲۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰	اسلامي جمهوري
۲	د عربو متحده امارات	ابوظبی	۸۳۶۰۰	۴۲۱۴۰۰۰	د اوو اميرنشينو فدراسيون
۳	اندونيزيا	جاگارتا	۱۹۰۴۲۳۳	۲۲۲۷۳۱۰۰۰	اسلامي جمهوري
۴	اردن	عمان	۸۹۳۲۶	۵۵۰۵۰۰۰	مشروطه شاهي
۵	ازبکستان	تاشکند	۴۴۷۴۰۰	۲۶۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۶	ايران	تهران	۱۶۴۸۱۹۵	۷۰۴۷۲۸۴۶	اسلامي جمهوري
۷	بحرين	منامه	۶۹۴	۷۲۷۰۰۰	شاهي
۸	بروئني	د سری بگاوان بندر	۵۷۶۵	۴۷۵۰۰۰	شاهي
۹	بنگله ديش	داکه	۱۴۷۵۷۰	۱۳۸۸۳۵۰۰۰	جمهوري
۱۰	بوتان	تيمپو	۴۷۰۰۰	۷۹۰۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۱	پاکستان	اسلام آباد	۷۹۶۰۹۵	۱۵۶۷۷۰۰۰۰	اسلامي‌فدرال‌جمهوري
۱۲	تاجيکستان	دوشنبه	۱۴۳۱۰۰	۷۰۶۳۰۰۰	جمهوري
۱۳	تايلند	بنکاک	۵۱۳۱۱۵	۶۴۶۳۲۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۴	تايوان	تايپي	۳۶۰۰۰	۲۲۸۱۵۰۰۰	جمهوري
۱۵	ترکمنستان	عشق آباد	۴۸۸۱۰۰	۴۸۹۹۰۰۰	جمهوري
۱۶	ختيځ تيمور	ديلی	۱۴۸۷۴	۱۰۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۷	ترکيه	انقره	۷۷۹۴۵۲	۷۲۹۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۸	چين	پيکنگ	۹۵۷۲۹۰۰	۱۳۱۱۳۸۱۰۰۰	يو حزبي سوسيالستي جمهوري
۱۹	روسيه	مسکو	۱۷۰۷۵۴۰۰	۱۴۲۳۹۴۰۰۰	فدرالي جمهوري
۲۰	جاپان	توکيو	۳۷۷۸۱۹	۱۲۷۷۱۶۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۱	سريلانکا	کلمبو	۶۵۶۱۰	۱۹۸۷۹۰۰۰	جمهوري
۲۲	سنگاپور	سنگاپور	۶۴۱	۴۴۰۸۰۰۰	جمهوري
۲۳	سوريه	دمشق	۱۸۵۱۸۰	۱۸۵۴۲۰۰۰	جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د هیواد نوم	پلازمېنه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۲۴	عراق	بغداد	۴۳۸۳۱۷	۲۸۵۱۳۰۰۰	جمهوري
۲۵	سعودي عربستان	رياض	۲۲۴۰۰۰۰	۲۳۶۸۷۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۶	عمان	مسقط	۳۰۹۵۰۰	۲۵۱۶۰۰۰	مطلقه شاهي
۲۷	فلسطين	قدس	۶۲۶۳	۴۱۴۱۰۰۰	خود مختاره دولت
۲۸	فلیپین	مانیلا	۳۰۰۰۰۰	۸۵۵۶۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۲۹	قبرس	نیکوزیا	۹۲۵۰	۱۰۰۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۰	قرغزستان	بیشکک	۱۹۸۵۰۰	۵۱۹۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۱	قزاقستان	استانه	۲۷۱۷۰۰	۱۵۲۴۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۲	قطر	دوحه	۱۱۴۷۱	۸۳۸۰۰۰	امارتي شیخ نشین
۳۳	کمبودیا	پنوم پن	۱۸۱۰۳۵	۱۳۶۴۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۴	سویلي کوریا	سیول	۹۹۶۴۶	۲۸۱۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۵	شمالي کوریا	پیونګ یانګ	۱۲۲۷۶۲	۲۲۵۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۶	کویت	کویت	۱۷۸۱۸	۳۰۸۴۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۷	لاووس	وین تیان	۲۳۶۸۰۰	۵۷۵۱۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۸	لبنان	بیروت	۱۰۴۰۰	۳۸۳۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۹	مالدیو	ماله	۲۸۹	۳۰۰۰۰۰	جمهوري
۴۰	مالیزیا	کوالا لامپور	۳۲۹۷۵۸	۲۶۶۴۰۰۰۰	مشروط فدرال شاهي
۴۱	مغولستان	اولان باتور	۱۵۶۶۵۰۰	۲۵۸۰۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۲	میانمار	رنګون	۶۷۶۵۷۷	۴۷۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۳	نیپال	کتمندو	۱۴۷۱۸۱	۲۷۶۷۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۴۴	ویتنام	هانوی	۳۳۱۰۴۱	۸۳۴۵۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۵	هند	نوی دهلی	۳۱۶۵۵۹۶	۱۱۱۹۵۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۶	یمن	صنعا	۵۵۵۰۰۰	۲۰۶۷۶۰۰۰	څو حزبي جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې ډېره برخه یې په ختیځه نیمه کره او شمالي نیمه کره کې پرته ده.
- د آسیا لویه وچه لرغوني تمدنونه او دینونه لري.
- آسیا لوړ غرونه (همالیا، هندوکش او البرز) او پراخې دښتې (د مغولستان دښته په مغلوستان کې، لوت په ایران کې، او ربع الخالي په عربستان کې) لري.
- په آسیا کې زیات سیندونه بهیږي، چې عبارت دي له اوب، آمور، سند، هلمند، کارون، فرات او داسې نورو څخه.
- د جغرافیایي موقعیت پر بنسټ، زیات جهیلونه د آسیا په قاره کې شته دي. چې عبارت دي له: بایکال، بالخاش، شیوا، ارومیه، وان او ارال څخه.
- د آسیا مهم خلیجونه د فارس خلیج، بنګال، عقبه او مهم سمندرګی یې د کسپین سمندرګی دی چې د آسیا د لویې وچې لوی داخلي سمندرګي جوړوي.
- دې موضوع ته په پاملرنې چې د آسیا لویه وچه د استوا له کرښې نه تر شمالي قطب پورې پرته ده، بیلا بیل اقلیمونه لري لکه د قطبي ساحې اقلیم، یخچالي، د قطبي لاندې اقلیم، د منځنۍ آسیا د ستپ سیمه، غرنۍ او لوړې څوکې، صحرایي، معتدله، مدیترانه یي، استوایي سوانا او استوایي او باراني ځنګلونه.
- د آسیا په لویه وچه کې د وګړو خپریدا یو ډول نده په کرنیزو پراخو ځمکو، د صنعتي فابریکو په څنګ، ښارونو او سوداګریزو بندرونو او ... کې د وګړو تراکم زیات او په غرنیو او تودو لندو ځنګلي سیمو کې وګړي لږ دي.
- د آسیا خلک سپین، ژیړ او کمرنګه تور نژاد لري.
- دآسیا اقتصاد پخوا ډېر په کرنه او مالدارۍ باندې ولاړ و او په ابتدائي توګه و.
- د آسیا سویل لویدیځ هیوادونه د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې لویې زیرمې لري.
- د آسیا ډېر مهم صنعتي هیوادونه دادي: جاپان، سویلي کوریا، چین او تایوان.
- د آسیا مواصلاتي لارې په دریو برخو، د وچې لارې، هوایي کرښې او اوبیزو لارو باندې ویشل شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د باب المندب، هرمز او ملاکا آبناګانې له اقتصادي او نظامي پلوه ډېر اهمیت لري او د آسیا په وچه کې پرتې دي.
- د سویز کانال سور سمندرګی او د مدیترانې سمندرګی سره نښلوي.
- د افغانستان او ایران هیوادونه اسلامي جمهوري حکومت لري.
- د قطر او متحده اماراتو هیوادونه د شیخ نشیني حکومت لري.
- د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو سیمو ویشل کېږي چې عبارت دي له: منځنی ختیځ، سویلي آسیا، سوېل ختیځ، لرې ختیځ، منځنۍ آسیا، شمالي آسیا او لویدیځه آسیا.
- د آسیا لویه وچه زیات او ارزښتناکه کاني منابعو او د خرڅلاو د ډېرمنو بازارونو، د لرلو له امله تل د استعماري هیوادونو د پاملرنې وړ ګرځېدلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافيايي اصطلاحات

اعتدالین: د کال هغه وختونه چې د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمودي لګيږي او دواړه قطبونه په یوه اندازه له لمر څخه ګټه اخلي او د استوا د کرښې په اوږدو په شمالي او سوېلي نیموکرو کې د هرې بلې نقطې د ورځې اوږدوالی ۱۲ ساعته دی. د اعتدالین وخت د پسرلي لومړۍ نېټه (د حمل لومړۍ) او د مني لومړۍ (د میزان لومړۍ) ده.

اقلیم: د ځمکې د هوا منځنۍ اندازه ده چې په یوې ټاکلې سیمې کې په یوې اوږدې مودې کې ټاکل کیږي.

استوايي قطر: د ځمکې د کرې ډېر لوی قطر ته وايي چې ځمکه په مساوي دوو شمالي او سویلي نیموکرو ویشي.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسیې په شمال کې هغوسیمو ته ویل کیږي چې ونې نلري چې ژمی یې سوړ او اوږد او خاوره د کال په ډېرو ورځوکې کنګل وي. د هغه ځای دوبی ډېر لنډ او د تودوخې درجه د لسو درجونه کمه ده اوپه همدې لنډې مودې کې د ځمکې د مخ کنګلونه ویلې کیږي او بوټي لکه خزې او ګلسنګ وده کوي.

تمدن: په ښارکې ژوند کول، ښاري رسم او رواج سره بلدتیا او د ځان لپاره د پرمختګ د ښه ژوند د اسبابونو تیارولوته تمدن وايي.

توریست: د تاریخ له مخې فرانسوي اشراف زاده ګانوته چې د تحصیل اوپه ژوندکې د تجربو د لاسته راوړلو لپاره به سفر ته تلل توریست (سیلاني) یې ورته وایه. دا اصطلاح له نولسمې پیړۍ نه معمول شوه، وروسته بې دا اصطلاح په فرانسې کې هغو خلکوته کاروله چې د وزګارتیا د وخت تیرولو لپاره به بې فرانسې ته سفرکاوه داسې سفرونو ته نړۍ ګرځیدل یا توریزم وویل شو.

جهیل: ډېرې پراخې ولاړې اوبه دي چې په طبیعي حالت باندې د وچې په واسطه چاپیرشوې وي.

جنوبي نیمه کره: له استواکرښې نه تر جنوبي قطبه پورې جنوبي نیمه کره ده.

حضیض: کله چې ځمکه خپل انتقالي حرکت کې چې د لمر په چاپیره ګرځي هغه وخت چې د ځمکې او لمر واټن ډېر نږدې شي د حضیض په نامه یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیج: په وچه کې د پراخو او ژورو اوبو مخکې تګ دی چې دریو خواووته يې وچه او يوې خواته يې اوبه چاپیره شوې وي.

څرځای: هغه ځمکه ده چې ډېر بوټي پکې شنه کیږي چې څاروي کولای شي یوه موده پکې وڅري.

څوکه: د غره ډېرې لوړې برخې ته وايي.

د ارکتیک دایره: د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجه، په دې اصطلاح یادوي.

د انتارکتیک دایره: د جنوبي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو ته انتارکتیک ویل کیږي.

د استوا دایره: د عرض البلد لویه دایره ده چې د ځمکې کره په دوو شمالي او سویلي نیموکرو وېشي.

د جدي دایره: د جنوبي کرې $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د جدي په لومړۍ نیټه ورباندې عمودې لګیږي.

د سرطان دایره: د شمالي عرض البلد $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د سر طان پر لومړۍ ورځ ورباندې عمودې لګیږي.

د عرض البلد دایره: هغه دایرې چې د استوا د کرښې سره موازي دي او د ختیځ لویدیځ لوری لري او د طول البلد پر دایرو عمودوي.

د قطب ستوری: غټ او ځلیدونکی ستوری دی او د ځمکې شمالي قطب د هغه په لور پروت دی.

د اوړي شمسي انقلاب: دا انقلاب هغه وخت رامنځ ته کیږي چې د لمر وړانګې د سرطان پر کرښې (شمالي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د دوبي په لومړۍ نیټې باندې رامنځ ته کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې دوبی پیل کیږي.

د ژمي شمسي انقلاب: د ا انقلاب د جدي پر کرښې (جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د لمر د وړانګو عمودېدل د ژمي په لومړۍ ورځې باندې کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې ژمی پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرنې ابتدايي طريقه: کرکيله ده چې د لاس او حيواني يوې باندې سرته رسيږي.

د کرنې ماشيني طريقه: کرکيله ده چې د کرنيزو ماشين آلاتو په واسطه کيږي.

د جنوبي قطب نقطه: د ځمکې دکرې وروستۍ جنوبي نقطه ده چې د ځمکې د محور جنوبي وروستۍ برخه کې پرته ده.

د ځمکې محور: فرضي کرښهٔ ده چې د ځمکې کره د هغه په چاپيره ګرځي.

د ځمکې د محور ميلان: د ځمکې د محور ميلان د $23\frac{1}{2}$ درجې په زاويه د ځمکې د مدار پر مستوي باندې ده.

ستپ: د وښو سيمه چې د کرنې او څارويو څر ځای ته برابره وي. هغه سيمې چې نيمه وچ اقليم لري چې واښهٔ او نې په خپاره ډول پکې ليدل کيږي.

سمندرګی: د پراخو اوبو يوې برخې ته وايي چې تر سمندر وړه وي. ځينې وخت د سمندر سره نښتې وي او کله د وچې په واسطه چاپيره شوې وي.

سوانا: اقليمي سيمه ده چې بوټي، نيزارونه او ټيټې ونې لري.

شاليزار: هغه ځمکې چې شولې پکې کرل کيږي.

شمالي قطب: د ځمکې د کرې شمالي وروستنۍ برخې ته وايي.

شمالي نيمه کره: له استوا کرښې نه تر شمالي قطبه پورې شمالي نيمه کره ورته وايي.

صنعت: هغه کار او فعاليت دی چې د هغې په واسطه خام توکي په پخو توکو بدليږي. د مثال په توګه له اوسپنو څخه موټر او له پنبې څخه ټوکر او کالي جوړيږي

صحرايي اقليم: هغه اقليم دی چې ځانګړتياوې يې د وربښت لږوالی، د شپې او ورځې د تودوخې د درجې زيات توپير، سخت بادونه او د بوټو او نباتاتو لږوالی دی.

طبيعي جغرافيه: يوه څانګه د جغرافيې ده چې د غرونو، سيندونو، د هوا تودوخه، نباتاتو او سمندرونو په اړه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي ځنګل: د ځمکې يوه سيمه ده چې پخپله پرې ونې اوبوټې چاپيره شوي وي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي قطب او سويلي قطب په منځ کې غځېدلي وي او پر عرض البلد باندې عمودې وي.

قطبي قطر: چې په اصل کې د ځمکې محور دی او په استوايي قطر عمودوي. يوه څنډه يې شمالي قطب اوبله څنډه يې جنوبي قطب جوړوي.

قيمتي ډبرې: لاجوردو، ياقوتو، فيروزه او نوروته قيمتي او با ارزښته ډبرې وايي.

ګرينويچ: لندن ته نږدې يو پارک دی چې د ګرينويچ رصدخانه پکې جوړه شوې ده. او د صفر درجې طول البلد د هغه له منځ څخه تيريږي.

ماشيني صنايع: هغه کار او فعاليت دی چې د توکو جوړول د ماشين په واسطه کيږي.

مجسمه کره: د ځمکې د کرې کوچنی مدل په يو ټاکلی مقياس باندې دی.

واردات: سوداګريز مالونه چې له باندې نه هيواد ته راوړل کيږي، لکه: موټر، کالي، د بريښنا وسيلې، خوراکي توکي او داسې نور.

هکتار: د مساحت د اندازه کولو واحد دی او د هرو لسو زرو مترو مربعو معادل يا پنځه جريبه ځمکه ده

هوا (**جو**): د ځمکې د مخ چارچاپيره هوا ته جو وايي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسی نقشه

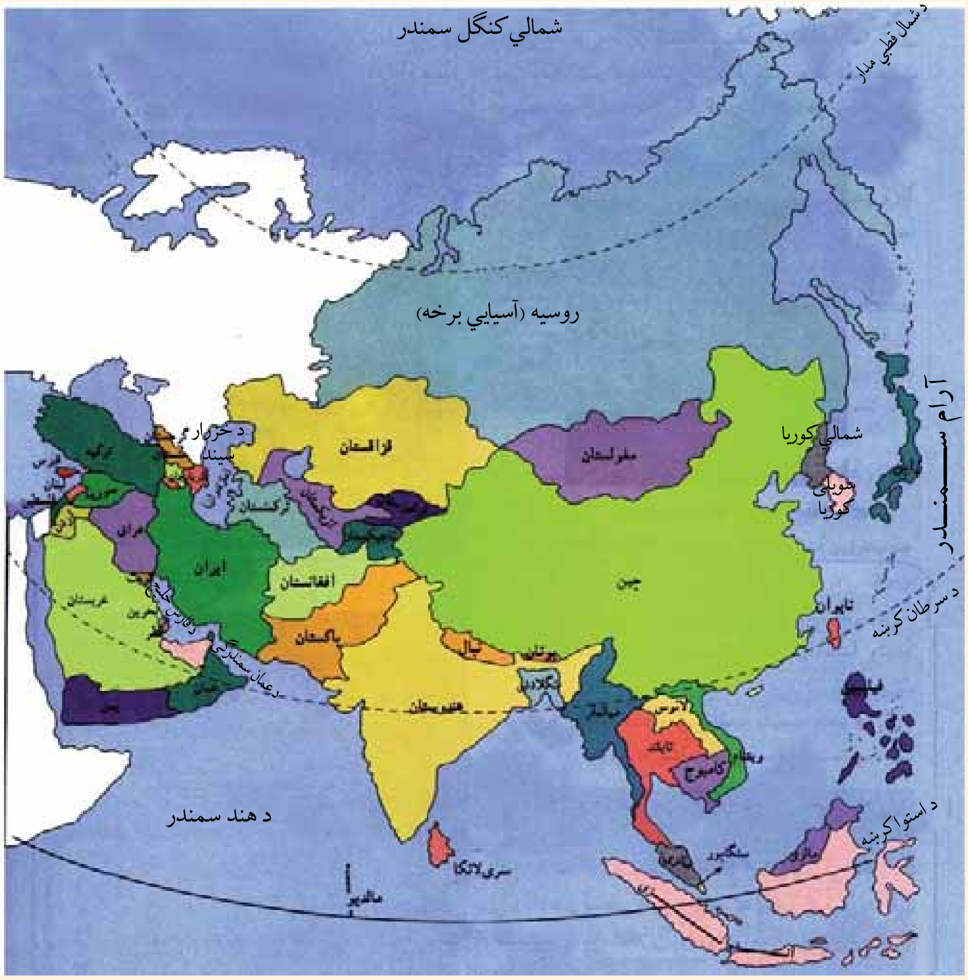

(c) ketabton.com: The Digital Library

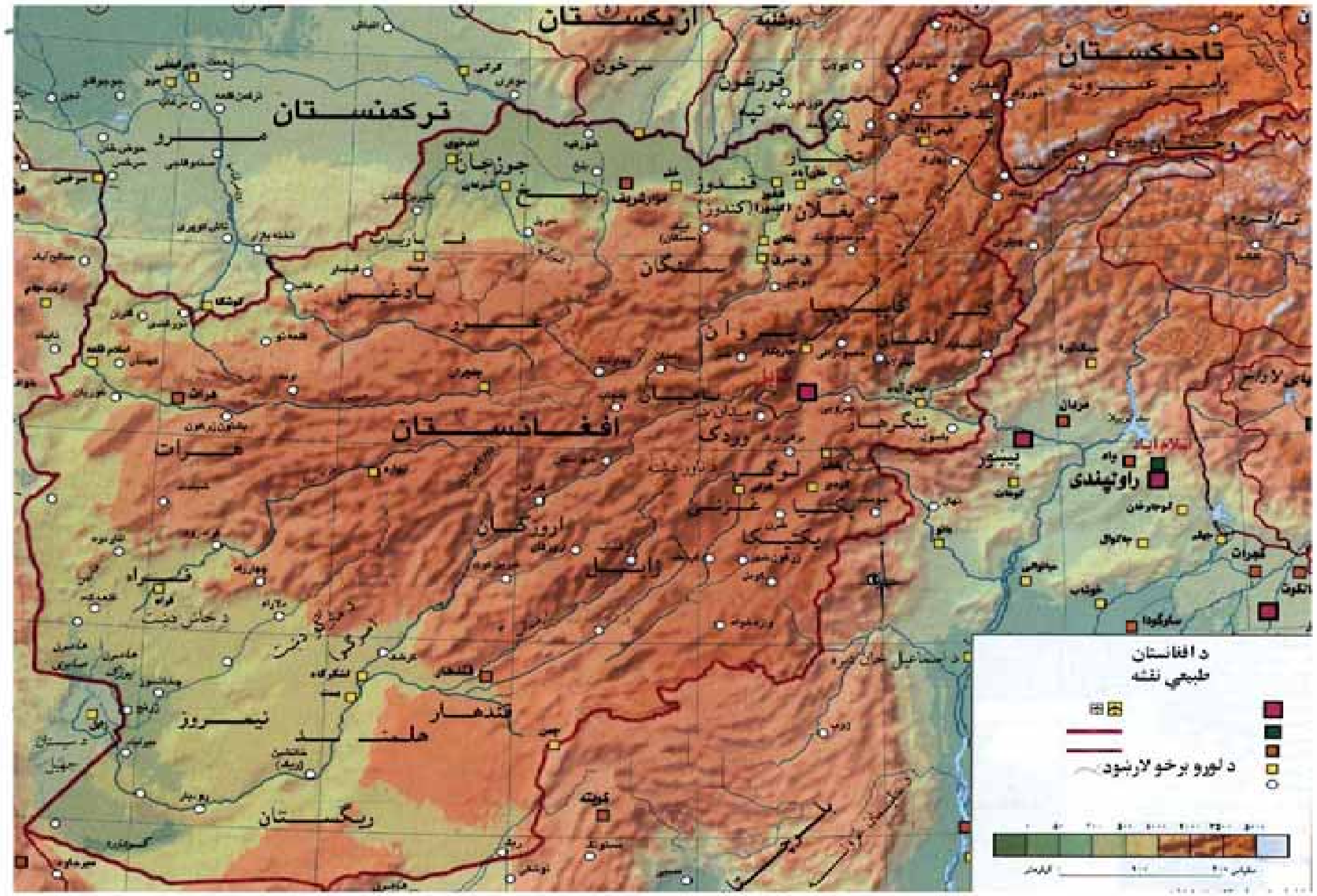

د افغانستان طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

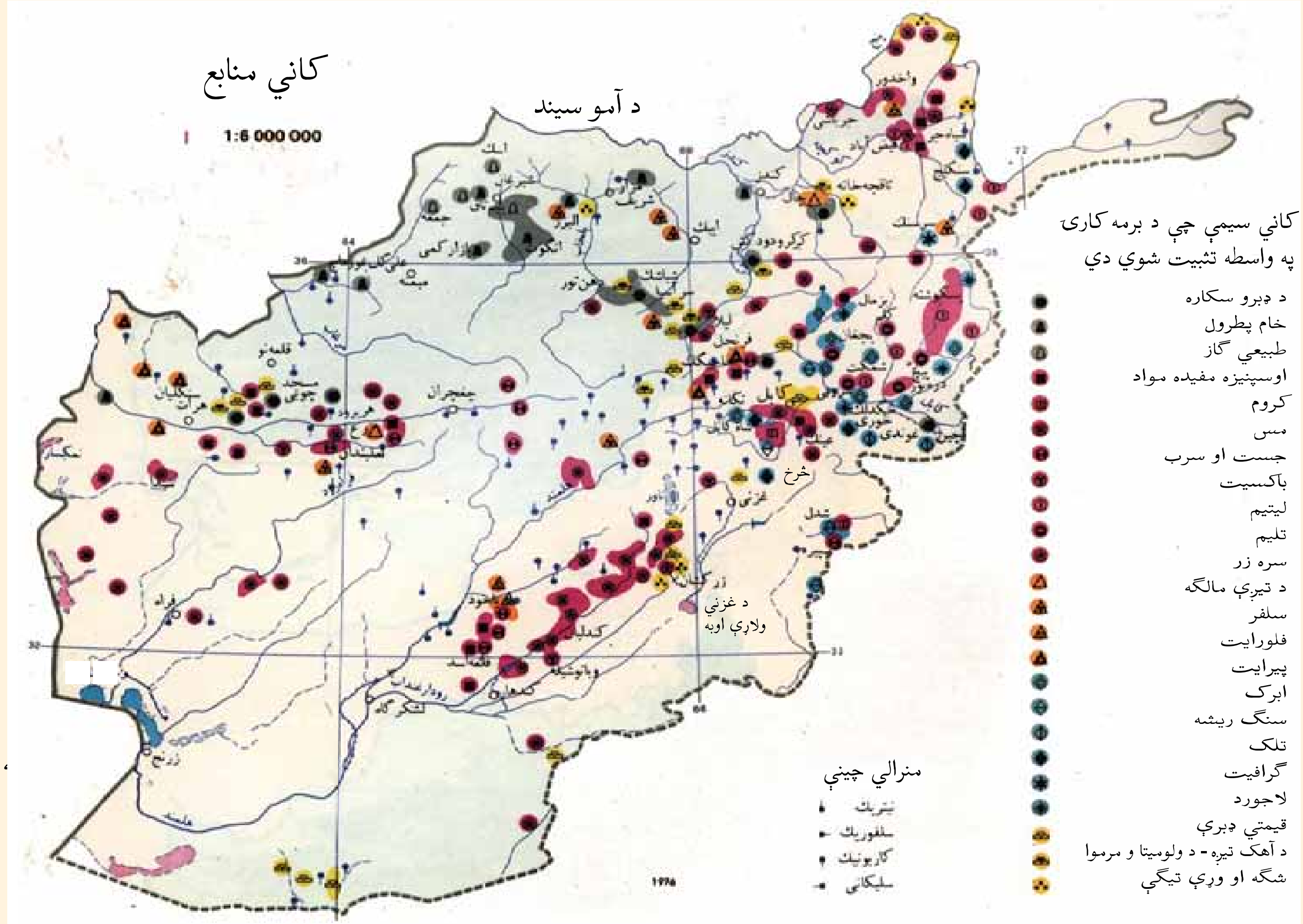

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library